

Національна академія наук України
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»
Одеський державний університет внутрішніх справ
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля
(кафедра публічного управління, менеджменту та маркетингу)
Донецький науковий центр Національної академії наук України
та Міністерства освіти і науки України
Луганська обласна наукова координаційна рада

*АТРАКТИВНІСТЬ ТА КОМФОРТНІСТЬ
ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ
(РЕГІОНІВ, МІСТ Й ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД)*

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
31 травня 2021 року

Київ
2021

The National Academy of Sciences of Ukraine
State Organization “V. Mamutov Institute of Economic and Legal
Research of the National Academy of Sciences of Ukraine”
Odessa State University of Internal Affairs
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
(Department of Public Administration, Management and Marketing)
Donetsk Scientific Center of the National Academy of Sciences of
Ukraine and the Ministry of Education and Science of Ukraine
Luhansk Regional Scientific Coordination Council

*ATTRACTIVENESS AND COMFORT OF THE
TERRITORIES OF UKRAINE
(REGIONS, CITIES AND AMALGAMATED
TERRITORIAL COMMUNITIES)*

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference
May 31, 2021

Kyiv
2021

УДК 332.1:[352.071:339.13]

*Рекомендовано до друку вченою радою Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України»
(протокол № 9 від 31 травня 2021 р.)*

*Зареєстровано в Державній науковій установі «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації»
(посвідчення №323 від 19 травня 2021р.)*

Атрактивність та комфортність територій України (регіонів, міст й об'єднаних територіальних громад): матеріали міжнародної науково-практичної конференції (31 травня 2021 р., м. Київ). Наук. ред. І.В. Заблудська. Київ: НАН України. ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2021. 162 с.

ISBN 978-966-02-9617-6

У матеріалах конференції зібрані результати обміну думками та дискусії щодо атрактивності та комфортності територій. Автори тез доповідей з України, Індії, Польщі та Люксембургу висвітлили теоретичні та практичні аспекти розвитку локальних територій різних країн та рівнів. Приділено увагу особливостям їх позиціонування, брендінгу та інструментам формування привабливості міст та регіонів. Досліджено проблемні питання формування та оцінки атрактивності територій, її впливу на спроможність територіальних громад та рівень життя населення. Розглянуто дискусійні аспекти просторового планування та фінансового забезпечення в умовах децентралізації, смартспеціалізації та застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Висвітлено окремі напрями забезпечення конкурентоспроможності в умовах пандемії Covid-19 та підтримки клієнтоорієнтованості українських виробників.

Для керівників і спеціалістів органів місцевого самоврядування, представників об'єднаних територіальних громад, науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, інших осіб, зацікавлених в розвитку територій.

Оргкомітет конференції може не поділяти думку учасників. Матеріали подано в авторській редакції

УДК 332.1:[352.071:339.13]

ISBN 978-966-02-9617-6

© ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2021

© Автори тез доповідей, 2021

UDC 332.1:[352.071:339.13]

*Recommended for publication
by the Academic Council of the State Organization
“V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”
(Protocol No. 9, May 31, 2021)*

*Registered by the State Scientific Institution
"Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information"
(Certificate No. 323, May 19, 2021)*

Attractiveness and comfort of the territories of Ukraine (regions, cities and amalgamated territorial communities): Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (May 31, 2021, Kyiv). I. Zablodska (Scientific Editor). Kyiv: NAS of Ukraine. SO “V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine”, 2021. 162 p.

ISBN 978-966-02-9617-6

The conference proceedings contain the results of the views and discussions exchange on the attractiveness and comfort of the territories. The authors of conference papers from Ukraine, India, Poland and Luxembourg highlighted the theoretical and practical aspects of the local territories' development in various countries and levels. Attention paid to the peculiarities of their positioning, branding and tools for forming the attractiveness of cities and regions. Problematic issues of the formation and evaluation of the territories' attractiveness, its impact on the ability of territorial communities and the standard of population living have been investigated. Controversial aspects of spatial planning and financial support in the context of decentralization, Smart Specialization and use of information and communication technologies have been considered. Selected areas of ensuring competitiveness in the context of the Covid-19 pandemic and supporting the customer focus of Ukrainian manufacturers have been highlighted.

For heads and specialists of local self-government bodies, representatives of amalgamated territorial communities, scientists, teachers, students of higher educational institutions, and other persons interested in the development of territories.

Conference Organizing Committee may not share the participants point of view. Materials presented in the author's edition.

UDC 332.1:[352.071:339.13]

ISBN 978-966-02-9617-6

© SO “V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of the NAS of Ukraine”, 2021
© Authors of conference papers, 2021

ЗМІСТ

<i>Устименко В.А.</i> Вітальне слово	9
<i>Бойченко Е.Б., Нікітіна Я.О.</i> Теоретичні аспекти формування аттрактивної привабливості територій	13
<i>Буднікевич І.М., Бастраков Д.А.</i> Реалізація принципів «нового урбанізму» інструментами соціально-етичної концепції маркетингу міста.....	18
<i>Бучнев М.М., Супрун Ю.П.</i> Забезпечення конкуренто- спроможності національної економіки України в умовах пандемії Covid-19.....	24
<i>Войтенко О.А., Бригілевич Г.М.</i> Проблема стійкості суб'єктів регіональних ринків послуг в умовах економічної нестабільності	29
<i>Gorbenko R.O., Trester Y.O.</i> Ensuring quality of life in the problem areas of eastern Ukraine (Luhansk and Donetsk regions).....	34
<i>Гречана С.І.</i> Іміджеформуючі чинники локальних територій.....	37
<i>Данилюк Л.С., Костенко А.М.</i> Дослідження впливу атрактивності регіонів на рівень життя населення.....	43
<i>Eskov S.</i> Identification and positioning of Luxembourg.....	49
<i>Zablodsky V.</i> Goldman sachs: territorial aspect	52
<i>Заблодська Д.В.</i> Бренди Луганщини як інструменти позиціонування територій.....	54
<i>Заець О.М.</i> Аналітична діяльність бюро економічної безпеки під час розслідування злочинів економічної спрямованості	60
<i>Ілларіонов О.Ю.</i> Привабливість шахтарських міст для бізнесу: економіко-правовий погляд	64
<i>Kravtsiv V.S., Zablodska I.V.</i> Attractiveness and comfort of the territories of Ukraine: evaluations and subject to discuss.....	69
<i>Карелін С.І.</i> Міжнародний досвід впровадження інформаційно- комунікаційних технологій задля розвитку регіонів в Україні	72
<i>Коломицева О.В., Васильченко Л.С.</i> Маркетингові комунікації як інструмент впливу на поведінку споживачів	81
<i>Ляшенко П.А., Бурбело С.О.</i> Результати позиціонування територіальних громад за допомогою декартової системи координат	85
<i>Максимчук М.В.</i> Проблеми ексклюзивності регулювання розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.....	89

<i>Моргачов І.В., Хімченко А.О.</i> Клієнтоорієнтованість українських виробників кондитерської продукції: оцінка та напрямки підвищення.....	95
<i>Олексюк Г.В., Попадинець Н.М., Озарко К.С.</i> Особливості просторового планування розвитку територій.....	101
<i>Плетньов М.В.</i> Дослідження активності співпраці підприємств із закладами вищої освіти та науковими установами у сфері науково-технічних розробок.....	107
<i>Srivastava P., Rohozian Yu.</i> Methodical bases of positioning local territories of Ukraine as an element of marketing tools for their innovative development.....	110
<i>Санченко А.Є.</i> Засади соціально відповідального господарювання в контексті сталого розвитку міст.....	116
<i>Тарасевич О.В., Градобоева Є.С.</i> Відновлення сфери життєдіяльності та екологічна безпека міст Донбасу як передумови забезпечення їх атрактивності та комфортності.....	126
<i>Устименко В.А., Волкова А.О.</i> Наукові парки як інструмент позиціонування Луганського і Донецького регіонів.....	132
<i>Христенко Л.М., Чорна О.Ю.</i> Актуальність впровадження оцінки атрактивності у загальну оцінку рівня спроможності територіальних громад.....	137
<i>Швець Н.В.</i> Методика регіонального бенчмаркінгу як складника процесу підприємницького відкриття.....	145
<i>Шульц С.Л., Луцків О.М.</i> Проблеми розподілу міжбюджетних трансфертів в Україні в умовах децентралізації влади.....	151
<i>Шевцова Г.З., Швець Н.В.</i> На шляху до побудови регіональних моделей смартспеціалізації.....	156

CONTENTS

<i>Ustymenko V.</i> Welcome speech	9
<i>Boichenko E., Nikitina Y.</i> Theoretical aspects for the formation of attractive enticiness of territories	13
<i>Budnikevich I., Bastrakov D.</i> Implementation of the "new urbanism" principles by tools of the socio-ethical concept of city marketing	18
<i>Buchniev M., Suprun Y.</i> Ensuring the competitiveness of the national economy of Ukraine in conditions of the COVID-19 pandemic	24
<i>Voitenko O., Bryhilevych H.</i> The sustainability problem for subjects of regional service markets in conditions of economic instability	29
<i>Gorbenko R., Trester Y.</i> Ensuring quality of life in the problem areas of eastern Ukraine (Luhansk and Donetsk regions).....	34
<i>Hrechana S.</i> Image-forming factors of local territories	37
<i>Danyliuk L., Kostenko A.</i> Research for the attractiveness influence of regions on the standard of the population living	43
<i>Eskov S.</i> Identification and positioning of Luxembourg.....	49
<i>Zablodsky V.</i> Goldman sachs: territorial aspect.....	52
<i>Zablodska D.</i> Brands of Luhansk region as tools for positioning territories	54
<i>Zaiets O.</i> Analytical activities of the economic security bureau in the investigation of economic crimes	60
<i>Illarionov O.</i> The attractiveness of mining cities for business: an economic and legal view	64
<i>Kravtsiv V., Zablodska I.</i> Attractiveness and comfort of the territories of Ukraine: evaluations and subject to discuss.....	69
<i>Karelin S.</i> International experience in the implementation of information and communication technologies for the development of regions in Ukraine	72
<i>Kolomytseva O.V., Vasylchenko L.S.</i> Marketing communications as a tool to influence consumer behavior	81
<i>Liashenko P., Burbelo S.</i> Results of positioning territorial communities using a Cartesian coordinate system	85
<i>Maksymchuk M.</i> Problems of regulation exclusivity for the development of territorial communities in the decentralization conditions	89
<i>Morhachov I., Khimchenko A.</i> Customer focus of Ukrainian manufacturers of confectionery products: evaluation and improvement areas.....	95

<i>Oleksiuk H., Popadynets N., Ozarko K.</i> Spatial planning features for the development of territories	101
<i>Plietnov M.</i> Research of the cooperation activity between enterprises, universities and scientific institutions in the field of scientific and technical developments	107
<i>Srivastava P., Rohozian Yu.</i> Methodical bases of positioning local territories of Ukraine as an element of marketing tools for their innovative development.....	110
<i>Sanchenko A.</i> Fundamentals of socially responsible management in the context of sustainable urban development.....	116
<i>Tarasevych O. Hradoboieva Y.</i> Restoration of life sphere and environmental safety of Donbass cities as preconditions for ensuring their attractiveness and comfort	126
<i>Ustymenko V.A. Volkova A.O.</i> Science parks as a tool for positioning Luhansk and Donetsk regions.....	132
<i>Khrystenko L., Chorna O.</i> The relevance of introducing an attractiveness evaluation into the overall assessment for the ability level of territorial communities	137
<i>Shvets N.</i> Regional benchmarking method as part of the entrepreneurial discovery process.....	145
<i>Shults S., Lutskiv O.</i> Problems of the distribution of interbudgetary transfers in Ukraine in the conditions of decentralization power	151
<i>Shevtsova H., Shvets N.</i> Towards building regional Smart Specialization models	156

Шановні учасники конференції, дорогі друзі, колеги!

Насамперед хочу наголосити, що міжнародна наукова конференція «Атрактивність та комфортність територій України (регіонів, міст й об'єднаних територіальних громад)» проводиться в межах святкування Дня науки в Україні. Це професійне свято всіх працівників наукової сфери, – людей, які вірять в силу наукової думки, нестандартного мислення і креативу, які шанують наукові традиції, пишаються досягненнями та націлені на відкриття нового. Дозвольте привітати Вас та висловити найкращі побажання у Вашій роботі.

Провідний осередок вітчизняної науки – Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» –, за свою майже 30–ну історію вивчення проблем правового забезпечення розвитку економіки, не тільки навчився шанувати наукові традиції, але й створив і розвиває наукову школу господарського права України, засновану видатним вченим, заслуженим діячем науки і техніки України, академіком НАН України та академіком НАПрН України, професором, доктором юридичних наук Валентином Карловичем Мамутовим.

Впевнений, що питання атрактивності та комфортності територій України, обговоренню яких присвячена конференція, сьогодні є не тільки інтегральними напрямками регіонального розвитку, але й окреслюють нові шляхи для вирішення непростих завдань реформи децентралізації. Проблематика, що визначає тези доповідей учасників конференції, актуальна як для академічної науки, так і для практичної діяльності органів місцевого самоврядування, представників бізнесу та активної громадськості, мешканців міст та територіальних громад, тощо.

Значущість конференції підкреслює той факт, що вона є результатом плідної співпраці та наукової дискусії вчених Інституту, Одеського державного університету внутрішніх справ, Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, Луганської обласної наукової координаційної ради Донецького наукового центру НАН і МОН України, колег з Польщі, Люксембургу та Індії. Для нас є важливою наукова позиція кожного з Вас.

Дозвольте висловити щиру вдячність за участь у конференції!

Бажаю творчої наснаги, невтомного наукового пошуку, нових ідей, вагомих здобутків та професійної самореалізації.

Маю надію на подальшу співпрацю.

***В.А. Устименко,**
член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
директор ДУ «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України»
Голова Донецького наукового центру НАН і МОН України*

Dear Conference Participants, Dear Friends, Colleagues!

First of all, I would like to note that the International Scientific Conference “Attractiveness and comfort of the territories of Ukraine (regions, cities and amalgamated territorial communities)” is held within the framework of the Science Day celebration in Ukraine. This is a professional holiday for all workers in the scientific field – people who believe in the power of scientific thought, out-of-the-box thinking and creativity, who respect scientific traditions, are proud of their achievements and are aimed at discovering something new. Let me congratulate You and express my best wishes for Your work.

The leading center of domestic science is the State Organization “V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine” – during its almost 30-year history of researching the problems of legal support for the economy development, it not only learned to respect scientific traditions, but also created and develops a scientific school of economic law in Ukraine, founded by Valentyn Mamutov – an outstanding scientist, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine and Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Professor, Doctor of Law.

I am sure that the issues of attractiveness and comfort of the territories of Ukraine, the discussion of which are devoted to the conference, today are not only integral areas of regional development, but also determine new ways to solve the complex tasks of the decentralization reform. The problematic, determines the conference papers of the participants, is relevant both for academic science and for the practical activities of local governments, business representatives and active community, residents of cities and territorial communities, etc.

The conference significance emphasizes by the fact it is the result of effective cooperation and scientific discussion of researchers from the Institute, Odessa State University of Internal Affairs, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk Regional Scientific Coordination Council of the Donetsk Scientific Center of the National Academy of Sciences and the Ministry of Education and Science of Ukraine, colleagues from Poland, Luxembourg and India.

The scientific position from each of You is vital for us.

Let me express my sincere gratitude for Your participation in the conference!

I wish You creative inspiration, tireless scientific research, new ideas, significant achievements and professional self-realization.

Hope for further cooperation.

Volodymyr Ustymenko,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Corresponding Member of the NALS of Ukraine,
Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Director of the State Organization “V. Mamutov Institute of
Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”
Chairman of the Donetsk Scientific Center of the National
Academy of Sciences and the Ministry
of Education and Science of Ukraine

Е.Б. Бойченко,
д.е.н., професор,
старший науковий співробітник
відділу проблем міжрегіонального співробітництва
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України»,
м. Київ, Україна

Я.О. Нікітіна,
аспірант
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського, м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АТТРАКТИВНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІЙ

За результатами проведених досліджень доведено, що сутність позиціонування території (країни, регіону, об'єднаної територіальної громади) буде полягати в комплексі зусиль, що спрямовані на її адаптацію до вимог цільових сегментів ринку. Встановлено, що при позиціонуванні території використовують тільки такі її характеристики, які є важливими, наприклад, для суб'єктів господарювання, інвесторів, мешканців або осіб, які є зацікавленими у цій території, і на які вони орієнтуються, здійснюючи свій вибір.

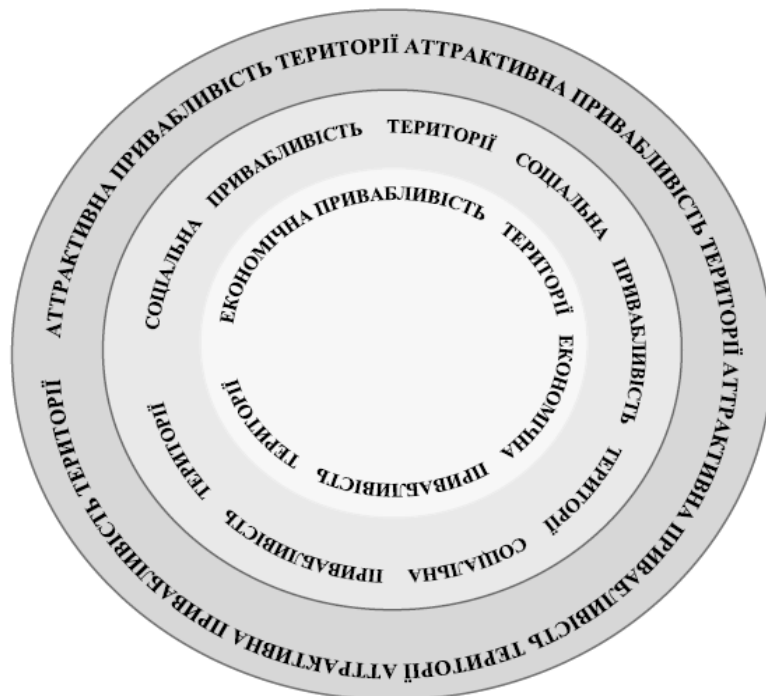
Принципова схема формування аттрактивної привабливості території (країни, регіону, ОТГ) представлена на рисунку.

Слід зазначити, що під економічною привабливістю автори розуміють сукупність результатів фінансово-економічної діяльності господарського комплексу території та її економічного потенціалу. Економічний потенціал розглядаємо як «ресурси, джерела, засоби і запаси території, а також механізми (шляхи і форми) їх залучення в господарський оборот в даний час або майбутній період для досягнення конкретних цілей» [1]. До функціонального складу економічного потенціалу включають геополітичний, природний, демографічний (трудоий), виробничий, фінансовий, управлінський та споживацький потенціали.

Економічна привабливість території дає уявлення про економічний розвиток території на засаді об'єктивних і суб'єктивних

характеристик, до яких можна віднести наступні: чисельність населення та трудових ресурсів території, обсяг валового регіонального продукту, фінансові результати та рентабельність операційної діяльності підприємств, обсяг промислової продукції, валова продукція сільського господарства, доходи та видатки місцевих бюджетів, обсяг роздрібного товарообігу та реалізації платних послуг населенню, обсяг капітальних вкладень за рахунок усіх джерел фінансування, обсяг експорту товарів, фінансова стабільність, наявність податкових пільг, очікування економічної активності та інші.

Слід звернути увагу на те, що найважливішою складовою економічної привабливості території є її інвестиційна привабливість. Саме вона є визначальною передумовою для забезпечення соціально-економічного розвитку території. Під інвестиційною привабливістю розуміється економічна категорія, що представляє собою характеристику об'єктивних і суб'єктивних чинників об'єкта інвестування, що характеризується стійкістю фінансового стану, платоспроможністю, здатністю до саморозвитку та інше, а також це сукупність інвестиційного потенціалу та інвестиційних ризиків.

*Рис. Принципова схема формування
аттрактивної привабливості території*

Визначаючи сутність формування соціальної привабливості території слід зазначити, що територіальний розвиток доцільно розглядати як процес створення нового більш високого якісного стану умов життєдіяльності соціуму, і перш за все, підвищення рівня його соціального благополуччя.

В умовах стрімкого розвитку інноваційних технологій відбувається якісна зміна вимог до робочої сили, а отже, зростає роль і місце соціальної сфери, що формує її основні параметри. Традиційно виділяють наступні складові соціальної сфери, які забезпечують нормальні умови відтворення життєдіяльності соціуму: «... виробництво і розподіл товарів, послуг та інформації, необхідних для виживання членів суспільства; сприяння простому або розширеному демографічному відтворенню; охорона психофізіологічного середовища соціуму; забезпечення комунікаціями та засобами зв'язку; виховання і навчання дітей; контролю поведінки членів суспільства в аспекті дотримання норм права; забезпечення економічної, соціальної та інших аспектів безпеки суспільства та інше» [2, с. 127].

Соціальна сфера є підсистемою суспільства, де реалізується соціальна політика держави, що спрямована на створення умов для гідного життя, задоволення духовних і матеріальних потреб соціуму, підвищення його добробуту. До головних функцій соціальної сфери можна віднести підвищення якості людського потенціалу та забезпечення відповідних умов для відтворення життєдіяльності соціуму.

Етимологічно слово «аттрактивність» походить від латинського *attrahere* (залучати). Семантика слова доводить, що «аттрактивність – це привабливість..., що викликає якесь притягання, симпатію» [3, с. 43].

Кожен наявний або потенційний мешканець території, юридична особа, має своє уявлення про аттрактивну привабливість території (ступень її комфорту) та потребує впевненості, що його очікування будуть задоволені в майбутньому, в іншому випадку проживання на даній території втрачає свою привабливість. Формування умов комфортного проживання мешканців території, з одного боку асоціюється з поняттям особистого життєвого (побутового) комфорту, а з іншого, можна розуміти як економічний

інтерес для підприємницької діяльності, який, у свою чергу, сприяє розвитку інфраструктури території, за рахунок якої формується уявлення про комфорт.

Таким чином формування аттрактивної привабливості території доцільно розглядати, з одного боку як симбіоз відповідних побутових (комфортних) умов для життєдіяльності населення та чистого навколишнього середовища, з іншого, існування сприятливого підприємницького середовища, що забезпечує ефективність підприємницької діяльності та створює підґрунтя для задоволення різноманітних потреб суспільства.

До показників оцінки аттрактивної привабливості території можна віднести стандартні статистичні показники соціально-економічного розвитку:

- населення: чисельність постійного населення; коефіцієнт природного приросту населення; коефіцієнт дитячої смертності; стан суспільного здоров'я; очікувана середня тривалість життя, рівень професійної освіти, рівень соціальної патології: наркоманія, токсикоманія, алкоголізм, рівень інвалідності тощо;
- добробут населення, який визначається через показники якості (рівень та умови) та способу (демографічна, трудова та міграційна активність) життя: введення в дію житлових будинків (кв. м загальної площі на одну людину); частка населення з грошовими доходами нижче величини прожиткового мінімуму; грошові доходи населення; середній розмір заробітної плати тощо;
- якість трудового життя: рівень загальної зайнятості населення, рівень травматизму на виробництві, рівень загального безробіття (за методологією Міжнародної організації праці); середня тривалість реєстрації безробітних тощо;
- якість соціальної сфери: забезпеченість житлом, охоплення дітей дошкільними освітніми послугами, охоплення населення установами культурно-досугового типу тощо;
- безпека життєдіяльності: рівень злочинності; безпека дорожнього руху; забруднення атмосферного повітря тощо;
- економічна сфера: темпи росту валового регіонального продукту; обсяг інвестицій в основний капітал; зростання

індексу продуктивності праці; збільшення обороту роздрібною торгівлі тощо;

- якість навколишнього середовища: стан навколишнього середовища; стан водного басейну; стан ґрунтів; біологічне різноманіття і стан природних екосистем.

Створення комфортного середовища життєдіяльності соціуму передбачає збалансований територіально-просторовий розвиток, наявність розвиненої інфраструктури, підвищення інвестиційної привабливості економіки території та її розвиток на основі передових технологій. Реалізація цієї мети обумовлює використання системного підходу до розвитку території, який максимально враховує її спеціалізацію, унікальний ресурсний та ринковий потенціал.

Формування аттрактивної привабливості території загострює проблему нерівномірності розвитку сільських і міських територій. Так диференціація в рівні розвитку їх економіки, соціальної та транспортної інфраструктури, стан систем життєзабезпечення та інше, створює проблеми комфортного існування мешканців сільських населених пунктів, проблеми для їх самореалізації та сприяє активізації трудової міграції населення.

Список літератури

1. Андреев А.В., Борисова Л.М., Плучевская Э.В. Основы региональной экономики. Москва, 2014. 334 с.
2. Лебединская Ю. В. Роль социальной сферы в экономическом развитии территории. *Экономика и управление*. 2013. № 3 (100). С. 126–127.
3. Большой психологический словарь / Мещеряков Б. и др. ; сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко Санкт-Петербург : прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. 672 с. URL: <https://spbguga.ru/files/03-5-01-005.pdf>.

І.М. Буднікевич,
д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу,
інновації та регіонального розвитку,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Д.А. Бастратов,
студент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ «НОВОГО УРБАНІЗМУ» ІНСТРУМЕНТАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ МАРКЕТИНГУ МІСТА

Соціально-етична концепція маркетингу міста (*social-ethical concept of city marketing*) це сучасна філософія функціонування міста, яка базується на принципах соціальної, екологічної та економічної відповідальності міських суб'єктів, метою якої є забезпечення сталого соціально-економічного розвитку міста. У результаті реалізації даної концепції маркетингову діяльність суб'єктів маркетингу міста сьогодні визначають такі категорії, як «громадський добробут», «соціальна справедливість», «соціально-орієнтація», «соціальна відповідальність», «якість життя», «екологічні стандарти якості життя», «соціальне партнерство», «загальноміські цінності», «сталий розвиток» тощо.

Соціально-етична концепція муніципального маркетингу пропонує інструменти, які дозволяють створити умови для сталого розвитку міста на основі врахування потреб та інтересів громади (соціуму), забезпечення бажаної задоволеності ефективнішими і продуктивнішими (ніж у конкурентів) способами з одночасним збереженням і зміцненням добробуту споживача і суспільства в цілому. Роль маркетингових досліджень у створенні міського комфорту демонструє вислів італійського архітектора А. Палладіо (1508-1580 рр.): «Комфортно буде тоді, коли кожній частині буде обрано зручне місце та достатній простір, не менше, ніж потрібно для збереження гідності, і не більше, ніж необхідно, і тоді усе буде на своєму місці...» [1].

Завданням соціально-етичного маркетингу є збалансованість усіх підсистем, що дозволяє зробити місто дружнім для всіх, залучити до міського життя міста жінок, дітей, людей похилого віку, провінціалів Теоретичні основи моделі «Комфортне місто» закладені принципами «нового урбанізму» Стефаноса Полазоадеса [2] (таблиця).

Таблиця

Принципи «нового урбанізму» та вклад муніципального маркетингу в їх реалізацію

<i>Принцип</i>	<i>Механізми реалізації</i>	<i>Маркетинговий інструмент</i>
Пішохідна доступність	Більшість об'єктів знаходяться у межах 10-хвилинної ходьби від будинку і роботи; вулиці дружні для пішоходів: будівлі розташовані близько до вулиці і виходять на неї вітринами і під'їздами; уздовж вулиці висаджені дерева; паркінг на вулиці; приховані паркувальні місця; гаражі в тильних провулках, вузькі вулиці, вулиці з низькою швидкістю руху.	Політика розподілу як основний орієнтир розглядає доступність будь-якої точки пішки без машини, так званий «радіус території общини». Критерій – не більше 500 метрів до роботи, магазину, метро або іншого швидкісного транспорту, кінотеатру, дитячої та відпочинкової зони.
Сполученість	Мережа взаємозв'язаних вулиць забезпечує перерозподіл транспорту та полегшує пересування пішки; ієрархія вулиць: вузькі вулиці, бульвари, алеї; висока якість пішохідної мережі та громадських просторів робить прогулянки привабливими.	Формується з погляду зручності та привабливості для жителів. Основний маркетинговий принцип – свобода споживача, тобто жителя у виборі місця проживання.
Змішане використання (багатофункціональність) і різноманітність	Розміщення магазинів, офісів та індивідуальних житлових апартаментів в одному місці; змішане використання простору в межах мікрорайону (сусідство), в межах кварталу та в межах будівлі; змішення людей різного віку, рівня доходів, культур та рас.	Соціальна реклама Розбудова об'єктів соціальної інфраструктури на основі сучасних тенденцій містобудівництва (паркування, басейн, зелена зона, спортивний майданчик, дитяча площадка).
Різноманітна забудова	Різноманіття типів, розмірів, цінового рівня будинків, розташованих поряд.	Пропозиція різних варіантів проживання та роботи. Цінова доступність умов проживання.
Якість архітектури та міського планування	Акцент на красу, естетику, комфортність міського середовища, створення «відчуття місця»; розміщення місць громадського використання в межах співтовариства; людський масштаб архітектури і прекрасне оточення.	Ксероландшафтинг – садове і ландшафтне проектування із збереженням чистої води. Ландшафтний дизайн.
Зелений транспорт	Мережа високоякісного транспорту, що сполучає сусідні міста, селища; доброзичливий до пішоходів дизайн, який передбачає широке використання велосипедів, роликів ковзанів, самокатів та пішохідних прогулянок для щоденних переміщень.	Формування програми «зеленого транспорту» та її реалізація засобами маркетингу Реклама об'єктів нерухомості, індустрії гостинності та розваг за рівнем комфортності – «зони тиші», «пішохідні зони», «велосипедні доріжки».
Традиційна структура сусідства	Відмінність між центром та периферією; громадські простори в центрі; якість громадських просторів; основні об'єкти, які використовуються повсякденно, повинні	Продуктова політика передбачає обов'язкову наявність локального культурного центру (парк, площа, церква тощо), громадський центр,

	знаходиться в межах 10-хвилинної пішохідної доступності; найвища щільність забудови в міському центрі; забудова стає менш щільною у міру віддалення від нього; вища щільність будівель, житлові будинки, магазини та установи обслуговування розташовуються ближче один до одного для полегшення пішохідної доступності, ефективнішого використання ресурсів і послуг і створення зручнішого для життя середовища.	торговельно-розважальний комплекс. Соціальна реклама концепції «Розумне зростання міста». Формування ринку екосистем-них послуг. Пропаганда створення різних сільськогосподарських структур, ділянок у межі міста. Масові екологічні акції з озеленення міста. Концепція «зелений дах».
Стійкий розвиток	Мінімальний вплив на навколишнє середовище забудови та її використання; екологічно чисті технології, пошана до навколишнього середовища і усвідомлення цінності природних систем; енергоефективність; зменшення використання невідновлюваних джерел енергії; збільшення місцевого виробництва; більше ходити, менше їздити.	Диференціація тарифів на комунальні послуги з урахуванням енергозберігаючої поведінки споживачів Пропаганда енергозберігаючого стилю життя, екологічної культури. Диференціація місцевих податків. Пільгові умови для інвестицій на повторну переробку відходів. Створення волонтерського руху. Громадські роботи.

Джерело: презентовано у праці [3]

Поєднання зазначених принципів та активне використання маркетингового інструментарію підвищує якість життя та дозволяє створювати місця, які збагачують, піднімають та надихають людський дух. Так, сучасна модель розвитку Лондона базується на розширенні можливостей для людей та підприємств, досягненні високих екологічних стандартів та якості життя, спрямована на вирішення урбаністичних викликів двадцять першого століття: клімат, бідність, нерівність. Ця модель реалізується в контексті соціально-етичної концепції маркетингу, яка забезпечить Лондону підвищення капіталізації за рахунок енергії, динамізму та різноманітності міста та його жителів; забезпечить інноваційність та одночасно сприятиме розвитку ціннісної та культурної спадщини міста та його субтериторій, цінує відповідальність, співчуття та громадянство.

У рамках моделі сталого розвитку можуть бути реалізовані цілі стратегічного розвитку міста:

1. Місто, що відповідає викликам зростання економіки та населення для забезпечення стійкого поліпшення якості життя для всіх лондонців і допомагає вирішувати значну соціальну нерівність серед лондонців, зокрема нерівність відносно здоров'я.

2. Конкурентноздатне на світовому ринку та успішне місто з сильною та різноманітною економікою та підприємницьким ду-

хом, який приносить користь всім лондонцям і всім частинам Лондона. Місто передове стосовно інновацій та досліджень, максимально використовує свої багаті ресурси культурної спадщини.

3. Різноманітне, сильне та доступне місто, до якого лондонці відчувають прихильність, яке дає усім своїм жителям, працівникам, відвідувачам та студентам можливість усвідомити свій потенціал, якісне міське середовище, в якому можна насолоджуватися, жити та процвітати.

4. Місто, яке захоплює відчуття та піклується про свої будівлі та вулиці з найкращою сучасною архітектурою, максимально використовуючи свою архітектурну спадщину.

5. Місто, яке максимально використовує багатство своїх відкритих і зелених насаджень та водних шляхів, реалізуючи свій потенціал для поліпшення здоров'я, добробуту та розвитку лондонців.

6. Лідер в області покращення навколишнього середовища на місцевому рівні та в глобальному масштабі. Активно реалізує політику, спрямовану на боротьбу зі зміною клімату, забрудненнями, розвиток низьковуглецевої економіки та ефективно використання ресурсів.

7. Місто, де кожен має доступ до робочого місця, завдяки дієвій та ефективній транспортній системі, яка активно сприяє пішим прогулянкам та їзді на велосипеді та дозволяє ефективніше використовувати логістичні можливості Темзи.

У серпні 2009 року мер Лондона оголосив публічний тендер за право розробки ребрендингу міста. Головною умовою був відхід від звичного іміджу метушливого міста, акцент на підготовці до Олімпійських Ігор 2012 року, а також поліпшення комунікації міста шляхом об'єднання розрізнених повідомлень від різних промоорганізацій (наприклад, «Завітайте до Лондона», «Думайте про Лондон», «Вивчайте Лондон», «Фільмуйте Лондон» тощо) в єдиний образ. Тендер виграло агентство Saffron Brand Consultants, запропонувавши новий зухвалий та яскравий бренд Лондона, який презентується слоганами, які ефектно відображають дух міста: «Прекрасний Лондон», «Почистимо Лондон», «Зручний Лондон», «Думаючий Лондон», «Зроблено в Ло-

ндоні». На сайті компанії дана характеристика нового стилю бренду міста: «Стиль бренду виражає примхливість, навмисне применшення, впевненість і самокритичність – ті якості, за якими пізнають Лондон» [4].

Об'єктами муніципального маркетингу стає екологізація (Cleaner Production Concept), естетизація, комфорт, креатив, ентузіазм та етика, що дозволяє на практиці реалізувати ідею соціального партнерства – ідею взаємодії, зближення соціальних суб'єктів для спільних рішень тих чи інших завдань. Маркетинг міста у рамках соціально-етичної концепції несе значне етичне та відповідальне навантаження та формує основи громадянського суспільства як особливо якісного стану суспільства, заснованого на розвинутих формах самоорганізації та саморегулювання. Реалізація соціально-етичної концепції є «дорогим задоволенням», передбачає громадський діалог та зобов'язання усієї громади щодо екологічних норм та стандартів, обмеження та відмову городян від певних цивілізаційних благ, формує певні репутаційні ризики, значні капіталовкладення в екологічні технології та новації.

Наприклад, щорічно міська адміністрація Гамбургу виділяє €25 млн на екологію міста, влада Відня також вкладає значні кошти в чистоту і комфорт; столиця Австралії Канберра близько 48% енергії для своїх потреб отримує з екологічно чистих джерел; влада міста Чикаго в результаті активної маркетингової компанії переконала 80% громадян використовувати громадський транспорт і відмовитися від особистого автомобіля, щоб переміщатися по місту, у жителів Копенгагену також практично відсутній особистий транспорт, в Гельсінкі протяжність велосипедних доріжок майже 1000 км.; столиця Великобританії має понад 3000 парків, а понад 64% міста віддано зеленим насадженням; у Сінгапурі діють досить суворі закони, які передбачають високі штрафи за порушення правил екології; у бразильському місті Курітіба« підприємці з утилізації», разом із домогосподарствами створили самоорганізацію в системі міської ради, внаслідок чого платники податків стали платити менше, міське середовище стало чистішим, 70% сміття утилізується з мінімальною шкодою для довкілля, а утилізатори сміття отримали заробіток.

За інформацією агентства Independent [5] Топ-10 найбільш стійких міст включає: 1. Канберра (Австралія); 2. Мадрид (Іспанія); 3. Брісбен (Австралія); 4. Дубай (ОАЕ); 5. Копенгаген (Данія); 6. Франкфурт (Німеччина); 7. Гамбург (Німеччина); 8. Прага (Чехія); 9. Абу-Дабі (ОАЕ); 10. Цюрих (Швейцарія).

Починаючи з соціально-етичної концепції, муніципальний маркетинг базується на плануванні, розробці і впровадженні маркетингових програм, процесів і заходів з урахуванням їх широти і взаємозалежності. Нам імponує думка В. Рубцова [6], що, реалізуючи основний принцип сталого розвитку, нестатки сьогодення не повинні задовольнятися за рахунок майбутніх поколінь, необхідно розуміти важливість внеску тих поколінь, які вийшли із працездатного віку й активної фази життя і які майже втратили вплив на рішення влади. Сучасний підхід у муніципальному маркетингу – це підхід, в якому робиться спроба визнати і збалансувати інтереси різних цільових аудиторій, компетенції і складності маркетингової діяльності на рівні міста. Наприклад, налагодження системної довгострокової взаємодії екологів, представники сфери ЖКГ, великих промислових підприємств, авторитетних експертів ринку, представників органів влади та профільних об'єднань, вчених, громадських організацій дозволить домогтися особливого синергетичного ефекту, обговорити актуальні питання в сфері забезпечення екологічної безпеки, утилізації та обробки відходів, створення комфортного міського середовища та цифрової трансформації міст.

Для реалізації соціально-етичної концепції маркетингу на рівні регіонів, на муніципальному рівні, на рівні окремих ОТГ, на наш погляд, програми розвитку повинні формуватися з урахуванням гуманітаризації пріоритетів соціального розвитку територій, пріоритетності інтересів людини в ньому та визнання негативного впливу більшості економічних процесів на людину як на найважливіший елемент соціуму. Маркетинг необхідно розглядати як агрегований елемент економічної системи, результати якого оцінюються поряд з результатами інших елементів економіки (рівень життя, добробут, оподаткування, продуктивність) і який повинен нести відповідальність за досягнення соціальних цілей.

Список літератури

1. Высоковский А.А. Удобный город: три уровня созидания. Российское экспертное обозрение. 2007. № 4–5 (22). С. 71–74.
2. New urbanism. Principles of Urbanism. URL: <http://www.newurbanism.org/newurbanism/principles.html>
3. Буднікевич І. Муніципальний маркетинг: теорія, методологія, практика. Чернівці: Чернівецький національний університет. 2012. 645 с.
4. Citi of London. Saffron Brand Consultants. URL: <http://www.saffron-consultants.com/our-work/london>
5. Canberra tops list of world's most sustainable cities. URL: <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/canberra-most-sustainable-city-pollution-b1848704.html>
6. Рубцов В.П. Індикатори та моніторинг у муніципальному управлінні. К.: Гнозис, 2002. 148 с.

М.М. Бучнєв,

к.е.н., доцент, доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна

Ю.П. Супрун,

магістрант кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Формування міжнародної конкурентоспроможності залежить від багатьох факторів, однак в сучасних умовах найбільший вплив на конкурентоспроможність національних економік здійснює саме пандемія COVID-19. Карантинні заходи призводять до

закриття багатьох підприємств, інші намагаються адаптуватися до нових умов діяльності та шукають шляхи підвищення конкурентоспроможності. В такій ситуації держави мають швидко діяти не тільки в питаннях запобігання поширення коронавірусної хвороби, а й мінімізації наслідків її впливу на економіку. Важливим при цьому є з'ясування стану конкурентоспроможності економіки та змін, які відбулися.

З огляду на вище викладене мета нашого дослідження полягає в оцінці впливу пандемії коронавірусу на конкурентоспроможність національної економіки України. Наразі дослідження щодо впливу пандемії на різні сфери економіки охоплюють широке коло аспектів. Однак в умовах постійних змін оцінка конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному ринку залишається надзвичайно актуальною.

Під міжнародною конкуренцією слід розуміти конкуренцію між економічними суб'єктами за найбільш вигідні умови виробництва і реалізації благ на світовому ринку [1, с. 193]. Відповідно міжнародною конкурентоспроможністю країни є її здатність створити умови для ефективної виробничо-господарської діяльності та розвитку вітчизняних підприємств, що дозволить створити такі конкурентні переваги, які дають можливість їм реалізувати товари і послуги на світовому ринку.

Оцінку впливу пандемії на економіку України розпочнемо з визначення рівня її конкурентоспроможності на світовому ринку, для чого використаємо Рейтинг глобальної конкурентоспроможності запропонований Міжнародним інститутом управлінського розвитку в Швейцарії (таблиця).

Таблиця

Рейтинг глобальної конкурентоспроможності, запропонований Міжнародним інститутом управлінського розвитку в Швейцарії

<i>Країна</i>	<i>Місце, яке займає країна</i>		<i>Зміна</i>
	<i>2019р.</i>	<i>2020р.</i>	
Сінгапур	1	1	-
Данія	8	2	6↑
Швейцарія	4	3	1↑
Нідерланди	6	4	2↑
Гонконг	2	5	3↓

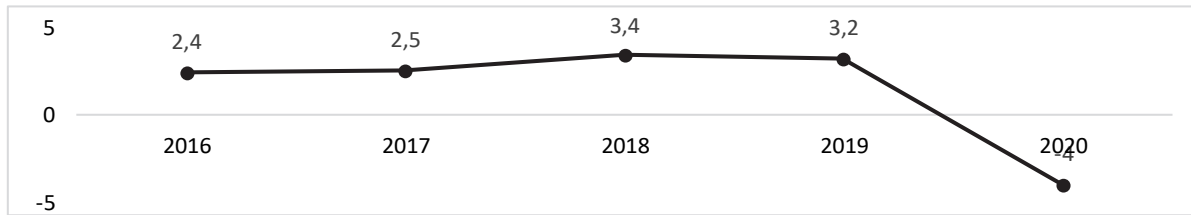
Швеція	9	6	3↑
Норвегія	11	7	4↑
Канада	13	8	5↑
ОАЕ	5	9	4↓
США	3	10	7↓
Німеччина	17	17	-
Китай	14	20	6↓
Франція	31	32	1↓
Японія	30	34	4↓
Росія	45	50	4↓
Україна	54	55	1↓

Джерело: [2]

Як видно з таблиці, Сінгапур два роки поспіль займає перше місце. З 3 до 10 місця змістились США, що пов'язано з ударом пандемії по економіці. На 6 позицій опустився і Китай. Нафтова криза, спричинена пандемією, вплинула на зниження конкурентоспроможності ОАЕ про що свідчить Рейтинг. Що стосується місця в Рейтингу України, то вона змістилась на одну позицію. Розглядаючи таку зміну з погляду впливу пандемії, така зміна не є критичною. Однак з 63 країн, що представлено в рейтингу України в 2020 році займає 55 місце. Тобто конкурентоспроможність економіки України на міжнародному ринку є низькою, зважаючи на її потенціал.

Для кращого розуміння конкурентоспроможності економіки України в умовах пандемії розглянемо динаміку основних макроекономічних показників конкурентоспроможності на основі даних Державної служби статистики [3]. Зокрема, зміну реального валового внутрішнього продукту, частку державного боргу у ВВП, рівень безробіття, індекс виробництва базових галузей, темпи зростання (зниження) експорту та імпорту товарів.

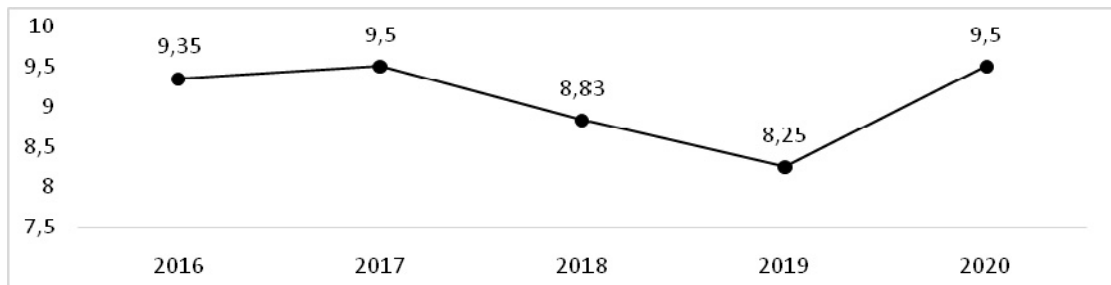
Для початку розглянемо зміну реального ВВП протягом 2016-2020 рр. (рис. 1.)

Рис. 1. Зміна реального ВВП протягом 2016-2020рр. (у % до попереднього року) [3]

З рис. 1. видно, що реальний валовий продукт протягом 2016-2019рр. (до початку пандемії) мав позитивну динаміку. З початком пандемії у 2020 році спостерігається скорочення реального ВВП на 4%. Разом з тим, частка державного боргу у ВВП в 2016-2019рр. скоротилась з 81% до 50,3%, а в 2020р. навпаки зросла до 60,8%[4]. Це стало результатом виділення значного обсягу коштів на фінансування заходів боротьби з ковідом. Тобто такі зміни в динаміці реального ВВП викликані поширенням пандемії COVID-19.

Рівень зайнятості в країні в 2020 році зріс на 9,5% порівняно з 2019 роком (рис. 2).

Рис. 2. Рівень безробіття населення віком 15-70 років протягом 2016-2020 рр. (у % до попереднього року) [3]

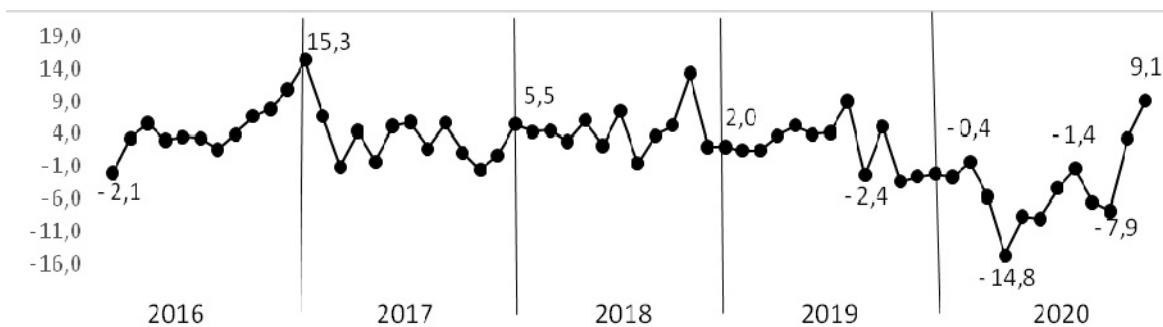
Як бачимо в 2017-2018рр. рівень безробіття пішов на спад, однак пандемія спричинила його підняття, що вказує на неефективну соціальну політику країни в цей період.

Індекс виробництва базових галузей у січні – жовтні 2020 року був від’ємним (рис.3).

У квітні 2020 року ІВБГ мав найбільше від’ємне значення за останні п’ять років - 14,8. На кінець 2020 року економічна

активність почала відновлюватись, однак обмеження на діяльність окремих секторів економіки продовжують спричиняти її спад.

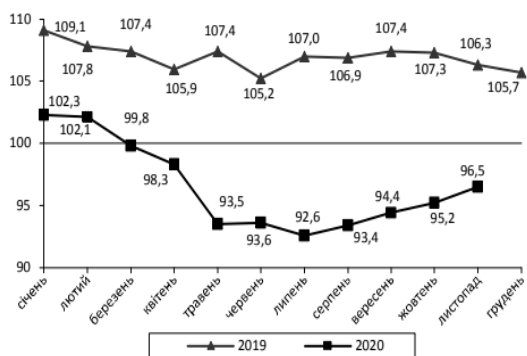
В 2020 році порівняно з 2019 роком значно зменшились темпи зростання експорту та імпорту товарів (рис.4).

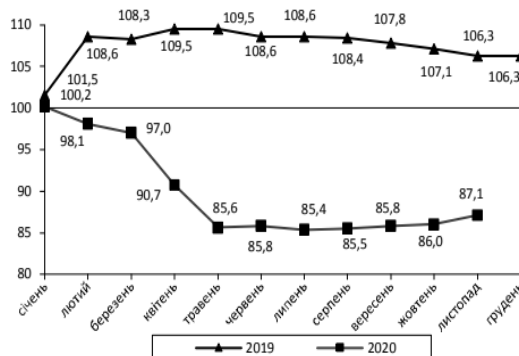
P

ис. 3. Індекс виробництва базових галузей протягом 2016-2020 рр.

Темпи зростання (зниження) експорту товарів
(у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

Темпи зростання (зниження) імпорту товарів
(у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

Рис. 4. Темпи зростання (зниження) експорту та імпорту товарів [3]

Так, темпи зростання експорту в березні 2020 року становили вже менше 100%, що збігається з початком пандемії. До липня зниження темпів продовжувалось, а в серпні почалося зростання. Однак до рівня 2019 року не повернулися. Темпи зростання імпорту товарів з початку 2020 року були менше 100% та протягом травня-листопада значно не змінювались.

Проведений аналіз макроекономічних показників свідчить, що економіка України протягом останніх чотирьох років до початку пандемії ковіду стабільно зростала. Таким чином, в умовах пандемії COVID-19 конкурентоспроможність України на світовому ринку знизилась, про що свідчать відповідні макроекономічні показники.

Список літератури

1. Супрун Ю. М'які фактори міжнародної конкуренції. Технологія-2018: матеріали міжнар. наук.-тех. конф., м. Северодонецьк, 20-21 квіт. 2018 р. С. 192-194.
2. IMD World Competitiveness Center. World Competitiveness Rankings 2020 Results. 2020. URL: <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-centerrankings/world-competitiveness-ranking-2020/>
3. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>

*О.А. Войтенко,
інженер I категорії відділу регіональної економічної політики
Державної установи «Інститут регіональних
досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»
м. Львів, Україна*

*Г.М. Бригілевич,
ст. лаборант кафедри країнознавства і міжнародного туризму
факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету ім. Івана Франка
м. Львів, Україна*

ПРОБЛЕМА СТІЙКОСТІ СУБ'ЄКТІВ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Ринок послуг відіграє важливу роль у життєдіяльності населення регіонів та окремих територіальних громад, забезпечуючи населенню комфортні умови для життя. Особливо сильно значення сервісів є відчутним у кризових умовах, адже більшість щоденних потреб громадян та підприємств так чи інакше

пов'язані з різноманітними послугами: від роздрібного продажу товарів до забезпечення інтернет-з'єднання. Сьогодні ринок послуг активно зростає разом зі зростанням глобальної економіки. За даними ЮНКТАД торгівля послугами складає 7% від світового ВВП [1]. В Україні за даними Державної служби статистики на ринок послуг припадає близько чверті ВВП держави. Цей ринок, як правило, значно менше страждає від економічних потрясінь через свою «нематеріальність».

Однак, 2020 рік відзначився стрімким падінням світової економіки через обмежувальні заходи в рамках боротьби з пандемією COVID-19. СОТ подає інформацію про рекордне падіння ринку послуг на 30% у другому кварталі 2020 року: найбільших втрат зазнали сфера туристичних (до 80%) та транспортних (до 30%) послуг, а вони сумарно складають близько 43% світової торгівлі послугами [2]. Загалом же Світова організація торгівлі класифікує понад 600 субринків сфери послуг і варто зазначити, що під час дії карантинних обмежень деякі з них все ж не скоротились, а навпаки збільшилися, зокрема сфера інформаційно-комунікаційних технологій.

В Україні внаслідок кризових явищ, спричинених протипандемійними заходами, ВВП знизилось на 4% по відношенню до 2019 року [3], сукупний експорт послуг склав 11,2 млрд доларів (71,5% від 2019 р.), а сукупний імпорт послуг – 5,2 млрд доларів (75% від 2019 р.) [4]. Схожа картина значних скорочень спостерігається також і на внутрішньому ринку, навіть попри те, що показники обсягів реалізованих послуг зросли, більшість учасників ринку зазнали значних втрат. За розрахунками Асоціації міст України в середині 2020 року, місцеві бюджети внаслідок кризи недоотримують близько 50 млрд грн. Через протиепідемічні заходи дуже постраждали регіони з розвиненими ринками туристичних послуг та транзитні, прикордонні регіони, що сильно залежать від гуртової та роздрібної міжнародної торгівлі. Ці дані свідчать про стрімке погіршення соціально-економічних умов життя населення і вагомій загрози економічній безпеці України.

Виходячи з наведених фактів і розуміння, що ефекти від кризи будуть найближчим часом тільки поглиблюватись, постає нагальна потреба у підвищенні стійкості економіки регіонів, тери-

торіальних громад і окремих підприємств, що оперують на різних ринках послуг, через адекватне і своєчасне застосування різних елементів стратегічного управління, зокрема антикризового менеджменту.

Категорія «стійкість» у вітчизняній та іноземній науці розглядається у різних сферах: стійкість економіки, фінансова стійкість, виробнича стійкість, стійкість в умовах надзвичайних ситуацій, тощо; та по відношенню до різних об'єктів: стійкість підприємств, місцевостей, регіонів, держав. Узагальнено, стійкість розуміють як здатність будь-якої системи сприймати пертурбації, навчаючись в них та реорганізовуючись [5]. Вона може бути запланованою і адаптивною [6]. Важливо відзначити, що потрясіння можуть провокуватись зовнішніми і внутрішніми факторами.

З позиції будь-якого об'єкту економічної діяльності стійкість можна розглядати як здатність системи зберігати свій «працездатний стан» щодо досягнення запланованих результатів за наявності різних впливів збурення [7]. Базовими елементами загальної стійкості організації фахівці називають фінансову, виробничу, кадрову, інформаційну, організаційну та маркетингову стійкість. Деякі вчені також додають інвестиційну, комунікаційну, соціально-психологічну, інноваційну, екологічну, технічну, технологічну та інші складові.

Фактично, все, що стосується життєдіяльності економіки економічних систем будь-якого ієрархічного рівня, є частиною їх стійкості, а тому потребує стратегічного управління для запобігання, переживання та боротьби з наслідками кризових явищ як зовнішніх, так і внутрішніх. Здатність суб'єктів економічної діяльності функціонувати у мінливих середовищах, швидко адаптуватись і реорганізовуватись є вкрай важливою проблемою. Слід відзначити, що навички адаптації для будь-якої системи не є «вродженими», вони формуються поступово під впливом різних факторів за умови правильно обраних підходів та механізмів стратегічного управління.

Серед чинників стійкості будь-яких організацій акцентують увагу на [8]: лідерських якостях співробітників організації, зокрема їх здатності приймати відповідальні рішення в стресових умовах; організаційній культурі, особливо ставленні до проблем

(сприймання пертурбацій як можливостей для навчання та розвитку сприятиме посиленню стійкості) та ставленні до творчості та інновацій (чим кращим є творчий клімат, тим легше організація адаптується до викликів середовища); людському капіталі; широкій мережі зв'язків та контактів з представниками інших організацій та споживачами.

До основних факторів, які впливають на стійкість економіки регіонів та територіальних соціально-економічних систем різного ієрархічного рівня, на нашу думку, варто віднести: рівень ресурсного забезпечення; наявність плану дій у випадку виникнення кризових явищ різного характеру; якість комунікаційного менеджменту між бізнес-структурами та владою на місцях; наявність розроблених альтернативних шляхів для досягнення стратегічних цілей розвитку; лідерські якості та професіоналізм працівників регіональних та місцевих органів влади, тощо.

Вважається, що досягнути високого рівня стійкості до криз на рівні суб'єктів економічної діяльності можна різними шляхами, однак серед підприємців найбільш поширеними є три способи: а) орієнтація на фінансову складову (через підвищення власних прибутків і мінімізацію кредитних зобов'язань; майже всі підприємства сфери послуг обирають саме таку стратегію); б) орієнтація на клієнтів (через урізноманітнення і збільшення бази споживачів; популярно серед роздрібних продавців); в) орієнтація на підвищення ефективності використання ресурсів завдяки передовим технологіям у комбінації з посиленням споживчої бази.

Щодо регіонального рівня, то підвищення економічної стійкості будь-яких адміністративно-територіальних утворень можливе через слідування принципами стійких місць: диверсифікація економіки території, залучення високо-кваліфікованих працівників, активна інноваційна діяльність та добре керування (good governance) при розробці та впровадженні заходів стратегічного управління. Стійкість економіки регіонів та певних територіальних громад має безпосередній вплив на стійкість підприємств, що знаходяться у їх межах. Регіони, де над підвищенням економічної стійкості ринку послуг одночасно працюють і підприємства, і місцеві органи влади, за свідченнями ESPON, набагато менше страждають від наслідків кризових явищ, швидше відно-

влюються і, відповідно, краще здатні забезпечувати населення комфортними умовами для проживання.

Підсумовуючи зазначимо, що проблема стійкості економічних систем територіального та галузевого виміру в сучасних умовах посилення кризових явищ та економічної нестабільності набирає надзвичайної ваги, оскільки вже сьогодні ринок послуг зазнав суттєвих змін та значних збитків, що загостило потребу підтримки окремих суб'єктів економічної діяльності державою, регіональними та місцевими органами влади для реалізації стратегічних цілей розвитку цієї сфери і забезпечення підвищення якості життя населення загалом.

Здобутий досвід доводить, що в сучасних умовах саме стратегування, зокрема в частині кризового менеджменту, має враховуватись при розробці пріоритетів економічного розвитку регіонів та окремих територіальних громад, що забезпечить підвищення економічної стійкості суб'єктів ринку послуг.

Список літератури

1. Total trade in services *UNCTAD*. URL: <https://stats.unctad.org/handbook/Services/Total.html>.
2. Services trade drops 30% in Q2 as COVID-19 ravages international travel *World Trade Organization*. 2020. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/serv_22oct20_e.htm.
3. Зміна обсягу валового внутрішнього продукту за 2020 рік *Державна служба статистики України*. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/vvp/ind_vvp/ind_2020u.xls.
4. Зовнішня торгівля послугами України з країнами світу (за видами послуг) *Державна служба статистики України*. 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/ztpu_ks/ztpu_ks_u/kr_ztpu_2020_ue.xls.
5. Folke C. Resilience: The emergence of a perspective for social-ecological systems analyses. *Global Environmental Change*. 2006. Вип. №16(3) С. 253–267. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002>.
6. Walker B., Nilakant V., Baird R. Promoting Organisational Resilience through Sustaining Engagement in a Disruptive Environment: What are the implications for HRM? *Research Forum*. 2014. С. 1-20. URL: <http://hdl.handle.net/10092/10571>.
7. Ткаченко С.М. Сутність економічної стійкості підприємств та її

складові *Ефективна економіка*. 2011. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1350>.

8. Barasa E., Mbau R., Gilson L. What Is Resilience and How Can It Be Nurtured? A Systematic Review of Empirical Literature on Organizational Resilience. *International Journal of Health Policy and Management*. 2018. №7. С. 491–503. DOI: 10.15171/ijhpm.2018.06.

R.O. Gorbenko,
*Candidate of Economic Sciences,
People's Deputy of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Y.O. Trester,
*Candidate of Public Administration,
Assistant of the People's Deputy of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

ENSURING QUALITY OF LIFE IN THE PROBLEM AREAS OF EASTERN UKRAINE (LUHANSK AND DONETSK REGIONS)

Today, all the world recognizes the fact that the economy of any state is aimed at improving the quality of life, the formation of which is carried out under the influence of economic, social and environmental factors. The triad of these factors is the basis of the concept of sustainable development, which is recognized at the international level as a strategic vector of development of the world for the coming decades. In particular, the UN General Assembly in November 2015 approved the Sustainable Development Goals 2016-2030, which are recognized by Ukraine as an important component of public policy [1].

Quality of life is a socio-economic category that has a clear regional link. Moreover, it not only has it, but is formed due to a certain territorial difference. Ukraine is increasingly talking about the European quality of life and the focus on standards and living standards as in Western countries, but Ukraine has a very strong deterrent. This is Russia's aggression, which is why military action is taking place in eastern Ukraine, and in 2014 problem areas appeared are Luhansk and Donetsk regions. These problem regions need special attention from scientists to address the problems of a new quality of life [2, 3]. Considering the challenges of developing a new quality of life in the

problem areas of eastern Ukraine, research on economic and social differences inherent in Luhansk and Donetsk regions is important. It is based on the results of scientific research that it is possible to come up with reasonable proposals to improve the quality of life in Luhansk and Donetsk regions through the formation of priority development areas there.

To develop scientifically sound proposals for improving the quality of life in the problem areas of eastern Ukraine (Luhansk and Donetsk regions) it is appropriate to conduct research and solve the following scientific problems:

- to assess the current state of infrastructure (housing and communal, industrial, agricultural, energy, transport and social) of Donetsk and Luhansk regions;
- to analyze the situation on the regional labor market and determine the needs for labor resources of the economy of Donetsk and Luhansk regions;
- to analyze the modern market of educational services (training and retraining) of Donetsk and Luhansk regions;
- to identify barriers to access for internally displaced persons to educational, financial, communication and health services;
- to analyze the dynamics of development of economic activities of Donetsk and Luhansk regions for 2014-2020;
- to develop proposals (recommendations) to improve the quality of life of the population in the problem areas of eastern Ukraine.

The solution of these scientific problems, as well as the preparation and use of scientific and practical materials will justify the feasibility of forming areas of priority development in eastern Ukraine in order to establish a new quality of life in Ukraine.

The main purpose of scientific research to ensure a new quality of life in the problem areas of eastern Ukraine (Luhansk and Donetsk regions) is to develop the proposals to improve the quality of life in Luhansk and Donetsk regions through the formation of priority development areas.

According to the results of scientific research should be obtained:

- matrix of the state and prospects of development of types of in-

frastructure of Donetsk and Luhansk regions in the context of implementation of regional strategies;

- matrix of infrastructure projects of Donetsk and Luhansk regions in the context of implementation of the concept of economic development of Donetsk and Luhansk regions;
- modern structure of the labor market of Donetsk and Luhansk regions in the context of labor supply;
- results of monitoring the market of educational services (training and retraining) of Donetsk and Luhansk regions;
- identification and ranking of barriers to access of internally displaced persons to educational, financial, communication and medical services;
- trends in the development of economic activities of Donetsk and Luhansk regions for 2014-2020;
- proposals (recommendations) to improve the quality of life of the population in eastern Ukraine through the formation of priority development areas in Donetsk and Luhansk regions.

Considering the problem of improving the provision of a new quality of life through the prism of the concept of sustainable development, it is important to determine the effectiveness of the formation and implementation of the main directions of state economic, social and environmental policy. It is on the basis of such a methodological basis, built on the relationship of the three key elements of sustainable development, that it is possible to come up with sound proposals for priority areas for a new quality of life.

References

1. Цілі сталого розвитку та Україна. Офіційна сторінка Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

2. Правове забезпечення становлення нової якості життя: монографія / під заг. ред. В.А. Устименка. Київ : НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2019. 151 с.

3. Заблодська І.В., Гречана С.І., Кузьменко О.М. Ідентифікація трендів розвитку Луганського регіону та об'єднаних територіальних громад в умовах проведення операції об'єднаних сил. *Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2019. № 4(85). С.128-140.

*С.І. Гречана,
к.е.н., доцент,
старший науковий співробітник
відділу проблем міжрегіонального співробітництва
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
ім. В.К. Мамутова НАН України»
м. Київ, Україна*

ІМІДЖЕФОРМУЮЧІ ЧИННИКИ ЛОКАЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ

Втілення ідей децентралізації та відповідне реформування територіально-адміністративного устрою України в сучасних умовах актуалізує перед локальними територіями, в першу чергу територіальними громадами, нагальне вирішення питання самоідентифікації та визначення власних шляхів розвитку. Зазвичай такі шляхи окреслюються в процесі стратегування соціально-економічного розвитку за результатами ретельного аналізу, на основі застосування широкої партисипації та у взаємозв'язку з положеннями чинної стратегії відповідного регіону. Незважаючи на те, що сьогодні кожна громада, за окремими виключеннями, має розроблені за всіма нормативно-методичними вимогами та затверджені стратегії, тільки незначна частина з цих програмно-цільових документів відображає дійсно актуальні самобутні цілі розвитку, що визначені за результатами ідентифікації та враховують особливості певної громади. Основна маса виписаних стратегічних та оперативних цілей вражає подібністю, незважаючи на значну різницю рівня соціально-економічного розвитку та життєвих пріоритетів тих чи інших адміністративно-територіальних одиниць.

Така «типовість» визначених перспектив склалась не стільки від небажання локальних територій з'ясовувати та підкреслювати свою унікальність, крокуючи на зустріч до реалізації власного потенціалу розвитку, скільки від нездатності, в силу певних причин (відсутність досвіду, знань, інформації, певної кваліфікації; обмеженість часу, ресурсів, тощо), якісно провести самоідентифікацію та втілити її результати в дійсно актуальні стратегічні та оперативні цілі. Крім того, не слід забувати, що загальна про-

блематика регіонального розвитку останніх десятиліть є доволі типовою, охоплюючи майже всі сфери життєдіяльності громад та територій: від питань відновлення занедбаної інфраструктури до кількості та якості соціальних і адміністративних послуг.

Саме тому локальні території в боротьбі за фінансові ресурси, інвесторів, мешканців, туристів, тощо, свої поточні зусилля мають спрямовувати на формування власного позитивного іміджу, який в умовах глобальної інформатизації суспільства перетворюється на вагомий конкурентний ресурс. Створений привабливий образ територіальної громади сприяє не тільки залученню інвестицій та налагодженню нових партнерських зв'язків, просуванню інфраструктурних та соціальних проектів, лобіюванню важливих питань місцевого розвитку чи інтересів громади, але й будує підґрунтя для прискорення її соціально-економічного розвитку та зростання рівня життя її мешканців.

Імідж території – сукупність емоційних і раціональних уявлень, що формуються при порівнянні всіх ознак території, власного досвіду людей і чуток, які впливають на створення певного образу [1]. Базуючись, в першу чергу, на територіальній індивідуальності, він будується завжди за участі статичних, динамічних та очікуваних чинників, створюючи об'єктивний та, водночас, суб'єктивний образ щодо природно-кліматичних, етнографічних, соціально-економічних, політичних та інших особливостей території. Представлений багатьма аспектами, складною структурою та хиткою достовірністю, феномен іміджу території набуває в контексті децентралізації нового відтінку. Оскільки уявлення про громаду може формуватися внаслідок безпосереднього особистого досвіду (наприклад, в результаті проживання на її території) або опосередковано (наприклад, з матеріалів засобів масової інформації і так далі) [2, с.23], на початковому етапі реформи підвищення впливу суб'єктивної складової в іміджеформуванні не спотворює імідж, а навпаки сприяє його побудові.

Утворення територіальної громади в результаті добровільного об'єднання існуючих населених пунктів зі сформованими свого часу певними знаннями та уявленнями в суспільстві про них, теоретично та об'єктивно має завдяки синергізму створити ще

більш позитивний образ такої локальної території або покращити її негативне сприйняття, якщо воно було присутнє. Однак наявність тих чи інших внутрішніх протиріч новоствореного об'єкту адміністративно-територіального устрою на перших етапах його функціонування (боротьба за лідерство серед населених пунктів, що об'єдналися, різне бачення напрямів розвитку, відсутність компромісу щодо розподілу коштів, конфлікт місцевих лідерів думок з новими місцевими очільниками, тощо) вносить ряд коректив щодо глибини впливу суб'єктивних іміджеформуючих чинників.

Тому, на даному етапі реформи децентралізації, сприйняття цілісного іміджу територіальної громади, що стійко живе й відображається у масовій або індивідуальній свідомості, може мати суттєві розбіжності серед мешканців, представників бізнесу чи влади різних населених пунктів територіальної громади, актуалізуючи нагальну потребу персоніфікації важелів впливу та її обов'язкового врахування при плануванні майбутнього локальної території.

Насамперед це стосується суб'єктивної частини всього комплексу чинників, жодним чином не принижуючи ваги його об'єктивної складової. Треба зазначити, що поділ чинників на означені складові є достатньо умовним, враховуючи динамізм більшості з них та вплив на їх оцінку відповідних очікувань. Виходячи з цього сучасна наукова думка зазвичай відносить до складу об'єктивних переважно статичні та кількісні чинники: географічне положення, площу території, виходи до кордонів, морів чи близькість до зони військового конфлікту, природний ресурсний потенціал, культурну спадщину, економічний, інтелектуальний інноваційний потенціал, наявність експортного потенціалу, стан транспортної інфраструктури, галузеву спеціалізацію території, рівень ділової та інвестиційної активності, демографічні та екологічні проблеми, розвиток освіти й охорони здоров'я, функціонування ринку житла, наявність готелів, закладів громадського харчування, банкоматів, доступність сучасних засобів зв'язку, тощо [3-6].

До суб'єктивних чинників передусім відносять комунікаційні інформаційні потоки, зумовлені діяльністю органів місцевого

самоврядування, засобів масової інформації та соціальних мереж; оцінки території мешканцями, підприємцями, політиками, туристами на основі власних спостережень чи досвіду; емоційне сприйняття конкурентних переваг і недоліків, їх можливу гіперболізацію чи спотворення; стереотипи сприйняття, чутки, тощо [2, 3, 5].

Кожен з окреслених чинників впливає на формування іміджу територіальної громади, як окремо, так і в сукупності, примушуючи його тим чи іншим чином еволюціонувати, набуваючи нових ознак. Більш-менш об'єктивну оцінку таких змін надають лише проведені комплексні маркетингові дослідження, з залученням експертів, задля виявлення прихованих детермінант, що визначають відношення до території, можливих бар'єрів сприйняття бажаного іміджу [2, с. 23]. Однак, такі дослідження є доволі складними та дорогими для територіальних громад, тим більше, що імідж є ірраціональним явищем, не завжди заснований на реальних якостях території, а відображує поверхнево-емоційне прийняття. Тому, основні акценти слід перенести на виділення домінантних чинників (як позитивних, так і негативних), що дозволить спрямувати в подальшому застосування маркетингових інструментів на підсилення тих, що підкреслюють позитивні особливості сприйняття громади, та нівеляцію дії інших, що провокують виникнення та поширення негативних стереотипів.

Задля визначення домінантних іміджеформуючих чинників локальних територій можна застосовувати як традиційні наукові методи дослідження, так і методи експертного та соціологічного опитування. На наше переконання, саме останній метод є найбільш доцільним у використанні на рівні локальних територій, оскільки «є методом збирання інформації за допомогою постановки запитань певній групі людей (респондентів), відібраних за певним принципом – так, щоби ця відібрана сукупність за основними параметрами репрезентувала генеральну сукупність – тобто ту спільноту, на яку надалі поширюватимуться висновки опитування» [7, с. 7].

Одним з найпростіших і найменш витратних способів його проведення є онлайн-опитування, яке надає широкий спектр мо-

жливостей щодо збору необхідної інформації, будучи при цьому доволі простим і недорогим, а також таким, що відповідає сучасним обмеженням, пов'язаним з пандемією коронавірусної хвороби. Певні його недоліки (респондентами є люди, які мають доступ та є доволі впевненими користувачами Інтернету, що звужує коло опитуваних та дає похибку результатів) не знижують існуючих плюсів, які надає, наприклад, використання інструментарію Google Forms.

Цей додаток має наступні переваги: дозволяє використовувати різні типи запитань; зручний у використанні через відсутність потреби у завантажуванні та пересиланні файлів питань-відповідей; посилення для заповнення форми можна надсилати як електронною поштою, так і вбудовувати в інформацію на сайті чи листі; інформація доступна з різних пристроїв, в тому числі й мобільних, на яких можна створювати, переглядати, редагувати форму без втрати функціональності; надає доступ до зручного аналізу результатів, які автоматично формуються у вигляді таблиць та графіків відразу після початку опитування.

Для визначення домінантних іміджеформуючих чинників метою опитування доцільно обрати пошук відповідних тригерних ознак територіальної індивідуальності чи перспективних напрямів розвитку певної території. Цільовою аудиторією для проведення такого опитування в даному випадку виступають не тільки мешканці цих територій, але й інші респонденти, які потенційно зацікавлені у підвищенні рівня життя в громаді – представники бізнесу, минулі та ймовірні мешканці, інвестори, студенти, туристи, тощо. Питання, які включаються в анкету, повинні бути простими та чіткими, в переважній більшості закритими (з варіантами адекватних відповідей), логічно узгодженими з проблематикою дослідження, послідовно розташованими (за певними блоками тем), не містити оціночних формулювань (схвальних чи негативних тверджень у самому тексті питання). Крім того, анкета має бути оптимального розміру, тобто містити питання в достатній кількості, щоби досягнути мети, але не викликати у респондентів небажання приймати участь в опитуванні через занадто великий перелік відповідей, а також анонімним, щоби отримати більш відверту інформацію.

Однак, якісне проведення опитування потребує не тільки розробки певним чином підготовленої анкети. Задля отримання результатів, що нададуть об'єктивні дані щодо персоніфікації (за окремими громадами) іміджеформуючих чинників, процес онлайн-анкетування має бути організований у такий спосіб, який забезпечить необхідну репрезентативність. Так, на думку експертів Ради Європи Інтернет-опитування, проведене тільки за допомогою соціальних мереж, не може відповідати цій вимозі, оскільки «результати не є такими, на які можна покладатися, як на дані, що свідчать про реальний стан ситуації...це думки активних користувачів, які самі вирішили пройти це опитування» [8, с. 5]. Тому потрібно задіяти різні канали мультимедійного зв'язку, включаючи цільове запрошення представників територіальних громад до участі в онлайн-опитуванні.

Таким чином, вивчення сприйняття території різними групами цільової аудиторії, знання того, яким би їм хотілося бачити власну локальну територію буде підґрунтя для розробки заходів щодо формування (зміни) іміджу території через модифікацію стратегій соціально-економічного розвитку. Визначення іміджеформуючих чинників та виділення їх домінант дозволить звузити розбіжності між реальним і бажаним образом території при плануванні заходів з реалізації цих програмно-цільових документів. Тому організація такого опитування та факторний аналіз отриманих результатів є подальшим кроком в дослідженнях автора щодо ідентифікації та позиціонування територіальних громад.

Список літератури

1. Schörghuber K.P. *Standortmarketing*. Erkennen und Nutzen von Standortchancen: vom Einzelstandort bis zur ganzen Stadt. (Edition Marketingforschung für die Praxis 2), 2000. Linz.

2. Балусєва О.В., Рибаченко Т.Ю. Формування іміджу територій в контексті сталого розвитку. *Економіка і організація управління*. 2014. №3 (19)-4 (20). С. 19-24

3. Оболенцева Л. В. Формування туристичного іміджу міста як стратегічний напрям розвитку маркетингу території. *Бізнес інформ*. 2020. №12. С.157-164.

4. Коломицева О., Кулик Ю. Регіональний маркетинг як інструмент підтримки сталого регіонального розвитку. *Стратегії та політи-*

ка розвитку територій : міжнародні, національні, регіональні та локальні виклики. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 10-12 травня 2018 р., Чернівці (Україна) – Сучава(Румунія). – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 43-45.

5. Гукалова І.В. Імідж території як фактор формування якості життя населення. Вісник Одеського національного університету. Серія: Географічні та геологічні науки. 2014. Т. 19, вип. 3. С. 115-124.

6. Макаренко М.В. Імідж регіону як головний чинник його конкурентоспроможності. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. №2(128). С. 180-187.

7. Опитування громадської думки. Як правильно розуміти та інтерпретувати соціологічні дані. Київ: Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 2020. 110 с.

8. Петренко-Лисак А., Черногуб Н. Методичні рекомендації з проведення онлайн опитувань громадськості при плануванні громадських просторів. Рада Європи. Проект «Сприяння участі громадян у демократичному процесі прийняття рішень». 2020. 11 с.

*Л.С. Данилюк,
аспірант*

*ДУ «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України»
м. Київ, Україна*

*А.М. Костенко,
аспірант*

*ДУ «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України»
м. Київ, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ АТРАКТИВНОСТІ РЕГІОНІВ НА РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Необхідність розвитку регіонів – це один із пріоритетних напрямів державної регіональної політики. Адже головним завданням будь-якого уряду є побудувати незалежну, демократичну, правову, соціально-орієнтовану державу та забезпечити гідний рівень життя населення не залежно від регіону проживання.

Для дослідження впливу атрактивності регіону на рівень життя населення слід почати з дослідження сутності поняття «атрактивність».

У лінгвістичному аспекті слово атрактивний (*attrahere*) в перекладі з латини – приваблювати, притягувати, схилити до себе, а в перекладі з англійської (*attractive*) – «привабливий». Словник української мови визначає «привабливий» як те, що викликає захоплення, приваблює до себе своїми якостями, властивостями [1].

Отже, дослідження атрактивності регіону – це перш за все дослідження його привабливості, тобто здатності регіону викликати інтерес, привертати до себе позитивну увагу, бажання жити, вести бізнес, інвестувати, відвідувати.

Саме тому доцільно розглянути атрактивність регіону з трьох позицій: міграційної, інвестиційної та туристичної привабливості.

З позиції міграційної привабливості регіону вона характеризується сукупністю умов, що приваблюють міграційні потоки та визначають його кращим для місцевого населення.

До основних чинників, які впливають на міграційну привабливість регіону, можна віднести: соціально-демографічні, економічні та політичні.

Чинники соціально-демографічної групи показують рівень демографічної привабливості регіону. Її характеризують такі показники, як коефіцієнти народжуваності та смертності, які є досить впливовими на потенційного мігранта, тому що вони певною мірою відображають рівень життя в регіоні. Економічні та політичні чинники є доволі впливовими на більшу частину офіційних мігрантів, які проходять навчання у вищих навчальних закладах нашої країни і для яких є важливою забезпеченість якісним обслуговуванням з точки зору охорони здоров'я. Група економічних чинників є одними з основних для трудових мігрантів при виборі місця міграції, кожен із цих показників відображає економічну атрактивність регіону. Регіональна міграція населення відбувається переважно в регіони з більшими можливостями працевлаштування, тобто з менш напруженою ситуацією на ринку праці. Середня заробітна плата – це наявний показник

під час порівняння з іншими регіонами, прибуток, інвестиції та валовий регіональний продукт, які відображають загальну картину рівня життя та можливості виживати в певному регіоні [2].

Основним відносним показником, який характеризує стан економічного розвитку та допомагає визначити міграційну атрактивність країни для потенційних мігрантів, виступає індекс міграційної привабливості, який розраховується на макроекономічному рівні як відношення частки ВВП країни в світовому ВВП до частки його населення в загальній чисельності мешканців Землі [3].

Зазначимо, що за даними державної служби статистики лідером для міграції в Україні визначено місто Київ, де міграційний приріст у 2019 році склав 58%. Столиця також статистично виграє за показниками середньої заробітної плати, постійним збільшенням капітальних інвестицій і, що особливо важливо, низьким процентом безробіття. У групі лідерів Київська, Одеська, Харківська, Львівська, Івано-Франківська області. Найменш привабливою виявилась Кіровоградська область, де у 2019 році відбулось міграційне скорочення на 35,6% [4].

З позиції інвестиційної привабливості регіонів, а саме характеристики окремих регіонів країни з позиції інвестиційного клімату, рівня розвитку інвестиційної інфраструктури, можливостей залучення інвестиційних ресурсів та інших факторів, які істотно впливають на формування дохідності інвестицій та інвестиційних ризиків. Інвестиційна привабливість окремих регіонів оцінюється під час розробки інвестиційної стратегії компанії (фірми) і регіональної диверсифікації її інвестиційного портфеля [5].

Для оцінки інвестиційної привабливості регіону існують різні підходи та методи. Методика, яка була запропонована І.О. Бланком, вважається основоположною у цьому напрямку. За нею інвестиційна привабливість регіону розраховується, як показник на основі п'яти груп синтетичних показників:

- 1) економічний, що відображає рівень загальноєкономічного розвитку регіону (питома вага регіону у ВВП і ВНП; обсяг виробленої промислової продукції на душу населення; рівень самозабезпеченості основними продуктами харчування; середній рі-

вень заробітної плати; обсяг і динаміка капітальних вкладень в розрахунку на одного жителя; кількість підприємств усіх форм власності; питома вага збиткових підприємств у загальній кількості функціонуючих);

2) інвестиційний – рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону (кількість підрядних будівельних компаній усіх форм власності; обсяги місцевого виробництва основних видів будівельних матеріалів; виробництво енергетичних ресурсів на душу населення; щільність залізничних шляхів сполучення та автомобільних доріг з твердим покриттям з розрахунку на 100 км території);

3) демографічний, що надає демографічну характеристику регіону (питома вага населення території в загальній кількості жителів країни; співвідношення міських і сільських жителів; питома вага населення, зайнятого в суспільному виробництві на підприємствах всіх форм власності; рівень кваліфікації працівників, зайнятих у суспільному виробництві);

4) інфраструктурний – рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону (питома вага приватизованих підприємств у загальній кількості підприємств комунальної власності; питома вага підприємств недержавних форм власності в загальній кількості виробничих підприємств території; кількість спільних компаній із зарубіжними партнерами; кількість банківських установ (включаючи філіали); кількість страхових компаній (їх представництв); кількість товарних бірж на території);

5) криміногенний, що враховує рівень криміногенних, екологічних та інших ризиків (рівень економічних злочинів з розрахунку на 100 тис. жителів; питома вага підприємств з шкідливими викидами, що перевищують гранично допустимі норми; середній радіаційний фон у містах; питома вага незавершених будівельних об'єктів за останні 3 роки) [6].

Аналіз темпів зростання обсягу прямих іноземних інвестицій станом на 31 грудня 2019 року свідчить, що найбільш інвестиційно привабливим регіоном України є Миколаївська область (38,5%), на другому місці Херсонська область (19,8), на третьому Волинська область (19,5%). Найменш інвестиційно приваб-

ливим регіоном є Івано-Франківська область (-19,1%) та Тернопільська область (-50,8%) [7].

З позиції туристичної привабливості, яка являє собою сукупність географічних, економічних, фінансових та політичних факторів певної території, що сприяють задоволенню потреб споживачів і дозволяють досягти максимального соціально-економічного ефекту для населення регіону та країни.

До основних факторів туристичної привабливості регіонів можна віднести:

1) екологічний, що характеризується такими показниками: наявність природних ресурсів, екологічна складова та кліматичні умови, ризики катастроф, рівень розвитку сільського господарства, об'єми споживання свіжої води, скидання забруднених зворотних вод без очищення або недостатньо очищені природні поверхневі водні об'єкти, викиди забруднюючих речовин до атмосфери;

2) політичний, що містить інформацію щодо правого регулювання розвитку туристичної діяльності в країні, рівня криміногенності;

3) економічний, що відображає рівень інфляції, безробіття, прибутки та ціни на туристичні товари і послуги, обсяг інвестицій в основний капітал, відображає вклад туристичної сфери у макроекономічних показниках;

4) інфраструктурний, що свідчить про стан автошляхів і зв'язку, готельних комплексів, закладів харчування та проведення дозвілля, застосування комп'ютерних технологій, мережі Інтернет, комунікаційних технологій, транспорту (швидкісні поїзди, пароми, літаки);

5) демографічний, що характеризується показниками: рівень природного приросту, наявність субкультур у регіоні та країні в цілому, кількість безробітного населення до працездатного, працездатного та непрацездатного віку.

6) культурний, показує кількість загальноосвітніх навчальних закладів, ВНЗ, книжковий фонд бібліотек, кількість місць для глядачів у залах демонстрування фільмів, кількість місць у клубних закладах [8].

Аналіз даних Державної податкової служби України щодо сплати туристичного збору по регіонах показав, що загальна сума надходжень до місцевих бюджетів у 2020 році склала близько 130 млн грн. Це на 34% менше, ніж роком раніше, коли до бюджетів надійшло понад 196 млн грн, що можна пояснити карантинними обмеженнями, які склалися у зв'язку з пандемією Covid 19. Влітку 2020 року Херсонська область була найпривабливішим регіоном для відпочинку серед українців й очевидно, що у той час відбувся значний приплив туристів. В цілому, українці віддали перевагу відпочинку саме на морських курортах Одеської, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей. Водночас, попри складну ситуацію з карантинними обмеженнями, торік у трьох регіонах України простежується значний приріст по надходженнях від туристів. Серед них опинилися Луганська (33,8%), Миколаївська (7,1%) та Київська (4,9%) області [9].

Дослідивши теоретичні та методологічні напрацювання зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів, можемо зробити висновок, що атрактивність регіону – це дослідження його привабливості, тобто здатності регіону викликати інтерес, з позиції мігранта, інвестора та туриста.

Аналіз наукової літератури показав, що атрактивність регіону впливає при виборі регіону як для життя так і для залучення інвестицій, а також при виборі місця для відпочинку чи подорожі. Адже, рушійною силою, головним мотивом людини є забезпечення свого гідного рівня життя.

Список літератури

1. Білодід І.К., Бурячок А.А. та ін. Словник української мови в 11 т. К.: Наук. думка, 1973. Т. 8. С. 565.
2. Харченко А.О., Антоненко О.О. Оцінка міграційної привабливості регіонів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Випуск 17. Част. 2. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/79661406.pdf>.
3. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. 263 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190006.pdf>
4. Загальні коефіцієнти міграційного руху населення за типом

місцевості по регіонах у 2019 році. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm

5. Федоренко В. Г., Захожай В. Б., Чувардинський В. Г. та ін. Страхувий та інвестиційний менеджмент. К. : МАУП, 2002. 344 с.

6. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. 448 с.

7. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень-грудень 2020 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/rejtyngova-oczinka-za-sichen-gruden-2020-roku.pdf>

8. Давидова О.Г. Методи оцінювання туристичної привабливості регіонів країни. *Український соціум*. 2015. № 4(55). С. 97-107.

9. Інфографіка: дані щодо сплати туристичного збору у розрізі за останні три роки. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/infografika-dani-shchodo-splati-turistichnogo-zboru-u-rozrizi-za-ostanni-tri-roki>

S. Eskov,

*Ph.D., Chief Editor of the scientific journal "European Reforms Bulletin",
founded by Center for European Reform
Studies in Grand Duchy of Luxembourg,
Luxembourg*

IDENTIFICATION AND POSITIONING OF LUXEMBOURG

Luxembourg - The Grand Duchy of Luxembourg is a country in Western Europe, which borders on the north and west with Belgium, on the east with Germany, on the south with France. The capital, Luxembourg, is one of the capitals of the European Union. Its culture, population and languages are strongly intertwined with its neighbors, making the country essentially a mixture of French and German cultures, as reflected in its official languages: French, German and the national language, Luxembourgish. Thus, the Grand Duchy of Luxembourg can be identified as a country with three official languages [1].

With an area of 2586 km², it is one of the smallest sovereign states in Europe. As of 2019, Luxembourg had a population of 626,108, making it one of the least populous countries in Europe, but the country has the highest population growth rate on the continent. Thus, the Grand Duchy of Luxembourg can be identified as the country with the smallest population in Europe and the highest population growth rate on the continent. Foreigners make up almost half of Luxembourg's population.

As a representative democracy with a constitutional monarch, it is headed by Grand Duke Henri, who identifies the country as the world's only sovereign grand duchy. Thus, the Grand Duchy of Luxembourg can be identified as a country, as the only country in the world with a sovereign Grand Duchy. Luxembourg is a developed country with a developed economy and one of the world's highest GDP per capita. The city of Luxembourg with its old quarters and fortifications was declared a UNESCO World Heritage Site in 1994 due to the exceptional preservation of the huge fortifications and the old city.

Luxembourg is a founding member of the European Union, the OECD, the United Nations, NATO and the Benelux. The city of Luxembourg, which is the capital and largest city of the country, is the residence of several institutions and agencies of the European Union. Luxembourg was a member of the UN Security Council in 2013 and 2014, the first time in the country's history. Thus, the Grand Duchy of Luxembourg can be identified as a country that is the residence of several institutions and agencies of the European Union [1]. As of 2020, Luxembourg citizens had visa-free or visa-free access to 187 countries and territories, making the Luxembourg passport the fifth largest in the world, along with Denmark and Spain. Luxembourg is a country - an important international banking center, which has a unique position as the world's leading financial center. Luxembourg exports 90% of its products. The main export goods are steel (2/3 of exports) and hardware. They import grain, machinery, oil, iron ore, and coal. The main foreign trade partners are the countries of the European Union. Thus, the Grand Duchy of Luxembourg can be identified as the world's leading financial center.

According to the Environmental Performance Index, Luxembourg is one of the best countries in the world in the field of environmental protection, ranking 2nd among 180 countries in 2020. Luxembourg also ranks 6th among the ten best cities to live in the world. The country's position on the environment is aimed at reducing greenhouse gas emissions by 55% in 10 years and achieving zero emissions by 2050, as well as to increase its own organic farming by 5 times [1].

On February 29, 2020, Luxembourg became the first country to introduce free public transport, which will be almost entirely financed by tax revenues. Thus, the Grand Duchy of Luxembourg can be identified as a country that has introduced free public transport.

Luxembourg was the first in the world to allow the extraction of minerals in space. In Luxembourg, a new space law came into force in 2017: according to it, all resources extracted in space become the property of the company that extracted them. Although this goal will be achieved in at least 15 years, new technologies are already creating markets for the space mining industry. Recycling the wreckage of old satellites and other "space debris" flying in orbit will significantly reduce costs. And in the future there may be a whole ore industry for the extraction of precious metals on asteroids, according to the Luxembourg authorities [2].

Thus, Luxembourg - the Grand Duchy of Luxembourg is a state that positions itself as a vanguard country in various fields and industries due to the presence of much uniqueness and excellence in economics, ecology and social policy.

References

1. Матеріал з Вікіпедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%8E%D0%BA%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B1%D1%83%D1%80%D0%B3>

2. Люксембург першим у світі дозволив видобуток корисних копалин у космосі. URL: <https://mind.ua/news/20175071-lyuksemburg-pershim-u-sviti-dozvoliv-vidobutok-korisnih-kopalin-u-kosmosi>

*Valerii Zablodsky,
Goldman Sachs software engineer
Warsaw, Poland*

GOLDMAN SACHS: TERRITORIAL ASPECT

Goldman Sachs is one of the world's largest financial conglomerates with branches around the world [1]. Founded in 1869, headquartered in New York, Lower Manhattan. The company's field of activity includes securities trading, investment banking, investment management, advice on buying and selling a business, investment in government projects and other financial services. Institutional clients are given priority. Since September 2013 it has been included in the Dow Jones Industrial Average. In the circle of professional financiers received the name "The Firm".

Goldman Sachs has offices in New York, Chicago, San Francisco, Los Angeles, Salt Lake City, Toronto, London, Frankfurt, Zurich, Paris, Milano, Moscow, Bombay, Bangalore, Hong Kong, Tokyo, Dubai, Sao Paulo, Pekin, Taipei, Singapore, Sidney, Melbourne, Warsaw.

Goldman Sachs is a financial consultant for important companies, regions of the country and rich families. It is the head operator of the American Treasury, it is helping his clients to bribe, to sell, to companies, to consultations, to write permits for investment, to trade in valuable papers, to manage assets.

Geographically, the group's activities are divided into three regions: America (60% of revenue), Europe, Middle East and Africa (25% of revenue), Asia (15% of revenue).

For Goldman Sachs, the priority region is the United States, while other countries have a significant presence in Japan, France, Great Britain and Germany.

Goldman Sachs 10,000 Small Businesses (10KSB) is an investment to help entrepreneurs create jobs and economic opportunity by providing access to education, capital and business support services. In 2020, 10KSB marked a major milestone, living up to its name by reaching more than 10,000 business owners in all 50 states, Washington, D.C., and US territories. Graduates collectively account for more than \$14 billion in revenues and employ more than 200,000 people,

consistently reporting revenue growth and job creation that outpace national averages. In December 2020, Goldman Sachs announced an additional \$250 million commitment to the Goldman Sachs Foundation, allowing us to serve another 10,000 business owners. This announcement brought Goldman Sachs' total commitment to small businesses to over \$1 billion in 2020 alone, having previously committed \$775 million in capital and grants to Community Development Financial Institutions and other mission-driven lenders to facilitate access to emergency capital and provide technical assistance to the most vulnerable and underserved small businesses [2].

Last month, Apple announced its Apple Card, a fully functioning credit card for worldwide use that will be built directly into the Apple Pay wallet app. Rumored for some time now, this will be the first credit card by Goldman Sachs using MasterCard's payment network.

Apple, Goldman Sachs, and MasterCard, that is a powerful combination.

The tech giant's entry into fintech is a bold move on account of its being a crowded space. However, even though competitors also offer Apple Card's features, the tech giant could find a solid footing in the market share by dint of its brand name, colossal customer base, and novel security features.

This product not only raises the bar for other credit cards, soliciting a responding counter from MasterCard rivals, Visa, and American Express, but it might also urge Apple's competitors, Microsoft, Amazon, Google, and Samsung, to foray into this space.

References

1. The Goldman Sachs Group, Inc. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Goldman_Sachs
2. The Goldman Sachs Group, INC. and Subsidiaries. Quarterly Report on Form 10-Q for the Quarter ended March 31, 2018. URL: <https://www.goldmansachs.com/investor-relations/financials/current/10q/first-quarter-2018-10-q.pdf>

Д.В. Заблодська
к.е.н., молодший науковий співробітник
відділу проблем міжрегіонального співробітництва
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
ім. В.К. Мамутова НАН України»
м. Сєвєродонецьк, Україна

БРЕНДИ ЛУГАНЩИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ

Спроможна та успішна громада – це не просто територія та загал її мешканців. Це ще й пізнаваність, позитивний образ та ідентичність. А вже як наслідок – надходження в громаду інвестицій і розвиток. Є багато засобів формування ідентичності громади, але один з головних – це візуалізація її можливостей і перспектив, тобто – бренд.

За допомогою процесу брендування можна сформуванати унікальний, яскравий та впізнаваний образ території. Для Луганщини, як регіону розташованого біля лінії зіткнення, процес позиціонування постає вкрай важливим, оскільки сприяє підвищенню конкурентоспроможності та атрактивності.

Стійкий та привабливий бренд сприяє впізнаванню території цільовими групами: туристами, інвесторами, потенційними жителями. Посилити бренд зазвичай можна слоганом та логотипом.

Логотип – графічне відображення концептуальної ідеї, будь-яка комбінація позначень (емблема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів), яка здатна передати унікальність міста та ідентифікувати його серед інших; постійний графічний, словесний, образотворчий або об'ємний знак, комбінований з зображенням, літерами, цифрами, словами або без них.

Слоган – короткий та яскравий вислів про громаду, з яким вона асоціюється, з точки зору унікальних, історичних, культурних, економічних, соціальних, природних, інноваційних особливостей [1, с.183 -184].

Проте метою брендування території є посилення партнерських зв'язків між бізнесом, освітою, наукою, культурною сферою, громадськими організаціями та усіма небайдужими мешканця-

ми. Крім того, сам процес розробки бренду сприяє згуртуванню мешканців громади.

У 2020 році в Луганській області було презентовано перший бренд – бренд Кременської громади (рис. 1).

Рис. 1. Візуалізація бренду Кременської ОТГ

Зважаючи на її природний рекреаційний потенціал, у громаді було створено туристичний бренд, оскільки Кременщина – це сонові цілющі ліси, потужні діброви та розгалужена мережа чистих водойм – територія для активного дозвілля та відпочинку без вікових обмежень. Слоганом громади стали слова – «Сила силенна природи». Бренд ілюструє природу, характерну для Кременської громади. Кольорова гама відображає різні пори року: оранжевий – осінь, блакитний – зима, зелений – весна, жовтий – літо. Брендбук Кременської громади має свій шифр, патерн, елементи фірмового стилю [2].

У межах пілотного проєкту Програми ООН із відновлення та розбудови миру з розробки бренду та маркетингових стратегій, за фінансової підтримки Європейського Союзу, протягом 2020-2021 років буде створено бренди, брендбуки, маркетингові стратегії, а також іміджеві ролики для 13 громад Луганщини. Першими власні бренди отримали Марківська та Білокуракинська ОТГ (рис. 2).

Рис. 2. Візуалізація брендів Марківської та Білокуракинської ОТГ

За проектом брендуння громади мають розробити маркетингову стратегію та проморолик. Маркетингова стратегія необхідна кожній громаді, щоб з урахуванням реформи децентралізації громада змогла позиціонувати себе як всередині області та країни, так і за їх межами.

Марківський бренд було офіційно презентовано. У його візуалізації відображено найвідоміші риси Марківської громади: сир, цибулю та бабака. Бренд створений у формі цибулини, що має свіжі нові зелені паростки, які символізують сучасність, зростання. Цибуля заповнена елементами, що імітують сир, адже ТОВ «Марківський сирзавод» – справжня гордість Марківської громади. І на фоні цього зображений силует бабака, який є характерним мешканцем харківських просторів. Слоганом Марківської громади було обрано наступні слова: «Марківщина з любов'ю відкривається кожному, хто з любов'ю до неї завітає!».

Брендом Білокуракинщини стала літера «Б», виконана в лінійному стилі. Форма і колір ліній відображають основні характеристики громади: блакитні лінії – джерела, зелені – природа, сільське господарство, жовті – сонце і пшеничні і соняшникові поля. Слоганом Білокуракинської громади стала фраза: «Джерело сили дружніх людей!». Брендбуки цих громади мають всі необхідні елементи [2].

Лозно-Олександрівська громада також отримала власний бренд (рис. 3).

Лозно-Олександрівщина - це сучасна, спроможна та самодостатня спільнота на прикордонній території Луганської області. Найцінніше природне багатство території - родючі чорноземи, що дозволили розвинути потужне сільськогосподарське виробництво, переробку сільгосппродукції. Крім того, громада пишається щедрою природою, чудовими краєвидами, потужними водними ресурсами. Територіальна громада знаходиться у постійному пошуку партнерів та інвесторів [2].

Рис. 3. Візуалізація бренду Лозно-Олександрівської ОТГ

Проте заслуговує на особливої уваги бренд Луганської області. З давнини Луганщина давала притулок вільним, працьовитим та сильним духом людям, які у безкраїх степах під золотим палаючим сонцем створювали своє нове життя: свої громади, зі своїми господарствами та самобутніми звичаями. Багаті корисними копалинами надра дали потужний імпульс для зародження нових, як для свого часу, видів промисловості – вугільної, хімічної й нафтохімічної. Поруч із промисловими гігантами стали народжуватись нові міста, об'єднавши людей різних професій, різних культур та різних національностей. Луганщина стала рідною домівкою для всіх тих, хто прагнув свободи: свободи творити, свободи працювати, свободи говорити. Збройний конфлікт останніх років спричинив руйнування не тільки інфраструктури, але й старих звичаїв, дав змогу кожному мешканцю області пе-

реосмислити своє життя, визначити свою роль та місце у відновленні країни.

Луганщина різноманітна у своїй природі – хвойні ліси межують з безкраїми степами, північні аграрні райони межують з південними високо урбанізованими містами, але Луганщину об'єднує одне – люди, які зібравши внутрішні сили та ресурси, відновлюють мирне життя, підтримують одне одного, залишаючись привітними, щирими та відкритими для всіх тих, хто прагне свободи: свободи працювати, творити, говорити [2].

Складовими бренду став слоган «Луганщина - привітна, різноманітна, моя», а також зображення пізнаваних символів регіону - бабака, коня та лисиці. Тепер результати напрацювань в рамках розробки іміджу області, можна побачити і в брендovanій продукції: предмети одягу, сувеніри, канцелярські вироби (рис. 4).

Яскравою складовою процесу брендування став календар із зображеннями традиційного жіночого наряду. Родзинкою став тревел-бокс – пристрій, який дозволяє переглядати в об'ємному зображенні кращі види Луганської області в режимі віртуальної реальності.

Рис. 4. Брендovanа продукція Луганської області

У межах проєкту "Brand strategy starts in childhood" було розроблено Карти цікавинок Луганської області, які передані до навчальних закладів Білокуракинської, Марківської, Кремінської та Гірської громад. На картах можна знайти місця-"родзинки" Луганщини: парки, храми, пам'ятники, музеї, сквери та інші цікаві місця! Проєкт реалізується ГО «Центр спільного розвитку «Ренейсенс» за організаційної підтримки ГО «Взаємодія-Плюс» в межах національного проєкту «Децентралізація» та Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу. Партнер проєкту – Департамент міжнародної технічної допомоги, інноваційного розвитку та зовнішніх зносин ЛОДА.

Таким чином, розробка брендів об'єднаними територіальними громадами Луганщини та бренду Луганської області дозволить позиціонувати їх не тільки як території наближені до зони конфлікту, а і як території як мають свої переваги, які приваблять для інвесторів, туристів та мешкання.

Список літератури

1. Заблодська І.В., Літвінова І.М., Касьянова В.О. Технологія проведення ребредингу території (регіону) на сході України. Технологія-2018: матеріали XXI міжнар. наук.-техн. конф., 20-21 квіт. 2018 р., м. Северодонецьк. Ч. II. Северодонецьк : [Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля], 2018. С. 183 -184.

2. Громади привітні. Офіційний сайт Ініціативи Луганського обласного Ресурсного центру розвитку громад «Луганщина моя». URL: <http://brand.lg.ua/news>

*О.М. Заєць,
к.ю.н, доцент,
професор кафедри кібербезпеки та
інформаційного забезпечення
Одеського державного університету внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна*

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTI

У процесі встановлення осіб, які вчинили злочин, правоохоронці зазвичай прагнуть встановити винних і покарати їх шляхом ув'язнення. Однак злочини у сфері економіки відрізняються від низки інших видів злочинів тим, що основним мотивом їх учинення є особисте збагачення. Особи, винні в учиненні таких злочинів, цілком готові до ув'язнення, якщо після звільнення на них чекатимуть їхні незаконно отримані статки, якими вони зможуть вільно скористатися. Передумовою ефективного фінансового розслідування є позбавлення злочинців стимулу вчиняти корисливі економічні злочини. У центрі уваги правоохоронних органів має бути не лише покарання винних, а й розшук, виявлення та арешт активів злочинців, що унеможливить їх подальшу злочинну діяльність.

Відтак, пріоритетним напрямом діяльності правоохоронних органів, які спеціалізуються на фінансових розслідуваннях у сфері протидії економічній злочинності, є пошук можливостей повернути незаконно отримані активи. Це дасть змогу ефективно позбавити винних у вчиненні таких злочинів їхніх незаконних статків та слугуватиме вагомим фактором стримування для потенційних злочинців.

Крім того, повернення викрадених активів, зокрема отриманих унаслідок учинення корупційних правопорушень, зрештою сприятиме загальному економічному розвитку країни, оскільки їх може бути використано для інвестування в реальний сектор економіки.

З метою виявлення та розслідування економічних злочинів постає необхідність у всебічному й структурованому дослі-

дженні деструктивних процесів, які виникають у сфері економічної діяльності під впливом кримінальних правопорушень. Зазначене дасть змогу ефективно протидіяти загрозам у фінансово-економічній сфері. Ефективним засобом у виконанні окреслених завдань є інститут фінансових розслідувань, який посідає одне з перших місць у системі протидії економічній злочинності.

Термін «фінансові розслідування» активно вживають міжнародні організації, створені для боротьби з відмиванням коштів, серед яких FATF, CFATF тощо. У загальному значенні фінансові розслідування тлумачать як збирання, закріплення, усебічний розгляд, вивчення фінансової звітності та відстеження фінансових операцій, що спрямовані на виявлення протиправних діянь, пов'язаних з отриманням, використанням або розподілом фінансових ресурсів, наприклад, підробка цінних паперів або грошей, відмивання грошей, шахрайство з кредитними картками, порушення податкового законодавства тощо.

Головною метою фінансового розслідування є виявлення та документування фактів руху грошових коштів під час здійснення злочинної діяльності, зв'язків між джерелами походження грошових коштів і тим, коли вони були одержані та де зберігаються, що може стати доказом та джерелом інформації про злочинну діяльність. Виявлення, вивчення та фіксація ознак загроз фінансовій безпеці, а також встановлення причино-наслідкового зв'язку між факторами й причинами, що їх зумовили, і є основною задачею фінансового розслідування. Адже лише після того, як за результатами цього розслідування буде встановлено загрози й ризики, їх причини, з'явиться можливість прийняти адекватне управлінське рішення щодо протидії економічній злочинності.

У сучасному суспільстві проведення фінансових розслідувань на державному рівні є одним із найважливіших завдань, які постають перед будь-якою країною, оскільки розвиток технологій призвів до того, що організація потоків грошових коштів може бути налагоджена в будь-якому місці світу за наявності комп'ютера та Інтернету. Основним завданням державних органів, які займаються фінансовими розслідуваннями, є забезпечення фінансової безпеки держави, профілактика, виявлення й по-

передження злочинів та адміністративних правопорушень, учинених в економічній сфері.

Пріоритетним завданням держави має стати підготовка необхідної кількості належним чином навчених слідчих з розслідування злочинів економічної спрямованості. Вони повинні бути обізнані в питаннях проведення цих розслідувань, зокрема знати відповідні положення національного законодавства, міжнародних конвенцій і стандартів. Слід створити інституційні умови, які сприятимуть формуванню належного середовища для проведення фінансових розслідувань, а також сприяти розвитку взаємодії шляхом надання відповідних законодавчих повноважень будь-якому з компетентних органів. Фінансові розслідування слід провадити в поєднанні зі «звичайними» та іншими розслідуваннями предикатних злочинів або загалом об'єднувати з ними. Забезпечення можливості для спеціалізованих слідчих груп тісно співпрацювати з різними компетентними органами, де потрібні спеціальні знання та навички.

Фінансові розслідування потребують опрацювання значних масивів інформації, зокрема про рух банківськими рахунками грошових коштів. Будь-який запис, який так чи інакше залишає за собою паперовий слід тих чи інших дій з грошовими коштами, має важливе значення. Основним завданням фінансового розслідування є виявлення та документальне підтвердження руху грошових коштів під час учинення злочину. Наявність зв'язку між тим, звідки прийшли гроші, хто й коли їх отримує, де їх зберігають, може бути доказом злочинної діяльності.

Фінансова інформація може також допомогти під час проведення паралельного розслідування супутніх злочинів за допомогою: визначення мотивів злочину, виявлення системи зв'язків з іншими учасниками та місцями; з'ясування того, які ще використовувалися засоби, наприклад, телефони, транспорт та інші можливі речі, що стосуються кримінальної події; визначення місцезнаходження та встановлення особи підозрюваних, свідків або жертв; надання інформації про переміщення підозрюваних осіб (ініціативно, приховане використання фінансової інформації); надання інформації з метою визначення того, хто є головним підозрюваним, з урахуванням того, що раніше це зробити не вда-

валося; розшук осіб.

Фінансові розслідування часто виходять за межі національних кордонів, тому важливо забезпечити своєчасне використання компетентними органами можливостей формального та неофіційного міжнародного співробітництва під час слідчих (розшукових) дій. Встановлення контактів на початковому етапі дасть слідчим змогу засвоїти особливості іноземної правової системи, проблематику процесу отримання додаткової інформації та формування загальної стратегії розслідування. Міжнародне співробітництво постає важливим елементом фінансових розслідувань.

Тому застосування наявних механізмів встановлення такого співробітництва має бути максимально ефективним та оперативним: співробітництво через міжнародні мережі, створені для виявлення злочинних доходів, серед яких: Камденська міжвідомча мережа з повернення активів (CARIN), Ініціатива з повернення викрадених активів (StAR), яка є результатом партнерства між Світовим банком та Управлінням ООН з наркотиків та злочинності, а також спеціалізовані мережі з повернення активів (Глобальна мережа координаторів повернення активів – спільний StAR та Інтерпол); використання механізмів співробітництва між органами поліції (контактні центри 24/7, G8 мережа підрозділів з розслідування інформаційних злочинів та національні бюро Інтерпол) з метою отримання оперативних даних, виконання запитів щодо забезпечення збереження інформації тощо для мінімізації бюрократичного перевантаження в межах стандартної процедури надання взаємної правової допомоги; встановлення через Держфінмоніторинг контактів з аналогічними іноземними відомствами з поданням запитів через захищений канал Egmont Secure Web; використання формальних процедур обміну інформацією з Центральним органом (прокуратурою) – механізм обміну запитами в межах взаємної правової допомоги.

Список літератури

1. Дедков А.В. Вопросы формирования института финансового расследования. *Финансовый менеджмент*. 2004. № 2. С. 98–103.
2. Дмитренко Т.М. Финансовые расследования. Учебно-

методический комплекс. М.: Финансовая академия при Правительстве РФ, 2004.

3. Кондратьева Е.А., Горюнов А.Р. К вопросу о выработке научного определения финансовых расследований. *Вестник Финансовой академии*. 2003. № 1 (25). С. 20–23.

4. Пименов Н.А. Финансовые расследования: основные подходы. *Вестник Финансовой академии*. 2003. № 1 (25). С. 30.

5. Чернявський С.С., Користін О.Є., Некрасов В.А. та ін. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні: метод. рекомендації. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

О.Ю. Ілларіонов,
старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут економіко-
правових досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна

ПРИВАБЛИВІСТЬ ШАХТАРСЬКИХ МІСТ ДЛЯ БІЗНЕСУ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ПОГЛЯД

Процеси економічних перетворень та трансформацій територій, на яких сконцентровані вугледобувні потужності, набули певних особливостей та рис, притаманних лише тим чи іншим містам, районам та областям (без урахування наявності окупованих частин Донецької та Луганської обл.). Якщо, наприклад, у Львівській та Волинській обл. (Львівсько-Волинський вугільний басейн) цікавість бізнесу до регіону корелюється з його привабливістю своєю близькістю до кордону ЄС (спостерігається найбільша інтегрованість до європейського економічного простору та, відповідно, інвестиційна та інноваційна активність), питомою часткою платоспроможного населення за рахунок відповідних заробітків або переказів з ЄС, зайнятістю в інших сферах і галузях економіки (досить слабка залежність регіону від показників

роботи підприємств вугільної промисловості, одиниці мономіст тощо), перспективами подальшого розвитку вуглевидобування (будівництво нової шахти № 10 «Нововолинська»; станом на сьогодні за даними Фонду державного майна України готовність об'єкту оцінюється у 87,6%; об'єкт виставлений на приватизацію [1]) та відповідної зайнятості населення з відносно великим і стабільним заробітком, і, головне, безпековою та політичною стабільністю. Також привабливість регіону (окремих міст) для бізнесу визначає екологічний стан територій, від якого залежить бажання населення залишатися для постійного проживання на цих територіях (проблема «відтоку кваліфікованих кадрів» саме має причиною близькість до ЄС, ніж несприятливі умови для життя). Також додатковим чинником є якість трудових ресурсів (доступність освіти) та динаміка їх «міжпрофесійного переходу» (доступність програм перенавчання, підтримки бізнес-ініціатив тощо). Це створює для бізнесу можливість довгострокового планування діяльності й розвитку.

В контексті даного дослідження вже не варто звертатися до проблем колишніх моношахтарських міст Дніпровського буровугільного басейну (наприклад, м. Олександрія, Кіровоградська обл.) не дивлячись на певну перспективність відродження видобутку бурого та землистого вугілля в потенціалі (наявні підготовлені до видобутку 8 родовищ, 4 з яких відкритим (антиекологічним – *авт.*) способом). Діяльність Державного підприємства «Олександріявугілля» майже припинена, спостерігається і досі наявність заборгованості по заробітній платі та соціальним зобов'язанням держави (підвищене пенсійне забезпечення: Закон України «Про підвищення престижності шахтарської праці» від 02.09.2008 № 345-VI, забезпечення побутовим вугіллям пільгових категорій: ст. 43 Гірничого закону України від 06.10.1999 № 1127-XIV, тощо).

В свою чергу, для Донецької та Луганської обл. (західна та центральна частини Донецького кам'яновугільного басейну) безпековий (в рамках де-факто «нового прикордоння» з тимчасово окупованими Російською Федерацією територіями частин Донецької та Луганської обл., ймовірність «гарячої» фази військових дій тощо) та політичний компонент (побутові сепаратист-

ські настрої у значної частини населення, політична нестабільність, наприклад, у м. Слов'янськ, де центральна влада була змушена втрутитися в політичну кризу шляхом утворення військово-цивільної адміністрації тощо) є чи не найголовнішими чинниками, які визначають (і тривалий час визначатимуть) всю економічну архітектуру регіону, впливатимуть на бізнес-активність, господарські зв'язки, трудові ресурси тощо. Наявність десятків мономіст, залежних від діяльності однієї вугільної шахти або вугледобувного об'єднання державної чи приватної форми власності (наявність державного вугледобувного підприємства є ускладнюючим чинником), в яких з урахуванням «економічних реформ» 90-х крім вугледобувних не залишилося жодного підприємства, включаючи й інші підприємства вугільної промисловості (рудоремонтні, постачальні та інші супутні підприємства, науково-дослідні установи тощо), що покликало приватний бізнес концентруватися на роздрібній торгівлі, наданні послуг населенню з урахуванням факторів співвідношення зайнятого у вугільній промисловості населення та пенсіонерів (в т.ч. й тих, хто отримує спеціальне пенсійне забезпечення).

Наявність згаданої вище лінії розмежування з тимчасово окупованими територіями розірвала традиційні господарські та логістичні зв'язки, а сам конфлікт створив дискомфортні умови для проживання та відтворення населення спровокувавши масову трудову та іншу міграцію. Це створює нестачу кваліфікованого персоналу та молодих спеціалістів (з-за зміщення освітніх центрів: наприклад, з Донецька й Луганська до Дніпра, Києва, Маріуполя тощо). При цьому з 2015 р. припинені будь-які державні програми (крім міжнародних грантових) щодо перенавчання працівників, які вивільняються з підприємств вугільної промисловості, що, звісно, за умов більш слабших зав'язків з ЄС порівняно із західними вугледобувними регіонами щодо трудової міграції та формування купівельної спроможності за рахунок відповідних перерахувань з-за кордону, є слабкою стороною регіону відносно привабливості для бізнесу. В свою чергу, «лінія розмежування» є своєрідним генератором специфічних видів бізнесу: від різноманітних послуг громадянам України, які прибувають з того боку цього умовного кордону з тимчасово окупа-

ними територіями до збуту різноманітної продукції як власного виробництва, так і її перепродаж від інших виробників. Звісно, зараз такі види бізнесу перебувають переважно в анабіозі з-за формального приводу закриття лінії розмежування – пандемії COVID-19.

Також вирішальним чинником привабливості регіону для бізнесу, як відмічалось раніше, є екологічна ситуація. Не секрет, що Донбас знаходиться на порозі техногенної катастрофи [2, с. 92-104; 3] внаслідок недостатньо продуманого, але контрольованого, та зовсім неконтрольованого (на тимчасово окупованих територіях) закриття й подальшого затоплення вугільних шахт [4, с. 82-86]. Закриття вугледобувних підприємств та демонтаж супутньої інфраструктури (залізничні колії, ЛЕП, дороги, соціальні об'єкти тощо) робить неможливим наступне використання промислових площадок закритих шахт та знижує привабливість продовжувати життя на цій території для працездатного населення спонукаючи його «старіння» та зниження привабливості регіону для бізнесу (крім підтримання та обслуговування критичної інфраструктури та забезпечення населення базовими послугами та продуктами харчування).

Привабливість для бізнесу для шахтарських міст (в т.ч. моно-міст) можна співставити ще з більш як десятком факторів, переважно негативних. А отже, порівнюючи західні та східні вугледобувні регіони слід відмітити явну перевагу першого над другим. В першому регіоні відбувається економічний розвиток, вугільна промисловість не є вирішальною в структурі економіки, підвищена бізнес-ініціативність місцевого населення та наявність інвестиційного ресурсу дозволяє на місцевому рівні вирішувати (пом'якшувати) проблеми реструктуризації вугільної промисловості, вивільнення трудових ресурсів тощо. В свою чергу, східні вугледобувні регіони (за певними виключеннями) перейшли до стагнації економічного розвитку без явних перспектив на зміну ситуації. Будівництво нових видобувних потужностей не розглядається, навіть, на перспективу, всі спроби залучити бізнес (в т.ч. великий, вертикально-інтегровані компанії тощо) до вирішення проблем регіону не приносять відчутного ефекту. Можливості розвитку бізнесу поряд з науково-технічним прогресом існують в сферах дер-

жавно-приватного партнерства (добробку ще рентабельних вугільних родовищ на базі державних шахт, технічне та екологічне обслуговування закритих шахт, будівництво допоміжних для них споруд та ін.), а також підприємництва щодо переробки спадку вуглевидобування – розробку з різною метою териконів та відвалів, хвостовищ тощо. Також привабливою є участь у реконструкції діючих вугледобувних підприємств.

Бурхливий розвиток (у формі відновлення) підприємництва також можливий з урахуванням можливості деокупації частин або всіх територій з наступною масштабною їх відбудовою, що, на жаль зараз не розглядається навіть на рівні перспективних планів та стратегій. Тут слід зазначити, що така ситуація буде унікальним шансом змінити економічну архітектуру регіону радикальними засобами з заділом для розвитку на майбутнє та відновленням привабливості Донецької і Луганської обл. для бізнесу, інвестицій й інновацій.

Список літератури

1. Об'єкт незавершеного будівництва – шахта № 10 «Нововолинська». *Офіційний сайт Фонду державного майна України*. URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/sale-obj/1895>.

2. Ілларіонов О.Ю. Донбас на порозі техногенної катастрофи: еколого-правові аспекти. *Системи галузей права в умовах глобальних екологічних викликів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (27 листопада 2020 р., м. Київ). Наук. ред. В.А. Устименко. НАН України; ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України». Київ, 2020. 200 с.

3. Melkozerova Veronika. Ukraine's war-torn Donbas region is on the verge of environmental disaster. *NBC News*. 16 May 2021. URL: <https://www.nbcnews.com/news/world/ukraine-s-war-torn-donbas-region-verge-environmental-disaster-n1266372>

4. Ілларіонов О.Ю. Стан та перспективи нормативного забезпечення ліквідації надзвичайних ситуацій на територіях закритих (затоплених) вугільних шахт. Об'єкти екологічного і суміжних галузей права: теоретичні та практичні аспекти в умовах сталого розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (29 листопада 2019 р., м. Київ). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ: НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень, 2019. 130 с.

V.S. Kravtsiv,
*Doctor of Economic, Professor,
Director of State Institution "M.I. Dolishnyi Institute of
Regional Research of NAS of Ukraine", Lviv, Ukraine*

I.V. Zablodska,
*Doctor of Economic, Professor,
Director of Luhansk branch
State Organization "V. Mamutov Institute of Economic and Legal
Research of the National Academy of Sciences of Ukraine"
Severodonetsk, Ukraine*

ATTRACTIVENESS AND COMFORT OF THE TERRITORIES OF UKRAINE: EVALUATIONS AND SUBJECT TO DISCUSS

The development of Ukraine's economy is aimed primarily at creating comfortable living conditions for the population. However, the concept of living comfort in a particular area is different. This is due to many factors of endogenous and exogenous environment.

"FOCUS" magazine [1] published an annual comfort rating of Ukrainian cities, which analyzed and assessed the standard of living in twenty-two Ukrainian regional centers, with the exception of occupied Donetsk, Luhansk, as well as Sevastopol and the administrative center of Crimea Simferopol.

For the first time in a long period, the first place did not go to Kyiv, the winner this year was Khmelnytskyi, who scored 201 points. Kyiv dropped to second place and scored 186 points. Lviv took the third place with 184 points; Rivne (182 points) took the fourth place. Ternopil closes the top five (180 points).

The quality of life in cities was assessed according to 14 criteria. For the first time, in connection with the situation in the country, the criterion of air transportation was excluded and a "covid-assessment" was introduced, which significantly changed the "schedule of forces". However, the comfort of life can not be understood only as high income. Among other things, the following are taken into account: economic condition and ease of job search: average level of official salary and cost of basic consumer basket, purchase price of one-room economy class apartment, supply-demand ratio in labor market,

transport infrastructure: number of railway routes, number of international highways pass through the city, life expectancy, population mobility: the percentage of city residents who have visited foreign resorts in the last 5 years, based on the calculations of the fifth all-Ukrainian survey of the group "Rating"; ecology: air pollution, hazardous waste; crime according to the statistics of the Ministry of Internal Affairs;

The leader of the rating Khmelnytskyi had received high scores for low crime and high security in the city, low cost of housing and good infrastructure. Kyiv received the highest score for the ratio between the average salary and the notional value of the consumer basket, as well as for the investment attractiveness of the city and the best performance of railways. This year, Chernivtsi was recognized as the cleanest city in Ukraine, and Ivano-Frankivsk became the safest.

The overall rating for comfort living of Ukrainian cities looks like this [1]:

1. Khmelnytskyi	11. Poltava and Sumy
2. Kyiv	12. Odesa
3. Lviv	13. Ivano-Frankivsk and Lutsk
4. Rivne	14. Zhytomyr
5. Ternopil	15. Cherkasy
6. Zaporizhzhia	16. Dnipro
7. Chernihiv	17. Uzhhorod
8. Vinnytsia	18. Kharkiv
9. Mykolaiv	19. Kropyvnytskyi
10. Chernivtsi	20. Kherson

In 2020, for many Ukrainians, the notion of comfort and safety has changed significantly due to the pandemic. Today, a developed medical infrastructure is more important for each of us than the number of ATMs. You can earn all the money in the world and get a very unpleasant coronavirus. Therefore, our country whether you like it or not, enters a new level of welfare assessment, when finances are not the only criterion of comfort. This is especially true for Ukrainians living in the Luhansk and Donetsk regions, which are controlled by the Government of Ukraine. Therefore, these areas are not evaluated and can only be explored in the context of attractiveness.

Attractiveness in the broadest sense of the term is not only the degree of attractiveness, exoticism and uniqueness of excursion and tourist facilities and recreational and tourist resources involved in the tourism industry. Attractiveness of the territory is the attractiveness of the territory not only for tourists but for also other stakeholders. It is for the territories of Luhansk and Donetsk regions, which are controlled by the Government of Ukraine, are characterized by attractions.

The formation of an attractive area (from the Latin *attraho* - attract) is provided by a set of factors of external and internal environment that determine its individuality and thus create an attractive potential of the area. The comfort of these territories cannot be ensured due to the presence of such a factor as hostilities that have been going on for seven years.

Etymologically the word "attractiveness" comes from the Latin *attrahere* (to attract). The semantics of the word proves that "attractiveness is appeal", which causes some attraction, sympathy" [2, p. 43]. Attractiveness in the context of forming attraction and comfort of the territory should be considered, on the one hand, as a symbiosis of appropriate living (comfortable) conditions for life and clean environment, on the other, the existence of a favorable business environment that ensures business efficiency and creates a basis for various needs of society.

Thus, the attractiveness of the territory is synonymous with comfort in the context of assessing living conditions in the territories of Luhansk and Donetsk regions, which are controlled by the Government of Ukraine. All other Ukrainian territories (cities) must be evaluated using all criteria, taking into account the impact of the pandemic.

References

1. Лідером в рейтингу комфортності українських міст в 2020 році вперше став Хмельницький. URL: <https://ua-news.liga.net/economics/pr/liderom-v-reytingu-komfortnosti-ukrainskih-mist-v-2020-rotsi-vpershe-stav-hmelnitskiy>
2. Большой психологический словарь / Мещеряков Б. и др.; сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. Санкт-Петербург: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. 672 с. URL: <https://spbguga.ru/files/03-5-01-005.pdf>.

*С.І. Карелін,
аспірант
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
ім. В.К. Мамутова НАН України»
м. Київ, Україна*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАДЛЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ

Україна за даними E-government survey 2020 знаходиться на 69 місті серед 193 країн, що були досліджені [1]. В дослідженні зазначено, що серед країн з високо розвинутим людським капіталом, до яких відноситься і Україна, прогрес у деякому ступені застопорився через менш розвинуту телекомунікаційну інфраструктуру.

В контексті завершення адміністративно територіальної реформи в Україні, в результаті якої було створено 1469 територіальних громад, більше половини з яких є сільськими громадами [2], питання їх розвитку вийшло на новий рівень, в тому числі і за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій (далі – ІКТ), що може бути використано з метою підвищення економічного зростання.

Серед проблем означених в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки вказано низький рівень цифровізації регіонів та цифрової обізнаності, а однією із цілей є: «розвиток інфраструктури та цифрова трансформація регіонів» [3].

Окремою проблемою, після об'єднання громад, стала віддаленість приєднаних населених пунктів, яка може сягати до 30 кілометрів від центру громади. Відповідно, швидкість комунікації між мешканцями, бізнесом та місцевою владою, яка знаходиться на значній відстані можна вирішити впроваджуючи муніципальні електронні послуги, інструменти е-демократії та приєднання до мережі Інтернет найважливіших соціальних об'єктів: шкіл, амбулаторій, адміністративних будівель, тощо.

Необхідним фактором задля застосування ІКТ в регіонах та територіальних громадах є фізична інфраструктура та можливість приєднання до мережі інтернет. Європейський Союз в рам-

ках стратегії Digital Single Market розвиває стратегію «Гігабітний інтернет в кожне домогосподарство». Але вчені Дік Магнусоно та Бріта Гермелін зазначають, що «ефекти підключення залежать від ставлення до цифрових технологій та досвіду осіб, домогосподарств та громад.

Питання підключення до мережі (пропозиція) та включення у процеси онлайн (попит), таким чином, переплітаються та взаємозалежні. Вважається, що реалізація інфраструктури є необхідним фактором розвитку, але недостатнім для створення умов, в яких розвиток ІКТ може впливати на регіональний розвиток» [4].

З вище зазначеного можна зробити висновки, що цифрова грамотність та цифрова освіта повинна стати пріоритетом в наступні роки, як обов'язкові компетенції для держслужбовців і широких верств населення при розробці стратегій цифрової трансформації громад та регіонів. За думкою К. Салемінка: «для цього потрібен не лише доступ до інфраструктури, а й готовність до використання цифрових технологій та необхідні навички»[5]. У своєму дослідженні, яке стосувалося огляду наукових статей щодо нерівності запровадження ІКТ технологій їх адаптації та використання у сільській місцевості, вчений дійшов висновку, що низько освічені, малограмотні люди з невеликим досвідом використання ІКТ вразливі до виключення з цифрових розробок, що ще збільшує їхнє офлайн відторгнення та маргіналізацію. Ставлення людей до ІКТ та те, чи прагнуть вони використовувати їх для своєї повсякденної діяльності, а також чи вважають вони їх корисними для цих практик, разом визначають, чи готові люди навчитися користуватися такими технологіями. Тільки надання технології – домінуючого обґрунтування у дослідженні зв'язку – недостатньо для сприяння цифровому включенню [6]. Однак, суспільство в цілому рухається до цифрового інформаційного суспільства, в якому доступ та використання інфраструктури даних є надзвичайно важливими.

З аналізу літератури останнього десятиріччя можна зробити висновки, що сільські території частіше виявляються на відсталому кінці «цифрового розриву» [7].

На думку вчених С. Скеррат, Дж. Фаррінгтон та Ф. Хессен існує розділення на «гарячі точки» – міські райони, де ширококутний доступ до мережі інтернет є повсюдним, та на території сільських районів, в яких низькотехнологічний доступ до Інтернету, з меншою швидкістю та менш надійним зв'язком [8].

У нормативно-правовій базі ЄС визначено три категорії ринкових зон: повністю обслуговувані «чорні зони» з ринковою конкуренцією, менш обслуговувані «сірі зони» принаймні з одним постачальником, або з обмеженою конкуренцією, і «білі зони» – без конкуренції на ринку. Сільські території – це переважно білі області, або в кращому випадку сірі. Незважаючи на те, що державна підтримка законодавчо дозволена в білих і сірих зонах, це не призвело до поліпшення цифрового зв'язку в європейських сільських районах [9].

Основою «цифрового розриву» є ринок телекомунікацій. На відміну від міських територій в сільських районах розгортання мереж робить ці райони дорогими ринками, у яких телекомунікаційні компанії мають мало можливостей отримати економію від масштабу або отримати рентабельність інвестицій через низьку щільність населення та віддаленість абонентів один від одного [10].

Навіть якщо сільські райони вигідні телекомунікаційним компаніям, міські райони пропонують все ще вищу віддачу від інвестицій. Це робить сільські райони менш привабливими ринками та продовжує міську спрямованість телекомунікаційних компаній. Правила ЄС та федеральна політика США зосереджуються на захисті вільного ринку телекомунікацій, стимулюючи при цьому інвестиції на непривабливі ринки. Уряди застосували різні підходи для забезпечення Інтернету для всіх, але на сьогоднішній день це не вирішило проблему нерівномірності доступу та вибору [11].

У Швеції однією з ініціатив цифрової трансформації суспільства було зниження податкового тиску у 1998 році для безробітних, які влаштовувалися на роботу та через своїх роботодавців могли придбати домашній комп'ютер без сплати додаткового податку. Податкові знижки також передбачались для домогосподарств, які приєднувалися до ширококутного Інтернету. Та-

ку практику можна запровадити у сільській місцевості України, де мешканці мають невисокі доходи та не можуть придбати персональний комп'ютер чи дозволити собі приєднатися до ширококосмугового Інтернету.

«Хоча сільські райони відстають від міських територій, незалежно від цифрового розвитку, ІКТ має важливий вплив на сільські регіони. Дослідження дев'яти маленьких сіл на півночі Фінляндії показало, що ІКТ є важливим інструментом для громадян у неміських районах, що дозволяє їм звертатися до органів влади, користуватися покращеними послугами добробуту та отримувати доступ до рішень для потреб населення, що живуть. Результати дослідження показали, що молодші респонденти використовують ІКТ більше, ніж люди похилого віку, що дозволяє припустити зростання використання інструментів» [12].

Окремо необхідно зазначити про такий важливий компонент розвитку громади або регіону, як місцева стратегія цифрової трансформації. Імплементация стратегії необхідна для того, щоб цифрова трансформація мала сталий ефект та не була обмежена точковими проектами.

В період з 2012 по 2015 рік 94 муніципалітети у Швеції затвердили «Цифровий порядок денний». Розподіл проектів по цільовим напрямкам показує, що ініціативи в даних документах були зосереджені в секторах охорони здоров'я, в послуги соціального забезпечення та ті, які пов'язані з муніципальним управлінням та обслуговуванням. Приклади останніх ініціатив включають проекти з виконання.

Система цифрового зберігання даних та управління для оцифрування архівів та документів та збільшення доступності муніципальних послуг. Ці домінуючі напрямки відповідали важливим сферам відповідальності для муніципалітетів Швеції. Таким чином, багато проектів були спрямовані на організації та функції, на які місцева влада мала повноваження та відповідальність.

Але досвід Швеції демонструє, як формувалася політика пропозиції, тобто у своїх цифрових порядках денних муніципалітети концентрувалися на тому, що вони зобов'язані зробити та що входить в їх повноваження. Те що стосується політики попиту, тобто те що потрібно мешканцям громад, або було потребою

бізнесу, то муніципалітети не проявляли ініціативи в даному напрямку. Україні необхідно уникати подібного підходу при формування своїх планів цифрової трансформації.

Цифрова трансформація для бізнесу у містах та сільській місцевості відбувається по різному. У 2011 році, вчений Д. Головей у своєму дослідженні, зазначив, що на відміну від бізнесу, який розташований у містах, бізнес у сільській території використовує ІКТ задля інтеграції технологій у свою операційну діяльність для підтримки функцій та процесів, яких очікують споживачі, а не для розширення своїх ринків дистрибуції [13].

Також відстань та віддаленість не є єдиними пояснювальними факторами. Відмінність у галузях та секторах, географічний контекст, доступність людського капіталу у фірмі та специфіки технологій показує, що поліпшення цифрового підключення варіюється в залежності від сектору або навіть від фірми. Такі відмінності свідчать про необхідність програм для цільової аудиторії щодо покращення рівня адаптації у сільських територіях [6].

Південна Корея запровадила державну програму цифровізації сільських територій, яка була названа INVIL (Інформаційна мережа сільських громад). Це проєкт створення самостійних сільських громад, здатних до постійного зростання шляхом створення середовища інформаційних мереж та підвищення доходів мешканців за допомогою електронної комерції в сільськогосподарських, рибних та гірських регіонах, як правило, виключених з інформаційних мереж. В його межах було створено 363 села, які функціонують з 2001 року по сьогодні.

Уряд Південної Кореї ініціював та реалізував різноманітну політику, включаючи проєкт INVIL, з метою відродження сільських територій. Задля розробки програми було організовано міжвідомчі групи з планування електронного села. Вартість інвестицій для кожного села складала від 1 до 3 мільйонів доларів США, які надавалися центральним та місцевим бюджетом у пропорції 50:50. Проєкт був зосереджений на розбудові ІКТ-інфраструктури задля зменшення цифрового розриву.

Вчені Гимхван, Ротрей та Ахмад у своєму дослідженні «ІКТ інфраструктура для сталого розвитку сільських громад» задля визначення взаємозв'язку між інфраструктурою ІКТ та сталістю

сільських громад провели порівняльне дослідження двох груп сіл – одна група входила в програму INVIL, а інша ні. Порівнювання відбувалося у трьох ключових сферах: цифрова грамотність, економічна активність, активність населення у мережі Інтернет [14].

В рамках, дослідження було виявлено, що більшість учасників мали річний дохід домогосподарств в межах 20 000 – 40 000 доларів США (54,9% у INVIL, 59,7% у не INVIL). Однак, щорічний дохід домогосподарств, що перевищує 50 000 доларів США, спостерігався у 8,7% INVIL проти 1% у не INVIL.

В аналізі доходу від використання ІКТ, респонденти INVIL заробили на 2,86 мільйона вон (2860 доларів США) більше, ніж щорічно респонденти, що не належать до INVIL. Результати показують, що підтримка державної інфраструктури ІКТ може сприяти отриманню доходу в сільських громадах, які страждають від старіння та еміграції. Вони також виявляють, що використання ІКТ є важливим для отримання доходу в інформаційну еру.

За результатами дослідження Гимхван, Ротрей та Ахмад дійшли до таких висновків:

1) цифрова грамотність населення сіл, які увійшли до проєкту значно покращилася завдяки державній підтримці, незважаючи на те, що потужність комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення жителів все ще залишається низькою;

2) втручання уряду в розвиток інфраструктури ІКТ може оживити сільські громади, демографія яких погіршується та йде економічний спад;

3) мешканці сіл проєкту, були більш активними у використанні мережі Інтернет [14].

Подібних висновків свого часу дійшли Вітакер, Галлардо та Стровер [15], що у сільських районах США існує взаємозв'язок між вищим рівнем доступу до мережі інтернет та різними показниками робочих місць та доходів. Спостерігається позитивний та значний вплив розвитку ІКТ на підприємництво. Це означає, що країни з високим розвитком ІКТ можуть досягати більшої підприємницької діяльності [16].

У Ірані, задля зменшення цифрового розриву та збільшення інклюзії до цифрових технологій були створені центри ІКТ –

громадські місця, де люди можуть користуватися комп'ютерами, Інтернетом та іншими засобами масової інформації; пройти навчання; та отримати безліч інших послуг, пов'язаних із комунікацією.

Центри ІКТ також мали створити сприятливе середовище для підприємництва у сільських територіях. Досвід Ірану показує, що Іранська сільська мережа ІКТ почала розвиватися у 2000 році. Пізніше було створено Національний стратегічний план ІКТ у галузі сільських господарств, щоб надати громадам доступ до Інтернету та таких програм, як електронне урядування, електронна комерція, навчання, електронний банкінг та інші електронні послуги.

За даними дослідження [17] було проаналізовано ефективність центрів ІКТ Ірану. Було виявлено, що сільські громади та домогосподарства певною мірою оцінили ці центри, як ефективні. Однак ця ефективність була здебільшого пов'язана з кількома послугами, такими як збільшення доступу до офіційних реєстрацій телефонів та Інтернету. З точки зору сільських домогосподарств, дані центри мало впливали на зміни доходів домогосподарств, електронну комерцію та доступ до інформації щодо цін на сільськогосподарські вхідні та вихідні товари. Вчені рекомендують задля розвитку ІКТ центрів звернути увагу на навчальні курси, які можуть викладатися на їх території. Сільські громади та домогосподарства повинні брати участь у плануванні та управлінні сільськими центрами ІКТ, що включає як фінансові інвестиції, так і прийняття рішень.

Вищезазначене обґрунтовує висновок про те, що в Україні під час цифрової трансформації на локальному рівні необхідно проводити роботу щодо цифровізації громад в декількох важливих напрямках розвитку:

Розбудова інфраструктури: лінії оптоволоконних мереж до центрів громад та розбудова мереж широкопasmового Інтернету до віддалених населених пунктів; розбудова мереж мобільного зв'язку четвертого покоління. Розбудовувати локальні центри обробки даних.

Розвиток цифрових навичок: застосовувати заходи з підвищення цифрової грамотності населення в першу чергу осіб, які

broadband access as a solution to the social and economic problems of the rural digital divide. 2013. Vol. 28, pp. 319-337.

8. Skerratt S., Farrington J., Heesen F. Rural Next generation broadband in rural Scotland: mobilizing, meeting and anticipating demand. *Scotland in Focus Report*. 2012. pp. 70-85.

9. Sadowski B.M., Nucciarelli A., De Rooij M. Providing incentives for private investment in municipal broadband networks: Evidence from the Netherlands. *Telecommunications Policy*. 2009. vol. 33, nos. 10-11, pp. 582-595.

10. Grubestic T.H. Efficiency in broadband service provision: A spatial analysis. *Telecommunications Policy*. 2010. vol. 34, no. 3, pp. 117-131.

11. Cambini C., Jiang Y. Broadband investment and regulation: A literature review. *Telecommunications Policy*. 2009. vol. 33, nos. 10-11. pp. 559-574.

12. Kilpeläinen A., Seppänen M. Information Technology And Everyday Life In Ageing Rural Villages. *Journal Of Rural Studies*. 2014. vol. 33. pp. 1–8. Doi:10.1016/J.Jrurstud.2013.10.005.

13. Galloway L., Sanders J., Deakins D. Rural Small firms' Use Of The Internet: From Global To Local. *Journal Of Rural Studies*. 2011. vol. 27. pp. 254–262. Doi:10.1016/J.Jrurstud.2011.05.

14. Geumhwan K, Jayant K. Routray, Ahmad M.M. ICT infrastructure for rural community. *Community Development*. 2018, pp. 51-72. DOI: 10.1080/15575330.2018.1557720.

15. Whitacre B., Gallardo R., Strover S. Does rural broadband impact jobs and income? *The Annals of Regional Science*. 2014. vol. 53. pp. 649–670. doi:10.1007/s00168-014-0637-x.

16. Alderete M.V. ICT incidence on the entrepreneurial activity at country level. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business, Inderscience Enterprises Ltd*. 2014. vol. 21(2). pp. 183-201.

17. Alibaygia A., Karamidehkordib M., Karamidehkordi E. Effectiveness of Rural ICT Centers: A perspective from west of Iran. *Procedia Computer Science*. 2011. vol.3. pp. 1184–1188.

О.В. Коломицева,
д.е.н., професор,
завідувач кафедри економічної кібернетики та маркетингу
Черкаського державного технологічного університету,
м. Черкаси, Україна

Л.С. Васильченко,
д.е.н, доцент,
доцент кафедри економічної кібернетики та маркетингу
Черкаського державного технологічного університету,
м. Черкаси, Україна

МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧІВ

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки, що характеризується посиленням конкурентної боротьби, діяльність підприємств неможлива без використання та вдосконалення маркетингової політики комунікацій, роль та значення якої надзвичайно зросла за останнє десятиліття, що зумовлено посиленням пошуку дієвих та ефективних способів спілкування зі споживачами. З розвитком науково-технічного прогресу та інформатизацією суспільства змінюються підходи до маркетингової діяльності, яка націлена на формування стійких та тривалих взаємовідносин зі споживачами, орієнтацію на їх цінності та індивідуалізований підхід. Прийняття рішень щодо інструментів та структури маркетингових комунікацій є для підприємства одним із найпріоритетніших завдань при розробці його комунікаційної стратегії, яка має бути інтегрована з цінностями споживачів, що впливають на їх поведінку.

Визначення індивідуального рішення споживача про купівлю, що наведені в науковій літературі з маркетингу, визначають такі стадії даного процесу: 1) усвідомлення потреби; 2) пошук необхідної інформації; 3) передкупівельне оцінювання варіантів; 4) рішення про купівлю; 5) купівля; 6) споживання; 7) реакція на покупку; 8) оцінювання можливих альтернатив після купівлі.

Визначають наступні базові ринкові тренди, що формують тип купівельної поведінки споживача:

- персоналізація технологічної поведінки, яка ґрунтується на передбаченні та постійному накопиченні інформації;
- зростання можливостей споживача. Усвідомлюючи, що їх можливості стрімко зростають, споживачі мають явні переваги в ринковому просторі, тому компанії, створюючи комунікаційні схеми процесу вирішення проблем, повинні враховувати подібні очікування;
- «трансформація свідомості», що відбулася протягом останнього десятиліття. Сучасні споживачі стали «більш свідомими», гордість за високий рівень достатку змінилася соромом за безмірне споживання, яке, в свою чергу, поступилося місцем більш свідомому чи практичному споживанню;
- бажання сучасного споживача - мати товар, який не лише враховує миттєвий тренд, а, так би мовити, товар «поза часом». Але, варто врахувати, що так званій «почасовий продукт» має відповідати стандартам цифрового покоління та бути «продуктом у форматі ХХІ століття»;
- серед споживачів набуває популярності «зелене мислення», що властиве особам з екологічною свідомістю, які занепокоєні становищем навколишнього середовища. Цей тренд набуває неабиякої популярності серед сучасних споживачів, що необхідно враховувати компаніям при побудові комунікацій з клієнтами;
- прагнення до самообслуговування, що пов'язано з рядом факторів: технологічною просунутістю покупців, стрімким темпом життя, у деяких випадках - зручністю для особливо сором'язливих клієнтів (таким клієнтам зручніше мати справу з машиною, ніж спілкуватися з іншою людиною в прямому контакті, в тому числі і по телефону). Компанії змушені враховувати всі ці зміни у своїй роботі з клієнтами [1].

Класифікуючи споживачів за купівельною поведінкою, можна виділити такі класифікаційні групи: залежно від впливу внутрішніх або зовнішніх чинників; залежно від потреб; згідно ставлення до ціни; за психологічними характеристиками тощо.

Якщо брати до уваги сучасні реалії споживчих трендів та типи поведінки споживачів, що найбільше використовуються мар-

кетологами підприємств при визначенні своїх цільових сегментів та узагальнюючи існуючі типізації, можна виокремити такі:

- *споживач, що обирає* – є найпоширенішим типом споживача, для якого важливим є сама наявність вибору товарів і послуг. Такі споживачі мають велику кількість альтернатив і обирають часто з ентузіазмом;
- *споживач-комунікатор* – це такий вид споживача, для якого споживання, крім задоволення нагальної потреби, є одним із способів вираження соціального статусу, емоцій, стилю життя;
- *споживач-дослідник* – споживач, для якого важливим є купівля, як ретельно розроблене дослідження оточуючих речей;
- *споживач, який знаходиться в пошуку самого себе*. Я відомо, одним із центральних понять у соціальних і поведінкових науках сьогодні стає ідентичність, необхідність, для споживача, з'ясування того, ким він є, які цінності висловлює, за допомогою товарів і послуг, які він купує, споживає і дарує як подарунки;
- *споживач-гедоніст* – це споживач, в основі поведінки якого лежить передусім фізична насолода життям;
- *споживач-жертва* – споживач, який сподівається, що від споживання товарів його очікує краще майбутнє. Але його надії залишаються нереалізованими, оскільки існує нескінченна незадоволеність потреб, що просувається механізмом масового маркетингу і створені потреби перетворюються в бажання, які необхідно задовольнити і т.д.
- *споживач-бунтар* – споживач, що використовує продукт для вираження свого негативного ставлення до цінностей суспільства. Таке споживання найбільшого поширення набуває серед молоді, де бунтарські прояви можуть набути найвиразнішого характеру;
- *споживач-активіст* – споживач, який активнота свідомо захищає споживацькі інтереси перед виробниками та суспільством в цілому;
- *споживач-громадянин* – споживач, який розуміє вплив маркетингу, реклами і загалом ринкових мотивів на пове-

дінку споживача. За його переконанням всі його прагнення будуть націлені саме на зміну способів споживання оскільки його особистими інтересами є турбота про благо суспільства і прагнення до кращого майбутнього.

Однією з моделей, що пояснює формування споживацького рішення про купівлю товару є модель «4С», автором якої вважають Р. Лотерборна. Основними її елементами є: *рішення споживача* (Customer Solution), в більш широкому сенсі сюди включаються не тільки рішення покупця і споживача, але також і особи, які впливають на рішення про купівлю продукту; *витрати покупця* (Customer Cost), як правило включають ціну продукту, витрати на використання і витрати після використання; *зручність* (Convenience) - товари і послуги повинні задовольняти певну базову потребу, а також створювати додаткові блага для споживача, формуючи в кожному конкретному випадку найбільш вигідний «комплект» рівнів товару з урахуванням емоційної складової; *комунікації* (Communication) - весь комплекс комунікацій між покупцем і продавцем, виробником і споживачем [2].

Ця модель за рахунок своєї клієнтської спрямованості, переорієнтації з ціни на цінність для споживача, яку продукт може задовольнити набула великої популярності.

В умовах інформаційного розвитку суспільства з'явилась інша модель «7С», яка направлена на взаємодію зі споживачем саме в Інтернет-просторі, її елементами є: Communication (комунікації), Customer Care (турбота про покупця), Connectivity (взаємодія), Community (суспільство), Convenience (зручність), Content (зміст), Customisation (персоналізація) [3].

Використання маркетингових комунікацій у складі елементів моделі «4С» або «7С» доводить важливість і необхідність використання комунікаційного інструментарію в споживчому маркетингу, використання якого дозволяє: організувати роботу маркетингу на підприємстві з позицій відповідальності за задоволення потреб споживачів; кастомізувати як товарне виробництво так і торгівельну пропозицію з урахуванням персоніфікації потреб споживачів; впливати на формування системи споживчих цінностей, довіри і прихильності споживачів до конкретного

продукту, лояльності, організації-товаровиробника або торговельного партнера; використовувати інноваційні інформаційні технології для встановлення прямих особистих комунікацій зі споживачами використовуючи інструментарій маркетингових комунікацій.

Список літератури

1. Соломон М. Высокие технологи работы с клиентами. Как превратить случайного потребителя в истинного приверженца. Москва: «Манн, Иванови Фербер», 2013. 256 с.

2. The C's and P's of Marketing. What's the Difference? URL: <https://www.customfitonline.com/news/2012/10/19/4-cs-versus-the-4-ps-of-marketing/>

3. Rayport J.F., Jaworski B.J. Introduction to e-commerce. McGraw-Hill Irwin Market space. 2003. 516 p.

П.А. Ляшенко,

*к.е.н., в.о. молодшого наукового співробітника
відділу проблем міжрегіонального співробітництва
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
ім. В.К. Макутова НАН України»,
м. Київ, Україна*

С.О. Бурбело,

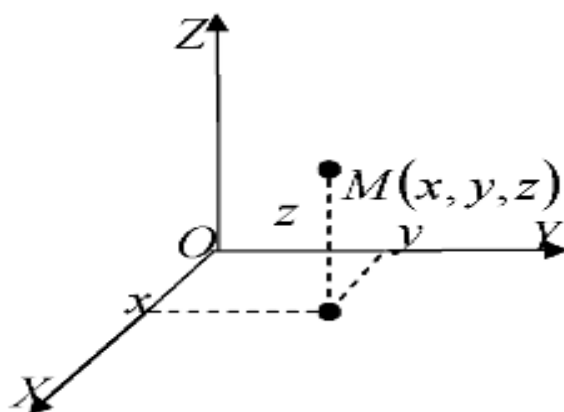
*провідний економіст відділу
проблем міжрегіонального співробітництва
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
ім. В.К. Макутова НАН України»,
м. Сєвєродонецьк, Україна*

РЕЗУЛЬТАТИ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЗА ДОПОМОГОЮ ДЕКАРТОВОЇ СИСТЕМИ КООРДИНАТ

Позиціонування територіальних громад це процес виокремлення вигідних позицій задля отримання додаткових конкурентних переваг та який відбувається за такими основними завданнями: визначення та використання переваг територіальних громад, формування її привабливості для інвесторів, жителів,

суб'єктів господарювання, кваліфікованих кадрів через виокремлення позитивних відмінностей територіальних громад від інших громад. Саме через ці завдання, які сьогодні актуалізувалися завдяки процесу децентралізації, – на часі.

Візуалізація позицій територіальних громад доречно здійснювати за допомогою декартової системи координат (рис.1). Слід зауважити, що позиціонування територіальних громад за допомогою декартової системи координат допомагає враховувати положення Концепції сталого розвитку.

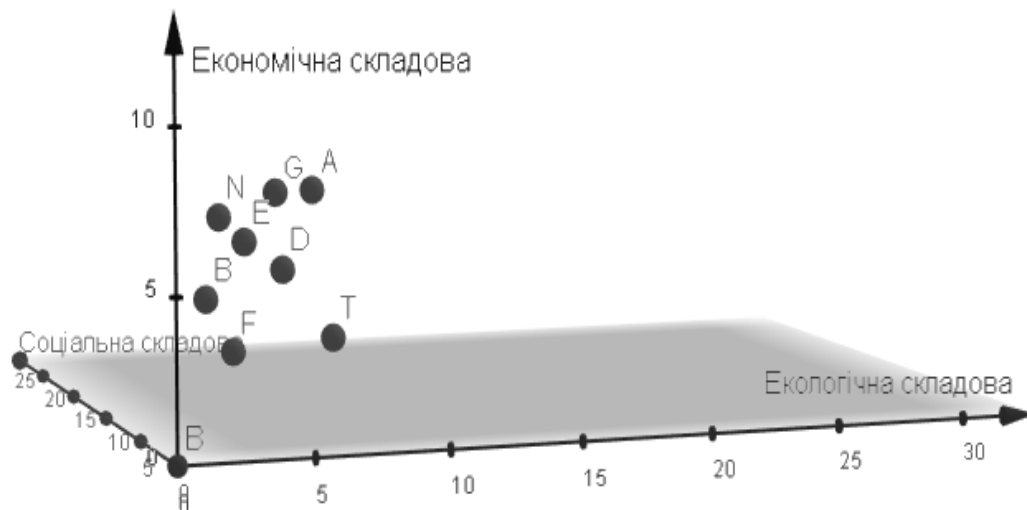
де X – це економічний параметр позиціонування територіальних громад;
Y – це соціальний параметр позиціонування територіальних громад;
Z – це екологічний параметр позиціонування територіальних громад.

Рис. 1. Візуалізація позицій територіальних громад за допомогою декартової системи координат в контексті сталого розвитку [1]

Для побудови декартової системи координат науковцями Державної установи Інституту економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України у межах науково-дослідної роботи «Ідентифікація та позиціонування об'єднаних територіальних громад Луганської й Донецької областей» було проведено кількісно-якісне оцінювання сталого розвитку територіальних громад Луганської і Донецької областей [2]. Оцінювання проводилося за трьома складовими сталого розвитку: економічною, екологічною і соціальною.

Отже, на рис. 2 подано результати позиціонування об'єднаних територіальних громад Луганського регіону в декартовій системі координат у просторі, яке побудовано за допомо-

гою програмного забезпечення geogebra. Для цього було використано дані рейтингового оцінювання розвитку територіальних громад регіону, згруповані за відповідними складовими сталого розвитку [3] (таблиця).

Рис. 2. Результати позиціонування територіальних громад Луганського регіону в декартовій системі координат у просторі за допомогою програмного забезпечення geogebra

Таблиця

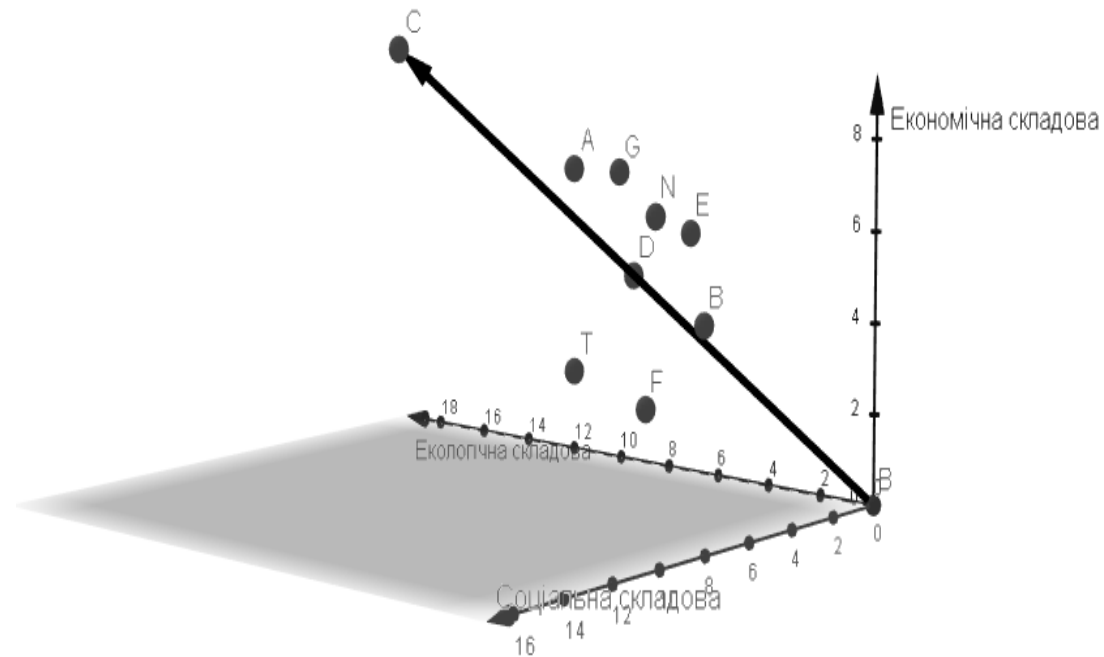
Середній бал за результатами оцінювання складових сталого розвитку територіальних громад Луганського регіону (станом на 01.01.2020 р.)

Складові	Територіальні громади Луганської області							
	Біловодська	Білокуракинська	Красноріченська	Лозно-Олександрівська	Нижньо-Дуванська	Новопсковська	Троїцька	Чмирівська
Умовні позначення	<i>G</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>D</i>	<i>E</i>	<i>N</i>	<i>T</i>	<i>F</i>
Економічна складова (x)	5,25	6,74	2,47	5,3	3,67	3,34	7,32	3,79
Соціальна складова (y)	5,61	5,94	5,05	4,90	4,22	6,26	5,29	6,13
Екологічна складова (z)	7,37	7,37	4,24	5,07	6,5	6,6	2,84	2,44

Науковцями Державної установи Інституту економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України у межах науково-дослідної роботи «Ідентифікація та позиціонування територіальних громад Луганської й Донецької областей» для визначення найкращих позицій територіальних громад Луганського регіону запропоновано використання вектору збалансованого розвитку [4].

Це вектор, який дозволяє визначити оптимальні, тобто збалансовані позиції територіальних громад враховуючи три складові сталого розвитку: економіку, екологію та соціальну.

На рис. 3 подано результати позиціонування територіальних громад Луганського регіону в декартовій системі координат у просторі за допомогою програмного забезпечення geogebra та вектор збалансованого розвитку (OC).

Рис. 3. Результати позиціонування територіальних громад Луганського регіону в декартовій системі координат у просторі за допомогою програмного забезпечення geogebra та вектор збалансованого розвитку

Таким чином, за результатами аналізу встановлено, що найбільш збалансоване позиціонування має Лозно-Олександрівська ТГ (D), яка знаходиться на векторі OC. Троїцька і Чмирівська ТГ мають найгірші позиції, оскільки вони знаходяться під вектором збалансованого розвитку. Найбільш вдалі позиції у контексті сталого розвитку мають всі інші територіальні громади.

Список літератури

1. Декартові координати у просторі. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=3217> (дата звернення 10.12.2020).
2. Заблодська І.В., Серебряк К.І., Белоусова Л.І. Декартова система координат як інструмент позиціонування об'єднаних територіальних громад України. *Часопис економічних реформ*. 2020. № 4(40). С. 12-19.
3. Ustymenko V., Zablodska I., Rohozian Y., Ereemeeva N. and Hrechana S. Environmental assessment for results of the local territories positioning. International Conference on Sustainable, Circular Management and Environmental Engineering 2021. E3S Web of Conferences (Odesa, April 16). Vol. 255, 01043 (2021). URL: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2021/31/e3sconf_iscmee2021_01043.pdf
4. Заблодська І.В., Рогозян Ю.С. Моніторинг стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад України в контексті позиціонування. *Економіка та право*. 2020. № 1 (56). С. 46-56.

М.В. Максимчук,

*д.е.н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»,
м. Львів, Україна*

ПРОБЛЕМИ ЕКСКЛЮЗИВНОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

В процесі проведення адміністративної реформи та децентралізації влади в Україні виникають ситуації, коли люди мають перешкоди для повноцінної участі в економічному, соціальному і громадському житті, що заважає їм мати життєві стандарти та якість життя, які вважаються прийнятними у суспільстві в якому вони живуть. Це є проявом ексклюзивного розвитку і зумовлено дією екстрактивних політико-економічних інститутів.

Розглянемо проблеми ексклюзивності регулювання розвитку територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні.

Проблема «колізії повноважень», зумовлена неузгодженістю окремих регуляторних процедур і нормативно-правових актів, якими керуються органи державної влади на місцях та органи місцевого самоврядування.

В Україні склалася змішана модель публічної влади, за якої суперечливо розв'язуються завдання і реалізуються функції публічної влади в перехідний період побудови демократичної держави. Сьогодні діє модель місцевої публічної влади, за якої на базовому рівні (територіальних громад) діють органи місцевого самоврядування, а на регіональному (на рівні області та району) поєднується діяльність відповідних місцевих державних адміністрацій та рад відповідного рівня як органів місцевого самоврядування.

Як свідчить досвід, запровадження цієї моделі не лише не підтвердило свою ефективність, але й загальмувало процеси децентралізації й деконцентрації державної влади, а відповідно – і становлення справжнього місцевого самоврядування, суттєво вплинувши на економічне і політичне його становище.

Причиною такої ситуації є те, що в Україні спостерігається дефіцит законодавства щодо місцевого самоврядування, особливо в частині чіткого розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Однією з найбільших проблем правової сфери є зволікання із впровадженням змін до Конституції, необхідних для повноцінного втілення Концепції реформування місцевого самоврядування [1, с. 16].

Проблема браку управлінської компетентності, що призводить до замикання громад у вузьких рамках вирішення поточних проблем.

Внаслідок проведення адміністративної реформи та децентралізації влади на місцях утворилася велика кількість управлінських структур, які потребують відповідного управлінського персоналу.

Децентралізація необхідна для формування ефективної та відкритої влади. Натомість на місцях спостерігається закритість

органів місцевого самоврядування, що спричинено специфікою менталітету, особливо у сільських та селищних громадах. Тут також сильними є традиції «звичаєвого права» та непотизму, які проявляються у призначенні на посади представників родини та осіб, які персонально «віддані» керівнику, проте мають брак компетентності.

Низьку управлінську компетентність також зумовлюють щільні графіки роботи та надмірне навантаження на персонал в умовах реформування, адже за короткий час потрібно запровадити великий обсяг управлінських та соціальних інновацій, до чого місцеві еліти виявилися не зовсім готовими. Це проявляється як на рівні посадовців та депутатів, так і на рівні мешканців, яким у короткий час потрібно стати активними громадянами ОТГ.

Проблема вибору внутрішніх пріоритетів стратегічного розвитку, коли потенційні ресурси розвитку витрачаються лише на залагодження проблем благоустрою та соціальні потреби.

Ця проблема призводить до надмірної «приземленості» вибору внутрішніх пріоритетів розвитку: ресурси, які б мали спрямовуватися на розвиток територій витрачаються лише на їх благоустрій, спорудження або ремонт соціальних об'єктів, в кращому випадку – на розвиток дорожньої інфраструктури. На основі цих пріоритетів не можна сформуванати потенціал внутрішнього розвитку об'єднаних територіальних громад, адже для цього слід виходити за рамки вузьких інтересів громад – шукати інвесторів, ринки збуту продукції, партнерів для розв'язання проблем соціально-економічного розвитку [2, с. 100].

Крім того існує проблема неефективного використання коштів, які виділяються на соціально-економічний розвиток громад. Так, аудит Рахункової палати України виявив неефективне адміністрування реалізації проектів ДФРР, Міністерством розвитку громад та територій України, обласними адміністраціями та органами місцевого самоврядування [2, с.101].

Наступною проблемою, тісно пов'язаною із попередньою, є *проблема формальності стратегічного забезпечення розвитку територіальних громад, яка має наслідком отримання обтяжливих активів, що поглинають, а не генерують ресурси розвитку.*

Формальність формування стратегій громад виникає через брак стратегічної культури та стратегічного мислення у працівників новостворених органів місцевого самоврядування. Стратегічні плани, як правило, створюються лише з метою отримання централізованого фінансування під певні проекти, а це прямий шлях до втрати можливого системного ефекту від цих проектів [2, с.102].

Крім того, одним із ключових викликів, який може актуалізуватися, є питання узгодженості в умовах реформи адміністративно-територіального устрою стратегій регіонального розвитку та стратегій розвитку ОТГ. Адже буде відбуватися ротація повноважень унаслідок змін меж адміністративних районів, а також перерозподіл повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, що фактично призведе до формування нової системи управління регіональним розвитком в державі.

Проблема браку довіри між територіальними спільнотами та інерційності територіального мислення, що призводить до територіальної автаркії.

Ця проблема може бути проілюстрована на прикладі розвитку міжмуніципальної співпраці між ОТГ. Зарубіжний досвід реалізації реформ місцевого самоврядування на засадах децентралізації свідчить про те, що розвиток міжмуніципального співробітництва (ММС) реформованими структурами самоврядування на місцях є дієвим інструментом підвищення економічної, соціальної та інституційної ефективності їх функціонування. В Україні на сучасному етапі трансформаційних перетворень та децентралізації влади міжмуніципальне співробітництво розвивається недостатньо динамічно й неоднорідно в розрізі регіонів держави.

Причинами формування проблем в сфері розвитку ММС виступають:

- несприятливий соціальний клімат в громадах та у суспільстві в цілому, через низький рівень відчуття солідарності та причетності до соціально-економічного розвитку територій;
- низький рівень угодоспроможності та культури співробітництва на базовому рівні українських громад, нестача обопільної довіри, коли кожен хоче бути «сам собі господар»;

- недостатній рівень прозорості діяльності органів місцевого самоврядування, які є потенційними учасниками ММС;
- брак умінь та компетенцій через недостатність кадрового забезпечення, обізнаного з юридичними, організаційними та фінансовими можливостями для реалізації проектів ММС;
- відсутність чітко сформованих стратегічних завдань розвитку ОТГ, які можуть вирішуватись завдяки ММС;
- незначне використання можливостей участі добровільних громадських організацій у стимулюванні вирішення питань місцевого значення та контролі за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Ці проблеми ускладнюються високим рівнем бідності та низькою фінансовою спроможністю переважної більшості об'єднаних територіальних громад, насамперед сільських, у зв'язку із чим молодь і кваліфіковані кадри виїжджають до великих міст і за кордон [3].

Проаналізовані вище проблеми призводять до ексклюзивності регулювання розвитку територіальних громад. Специфіка організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад в контексті ексклюзивності регулювання проявляється як обмеженість доступності та комфортності для проживання людей різного соціального статусу та різних фізичних і фінансових можливостей.

Підсумовуючи викладене вище, можемо сформулювати висновки про те, що в процесі проведення адміністративно-фінансової децентралізації виникають екстрактивні політико-економічні інститути, що формують комплекс проблем у регулюванні розвитку територіальних громад. Цей висновок також підтверджується виявленими проявами ексклюзивності регулювання громад, а саме:

- обмеженість практичної, в тому числі фінансової, спроможності громад через затримки у секторальній децентралізації;
- відкрита чи прихована внутрішня конфліктність громад через надмірний тиск груп інтересів;
- обмеження можливостей використання інституту власнос-

ті через відсутність єдиної цілісної системи реєстрації прав власності;

- відсутність на місцях ефективної системи впливу інституцій громадянського суспільства на органи місцевого самоврядування.

Особливої уваги потребує реформування існуючої або розробка нової правової бази і прийняття законодавчих актів, що встановлюють форми безпосередньої реалізації місцевого самоврядування територіальних громад та форми реалізації окремими громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні, законодавства з питань зміцнення матеріальної і фінансової основ місцевого самоврядування. Насамперед це законодавство про місцеві референдуми, загальні збори громадян за місцем проживання, комунальну службу, комунальну власність, бюджетну систему тощо.

Для того, щоб підійти до створення дієвих інститутів громадянського суспільства на місцевому рівні, насамперед слід відмовитися від розуміння територіальної громади як простої сукупності жителів відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Це природна, свідомо сформована людська спільнота, самодостатня у своєму існуванні й розвитку з точки зору забезпечення фінансовими, природними ресурсами, наявності соціально-політичної активності, ментальних аспектів, пов'язаних із формуванням у свідомості жителів громади відчуття належності до спільноти, виховання конструктивного місцевого патріотизму.

Список літератури

1. Децентралізація влади: як зберегти успішність в умовах нових викликів?: аналітична доповідь. / [Жаліло Я.А., Макаров Г.В., Даниляк О.О. та ін.]. Київ : НІСД. 2018. 21 с.

2. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наукова доповідь / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. Київ : НІСД. 2020. 153 с.

3. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: Виклики та пріоритети України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. Львів, 2018. 157 с.

І.В. Моргачов,
д.е.н., доцент, професор кафедри
публічного управління, менеджменту та маркетингу
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
м. Сєвєродонецьк, Україна

А.О. Хімченко,
здобувач вищої освіти групи МАР-17д
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
м. Сєвєродонецьк, Україна

КЛІЄНТООРІЄНТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ВИРОБНИКІВ КОНДИТЕРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: ОЦІНКА ТА НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ

Українська кондитерська галузь на сьогодні лишається надзвичайно важливим сектором економіки, який робить значний внесок в економічні показники країни та її експортний потенціал. Зокрема, у 2019 р. експорт кондитерських виробів приніс \$254,3 млн валютних надходжень, що становило майже 8% від обсягу експорту продуктів харчування [1], ринкові позиції українських виробників і експортерів кондитерських виробів значною мірою впливають на основні макроекономічні показники країни. В свою чергу ринкові позиції підприємств кондитерської галузі визначаються низкою факторів, чинен найбільш вагомим з яких є результативність розподільчої політики, у тому числі її клієнтоорієнтованість.

Метою даного дослідження є визначення рівня клієнтоорієнтованості українських виробників кондитерської продукції та окреслення напрямків її підвищення.

Для оцінки рівня клієнтоорієнтованості українських кондитерських компаній пропонується використовувати запропоновану Ю.П. Митрохіною [2] клієнтурну матрицю (матрицю утримання/залучення клієнтів), яка дозволяє об'єктивно оцінити клієнтурну складову розподільчої політики керівництва кондитерських підприємств, тобто здатність підприємств утримувати і залучати клієнтів, і за цими показниками аналізувати їх ринкові

позиції і перспективи розвитку.

Відповідно до запропонованої методики в процесі оцінки залучення клієнтів (покупців) аналіз доцільно проводити за такими показниками, як інформування клієнтів, реклама, заходи стимулювання збуту, співвідношення ціни та якості продукції, асортимент продукції і послуг, імідж підприємства. Рівень утримання клієнтів доцільно аналізувати за такими показниками: якість обслуговування, програма підвищення лояльності клієнтів, забезпечення стабільно високої якості продукції, наявність розгалуженої збутової мережі, час, що необхідний для укладення договору. При цьому пропонується використовувати трибальну шкалу оцінок: 1 бал – низька оцінка; 2 бали – середня; 3 бали – висока.

За отриманими в ході аналізу результатами обчислюється інтегральний показник ефективності клієнтурної складової розподільчої політики підприємства або рівень її клієнтоорієнтованості, який визначається за формулою [2]:

$$K_{PKO} = \sqrt{P_{зп} \cdot P_{уп}} \quad (1)$$

де K_{PKO} – коефіцієнт рівня клієнтоорієнтованості розподільчої політики кондитерського підприємства;

$P_{зп}$ – усереднений рівень залучення покупців, в частках;

$P_{уп}$ – усереднений рівень утримання покупців, в частках.

Усереднений рівень залучення/утримання покупців отримується сумарною оцінкою залучення/утримання покупців до максимально можливої величини сукупної оцінки параметрів.

Інтерпретація отриманих результатів здійснюється на підставі наступних критеріїв:

$K_{PKO} < 0,45$ – низький рівень клієнтоорієнтованості (низька ефективність) розподільчої політики;

$0,45 < K_{PKO} < 0,75$ – середній рівень клієнтоорієнтованості (середня ефективність) розподільчої політики;

$0,75 < K_{PKO} < 1,00$ – високий рівень клієнтоорієнтованості (висока ефективність) розподільчої політики.

Слід додати, що ринкові позиції підприємств кондитерської галузі, враховуючи можливість привертати нових і утримувати старих клієнтів (покупців), можуть бути наступними: частковий

провал (низький рівень утримання клієнтів при високому рівні залучення клієнтів), повний провал (низький рівень залучення і утримання клієнтів), частковий успіх (високий рівень утримання клієнтів при низькому рівні залучення клієнтів) і успіх (високий рівень залучення і утримання клієнтів) [3].

Враховуючи вищевикладене, ми здійснили оцінку рівня клієнтоорієнтованості розподільчої політики і ринкових позицій з погляду залучення/утримання клієнтів найбільших українських виробників та експортерів кондитерських виробів за допомогою клієнтурної матриці для обґрунтування напрямів підвищення відповідної клієнтоорієнтованості та зміцнення ринкових позицій цих компаній. Попередні розрахунки для побудови клієнтурної матриці виконані в таблиці.

Як впливає з таблиці, рівень клієнтоорієнтованості розподільчої політики найбільших українських виробників та експортерів кондитерських виробів в цілому є прийнятним, що й дозволило їм не лише утримувати стійкі позиції на українському ринку, а й успішно освоювати світовий ринок. Високо результативну політику розподілу з точки зору клієнтоорієнтованості проводять ДП «Кондитерська корпорація Рошен» та ПрАТ «Харківська бісквітна фабрика». Ці компанії докладають достатньо зусиль як до залучення, так і до утримання клієнтів (покупців). Зокрема, вони є сумлінними постачальниками з позитивним ре-номе, пропонують покупцям широкий асортимент продукції, який постійно оновлюється з урахуванням сучасних тенденцій галузі. Продукція в цілому відповідає оптимуму за критерієм співвідношення ціни і якості, а рівень обслуговування бездоганний.

Компанії використовують достатньо потужні комунікаційні канали, широко використовуючи інтернет-ресурси: продукція даних компаній представлена на багатьох торговельних інтернет-майданчиках (prom.ua та інші). Дані виробники мають в цілому інформативні офіційні сайти зі зручною навігацією. Єдиним недоліком можна вважати відсутність можливості робити замовлення через офіційний сайт в автоматичному режимі.

Розрахунок інтегрального показника оцінки рівня клієнтоорієнтованості розподільчої політики ТОП-5 українських експортерів кондитерських виробів

Показник	Найбільші виробники та експортери кондитерських виробів			
	ДП «Кондитерська корпорація Рошен»	ПрАТ «Монделіс Україна»	ТОВ «КФ «Дружковська»»	ПрАТ «Харківська бісквітна фабрика»
Залучення клієнтів:				
Інформування споживачів та зручність укладання угоди про постачання продукції	3	2	1	2
Ефективність реклами	3	1	1	2
Заходи стимулювання збуту	2	2	2	3
Співвідношення ціна-якість продукції	2	2	3	3
Асортимент продукції	3	2	2	3
Імідж підприємства	3	3	3	3
Усереднений рівень залучення клієнтів	0,89	0,67	0,67	0,89
Утримання клієнтів:				
Рівень обслуговування	3	2	2	3
Програма підвищення лояльності клієнтів	3	2	2	3
Забезпечення стабільно високої якості продукції	2	2	3	3
Наявність розгалуженої збутової мережі	3	3	2	2
Час, необхідний для укладення договору і виконання замовлення	3	2	2	3
Усереднений рівень утримання клієнтів	0,93	0,73	0,73	0,93
Інтегральний показник ефективності клієнтурної політики	0,91	0,70	0,70	0,91

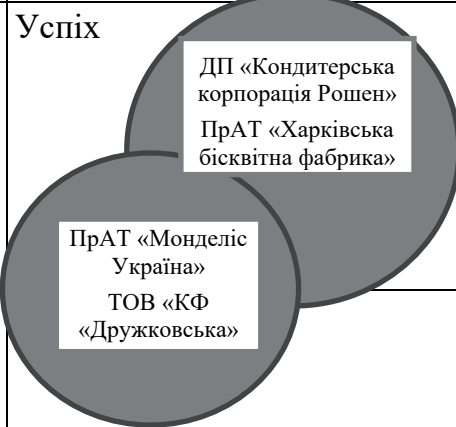
Джерело: розраховано авторами за матеріалами [4]

Рівень клієнтоорієнтованості розподільчої політики ПрАТ «Монделіс Україна» та ТОВ «КФ «Дружковська»» оцінюється як середній. Ці компанії також є сумлінними постачальниками з доброю діловою репутацією. Слабкою ланкою політики розподілу даних компаній є недостатньо результативна

реклама при недостатньому залученні інтернет-каналів. Попри наявність у ПрАТ «Монделіс Україна» офіційного сайту, він є недостатньо нормативним (відсутні дані про фасування та упакування продукції, акції, умови співпраці тощо), а ТОВ «КФ «Дружковська»» взагалі не має офіційного сайту. І хоча продукція цих компаній характеризується прийнятним співвідношенням ціни і якості, а замовлення виконуються доволі швидко, цільова аудиторія споживачів та торгових посередників недостатньо обізнана про продукцію даних компаній та контакти з ними, про що свідчить велика кількість відповідних запитів у пошукових системах.

Рівень обслуговування покупців певною мірою послаблюється недостатньо розвиненими комунікаційними каналами. Дещо слабкою є і програма лояльності клієнтів: при визначенні умов постачань не достатньо ураховується термін співпраці із контрагентом.

На підставі отриманих результатів нами побудовано «клієнтурну» матрицю для найбільших українських виробників і експортерів кондитерських виробів (рисунок).

		Утримання клієнтів	
		низьке 0	високе 1
Залучення клієнтів	високе 1	Частковий провал	Успіх
	низьке 0	Повний провал	Частковий успіх

Рис. «Клієнтурна» матриця найбільших українських виробників та експортерів кондитерських виробів

Джерело: побудовано автором за даними [4]

На рисунку видно, що розподільча політика ДП «Кондитерська корпорація Рошен» та ПрАТ «Харківська бісквітна фабрика» з точки зору її клієнтоорієнтованості характеризується як успішна; компанії в цілому здатні і залучати нових покупців, і утримувати існуючих. Вона сприяє зміцненню ринкових позицій цих компаній як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Також успішною на даний момент є й розподільча політика ПрАТ «Монделіс Україна» та ТОВ «КФ «Дружковська»». Вона в цілому є достатньо клієнтоорієнтованою, проте, позиційний круг цих підприємств тяжіє до сектора «Частковий успіх» із-за нижчого рівня залучення покупців щодо рівня їх утримання. Домогтися повного ринкового успіху і максимально збільшити займану ринкову частку цим підприємствам заважає недостатній рівень залучення нових клієнтів (покупців).

Для підвищення ефективності та клієнтоорієнтованості політики розподілу українських виробників та експортерів кондитерських виробів необхідно більш активно розвивати комунікаційні канали, широко використовуючи потенціал інтернет-мережі, а також цифровізувати розподільчі та комунікаційні процеси. Це значно підвищить якість обслуговування покупців, інформованість їх про продукцію компаній та полегшить співпрацю, а відтак, сприятиме зміцненню ринкових позицій компаній в усіх географічних сегментах ринку кондитерських виробів.

Список літератури

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2019 р. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Митрохіна Ю.П. Маркетингові стратегії "залучення/утримання" покупців. *Динамика исследования - 2008 : междунар. науч.-практ. конф.*, 16-31 июля 2008 г. : тезисы докл. - София : "Бял ГРАД-БГ" ООД, 2008. Т. 3. С. 17-19.
3. Балабанова Л.В., Балабаниц А.В. *Маркетинговий аудит системи сбыта* : моногр. Донецк : ДонГУЭТ им. М.Туган-Барановского, 2013. 189 с.
4. Рейтинг ТОП-експортерів українських кондитерських виробів. Офіційний сайт Ukrainian Food Export Board. URL: <http://ukrainian-food.org/uk/post/rejting-top-eksporteriv-konditerskoi-galuzi>

Г.В. Олексюк,
*к.е.н., доцент кафедри економіки і маркетингу,
Науково-навчальний інститут підприємництва
і перспективних технологій «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Н.М. Попадинець,
*к.е.н., старший науковий співробітник
відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України»
м. Львів, Україна*

К.С. Озарко,
*к.е.н., директор
Науково-дослідний інститут інфокомунікацій,
старший викладач кафедри менеджменту та маркетингу
Державного університету інтелектуальних технологій та зв'язку
м. Львів, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

За останні роки переваги процесу децентралізації надали імпульсу процесу залучення інвестицій, формування підвалин комплексного збалансованого розвитку громад, однак до сьогодні вони були недостатнім інструментом підвищення рівня та якості життя населення, збереження історичного та природного середовища, ефективного управління ресурсами громади.

Значною перешкодою для управління просторовим розвитком громад за господарювання їх територій за принципом комплексного і системного підходу, раціонального використання, в першу чергу, земельних ресурсів як частини інвестиційних ресурсів громади, залишається успадкована система просторового планування, яке передбачало паралельне розроблення окремих містобудівної та земельпорядної документації, що нерідко призводило до потреби зміни цільового використання земельних ділянок. Це було викликано потребами економічного розвитку, зокрема, залучення інвестицій, проте не виключається й корупційна складова.

Важливими для порушеної проблеми є цілі Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки щодо «створення взаємопов'язаної системи планування просторового розвитку держави на основі оновленої Генеральної схеми планування територій України та містобудівної документації регіонального і місцевого рівня» [1].

У 2020 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17 червня 2020 року № 711-ІХ врегульовано низку питань стосовно планування територій, використання земель [2]. Закон набирає чинності у липні 2021 року і суттєво змінює правила планування територій, визначення та зміни цільового призначення земельних ділянок, встановлює нові вимоги щодо примусового відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності громад. Насамперед, маються на увазі положення про:

1) надання широких прав органам місцевого самоврядування та можливості здійснювати просторове планування ОТГ у межах та за межами населених пунктів;

2) запровадження на законодавчому рівні порядку формування системних ключових планувальних документів: Комплексного плану просторового розвитку територіальної громади, Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади, Стратегічного плану громади.

Зазначені документи доцільно розробляти паралельно, узгоджуючи інтереси держави, регіону, території, бізнесу, населення. При цьому є реальна можливість узгодження структури, елементів, оцінки ресурсів, напрямів та пріоритетів під час розроблення їх різними установами і фахівцями, що є гарантією стійкості, послідовності, системності та ефективності на засадах комплексного підходу сталого розвитку території для майбутніх поколінь.

Тобто, на законодавчому рівні визначено єдність підходів до просторового та економічного планування розвитку територій територіальних громад та доцільність одночасного (паралельного) розроблення Комплексного плану, Концепції та Стратегії. Передбачається, що буде забезпечено інтегрований розвиток тобто реальний зв'язок та взаємозалежність програм соціально-

економічного розвитку, зокрема Стратегії розвитку громад, які повинні будуватись на основі положень документації просторового планування.

Інтегрований розвиток міста обумовлює застосування нового підходу до реалізації його стратегічної політики. Цей підхід є інтегрованим, оскільки поєднує взаємну дію економічного, соціального, екологічного і структурного розвитку міст [3, с. 162]. Концепція інтегрованого розвитку територій повинна максимально враховувати потреби мешканців, їхні пропозиції повинні ретельно обговорюватись, бути обґрунтованими. «Територіальні громади як адміністративно територіальні одиниці базового рівня найефективнішими в суспільно-економічному аспекті будуть тоді, коли жителі відчуватимуть спільність інтересів щодо вирішення завдань місцевого значення у комплексі з урахуванням потреб найменшого домоволодіння та селянського господарства, місцевого бюджету, разом з великими підприємствами, які використовують природно-ресурсний потенціал для власної комерційної діяльності на території громади» [4, с. 60].

Таке твердження якраз відповідає підходам інтегрованого розвитку, тобто поєднання, взаємозв'язки і взаємопроникнення інтересів усіх мешканців, суб'єктів та об'єктів, що присутні на території громад. На законодавчому рівні [2] гарантовано засади просторового планування на основі прозорого та неконфліктного, виваженого, завдяки створенню Концепції, підходу щодо врахування громадських та приватних інтересів у стратегічному сталому розвитку територій.

Передумовою для запровадження підходів інтегрованого розвитку території на основі концепції є такі виклики, які сьогодні мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер, по-різному впливають на рівень життя населення і зростання економіки.

1. Має місце низький рівень залучення та недостатнє інформування жителів території щодо прийняття тих чи інших рішень розвитку, нерідко необізнаність членів громади спричиняє соціальну напругу, навіть радикальні дії, що шкодять самій громаді.

2. На всій території України спостерігається нерівномірність доступу жителів громад до благ, які визначають спосіб та якість життя, що є причиною демографічної кризи в одних регіонах і

територіях та посилення процесів урбанізації у великих містах, розвинутих регіонах.

3. Застаріла інфраструктура усіх видів (соціальна, виробнича, інженерна, дорожня тощо), яка є основою соціально-економічного зростання.

4. Значна частина населених пунктів володіє великими географічними територіями, які недостатньо залучені до господарського обороту і використання, об'єднані внаслідок реформи децентралізації, мають низьку щільність населення, ознаки депресивності, але водночас – великий економічний потенціал.

5. Низька щільність концентрації відповідних функцій, але велика кількість монофункціональних територій вимагає перерозподілу підходів до їх функціонування, оптимізації транспортних послуг, робочих місць та інших аспектів, які необхідно розглядати лише на основі комплексного інтегрованого розвитку територій і Концепції.

6. На більшості територій спостерігається занепад традиційного середовища, діють слабкі механізми збереження, захисту, використання пам'яток історико-культурної спадщини, архітектури і містобудування, відбувається однобока тенденція у будівництві (переважно житла).

7. Слабкий зв'язок між питаннями просторового розвитку території та його економічним розвитком, залученням інвестицій та цільовим використанням земельних ресурсів, використанням різного виду інфраструктури території та нового будівництва, що спричиняє незбалансованість та низьку адаптацію розвитку території до сучасних соціально-економічних процесів та викликів внутрішнього і зовнішнього впливів.

8. Погіршення стану навколишнього природного середовища, незадовільне поводження із відходами життєдіяльності людини та виробництва, неефективне використання (або навіть руйнування) об'єктів природно-заповідного фонду.

9. Низький рівень інформаційного забезпечення про соціально-економічні процеси територій та їхнє місце у загальному народногосподарському комплексі, особливо з використанням сучасних інноваційних технологій, що створює певну розрізненість бачення сталого розвитку.

Об'єднання містобудівної та землепорядної документації є доступною платформою для широкого кола зацікавлених осіб, оскільки доступ до комплексних планів, крім інформації що становить державну таємницю, або належить до інформації з обмеженим доступом, не може обмежуватись та викладається на відповідних загальнодоступних електронних державних ресурсах. Із проведенням реформи децентралізації влади та фінансів збільшуються реальні можливості щодо фінансування розроблення комплексних планів та концепцій за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів чи за кошти міжнародної технічної та/або фінансової допомоги, зокрема у вигляді грантів.

Сьогодні існує низка міждисциплінарних неузгоджень, складно визначити основні цілі за завдання на місцевому рівні, планування яких можливе за умови використання положень комплексного просторового планування. Розроблення зазначених вище планувальних і концептуальних документів містить різні підходи до формування структури та елементів, а також в окремих випадках використовуються різні вихідні дані для аналізу та базової основи. Попри це більшість положень та показників мають однакові (спільні) джерела інформації, і мають використовуватись в однаковому напрямку.

Варто зауважити, що сьогодні документи просторового планування, які згідно з законодавством України мають розроблятися та затверджуватись відповідними органами місцевого самоврядування є основними інструментами управління соціально-економічним розвитком та запорукою досягнення мети збалансованого сталого розвитку території в майбутньому.

Основними принципами, на яких базується просторове планування територій територіальних громад, є: дотримання вимог законодавства; комплексний системний науково обґрунтований підхід; принцип цілісності, нерозривності території, взаємоузгодження показників і положень, однакової оцінки ресурсів; принцип об'єктивності, використання офіційних даних із різних джерел та досліджень; узгодження та взаємозв'язок із системою просторового та соціально-економічного планування на державному та регіональному рівнях; дотримання засад прозорості, відкритості та доступності для жителів громади та інших зацікав-

лених осіб; принцип єдності підходів: просторове планування є основою для економічного планування, економічне планування визначає окремі напрями просторового планування.

Тому сьогодні відповідними центральними органами виконавчої влади здійснюється процес розробки методичних та методологічних положень стосовно порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації, класифікатора видів цільового призначення земельних ділянок, видів функціонального призначення територій та інших, а також методичних рекомендацій розроблення концепції інтегрованого розвитку територій.

Зрозуміло, що саме Концепція інтегрованого розвитку території територіальної громади є базовою основою та певним «містком» для поєднання засад і показників при формуванні Комплексного плану просторового розвитку території територіальних громад та Стратегії розвитку громади.

Список літератури

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель: Закон України від 17.06.2020 № 711-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>

3. Бузун О.О. Концепт інтегрованого розвитку самоврядних територій. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. 4(39). С. 159-165.

4. Олексюк Г.В., Лисяк Н.М., Попадинець Н.М. Концептуально-структурні моделі ендогенного потенціалу об'єднаних територіальних громад як передумова підвищення їх конкурентоспроможності. *Економіка України*. 2019. № 3(688). С. 52-69.

*М.В. Плетньов,
к.т.н., доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ АКТИВНОСТІ СПІВПРАЦІ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКОВИМИ УСТАНОВАМИ У СФЕРІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ РОЗРОБОК

Співпраця національних підприємств із закладами вищої освіти у сфері науково-технічних розробок є важливою складовою загальної оцінки конкурентоспроможності не тільки цих підприємств, а і регіону, країни у цілому. Тому дослідження цього співробітництва заслуговує на увагу з боку науковців в контексті формування методичного забезпечення.

Для визначення рівня активності співпраці підприємств регіону із закладами вищої освіти та науковими установами у сфері науково-технічних розробок використовують кількісні та якісні показники через проведення інтерв'ю або інтерактивного опитування, фокус-груп з представниками закладів вищої освіти та наукових установ.

Результати опитування респондентів враховуються при оцінці того регіону, в якому функціонує підприємство, яке співпрацює з досліджуваним із закладами вищої освіти або науковими установами.

Під час опитування респонденту пропонується оцінити всі регіони України та м. Київ з погляду ступеня активності співпраці підприємств визначеного регіону із закладами вищої освіти або науковими установами протягом досліджуваного календарного року. А також визначити наявність бар'єрів для ефективної взаємодії із закладами вищої освіти та наукових установ з підприємствами досліджуваного регіону та ступінь їхнього впливу на ефективність співпраці [1].

Отже, респонденту пропонується: обрати із переліку фактори, які, на думку респондента, негативно впливають на встановлен-

ня ефективної співпраці із закладами вищої освіти або науковими установами з підприємствами досліджуваного регіону; визначити силу впливу кожного обраного фактору [2].

До факторів відносяться:

- складність узгодження правових аспектів інтелектуальної власності;
- брак у підприємств фінансових ресурсів;
- недостатня поінформованість бізнесу щодо можливостей співпраці із закладами вищої освіти та науковими установами;
- високий рівень бюрократизму у закладах вищої освіти та наукових установах;
- орієнтованість бізнесу на швидке отримання прибутку;
- невідповідність рівня матеріально-технічної бази та компетенцій в науковому середовищі щодо комерціалізації науково-технічних та дослідно-конструкторських робіт потребам бізнесу.

В основу оцінки показника – активність співробітництва підприємств досліджуваного регіону із закладами вищої освіти або науковими установами – може бути покладено 5-бальну шкалу оцінювання, де: 1 бал – співробітництво підприємств досліджуваного регіону із закладами вищої освіти або науковими установами не здійснювалось протягом досліджуваного календарного року або ступінь співробітництва є мінімальною; 5 балів – співробітництво підприємств досліджуваного регіону із закладами вищої освіти або науковими установами здійснювалось протягом досліджуваного календарного року активно та постійно [1].

В основу оцінки показника – вплив на ефективність співпраці із закладами вищої освіти або науковими установами з підприємствами досліджуваного регіону – може бути покладено 5-бальну шкалу оцінювання, де: 1 бал – фактор має слабкий вплив на ефективність співпраці із закладами вищої освіти або науковими установами з підприємствами досліджуваного регіону; 5 балів – фактор має значний вплив на ефективність співпраці із закладами вищої освіти або науковими установами з підприємствами досліджуваного регіону.

Оцінювання співпраці може проводитись у таких розрізах: для країни загалом і за регіонами [1].

Розрахунок інтегрального показника співпраці підприємств регіону з із закладами вищої освіти у сфері науково-технічних розробок може здійснюватися на основі такої формули:

$$I_i^{СПР} = АСП_i \cdot \frac{P}{\sum_{j=1}^p \Phi_{ij}}$$

де $I_i^{СПР}$ - інтегральний показник співпраці підприємств i -го регіону України із закладами вищої освіти у сфері науково-технічних розробок, $i = 1..25$;

$АСП_i$ - показник ступеня активності співпраці із закладами вищої освіти та науковими установами з підприємствами i -го регіону України;

Φ_{ij} - ступінь впливу j -того фактора на ефективність співпраці підприємств i -го регіону України із закладами вищої освіти та науковими установами у сфері науково-технічних розробок; $i = 1..25$; $j=1..p$; $p=1..6$.

Розрахунок інтегрального показника співпраці підприємств із закладами вищої освіти у сфері науково-технічних розробок для країни загалом може проводитись на основі формули [1]:

$$I^{СПР} = \sum_{i=1}^{25} I_i^{СПР} / 25$$

де $I^{СПР}$ - інтегральний показник співпраці підприємств із закладами вищої освіти у сфері науково-технічних розробок для країни загалом.

Отже, дослідження активності співпраці підприємств із закладами вищої освіти у сфері науково-технічних розробок може здійснюватися за допомогою двох показників (ступень активності співпраці підприємств визначеного регіону із закладами вищої освіти або науковими установами протягом досліджуваного календарного року; наявність бар'єрів для ефективної взаємодії із закладами вищої освіти та наукових установ з підприємствами досліджуваного регіону та ступінь їхнього впливу на ефективність співпраці) та у таких розрізах: для країни загалом і за регіонами.

Список літератури

1. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України про утворення робочої групи з підготовки Методичних рекомендацій щодо проведення інтерактивного та анкетного опитувань за напрямками досліджень індексу конкурентоспроможності регіонів. URL: <https://www.zakon-normativ.info/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=1813627&menu=1>.

2. Постанова КМУ від 20 грудня 2017 р. № 1029. Про деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-п#Text>

*Pankaj Srivastava,
Ph.D., Professor,
Department of Mathematics,
Motilal Nehru National Institute of Technology Allahabad
Prayagraj & General Secretary – FATER Academy of India,
Kanyakumari, India*

*Yuliia Rohozian,
Dr. (Econ) Sci., Senior Researcher
Deputy Head of the Department,
State Organization “V. Mamutov Institute of Economic
and Legal Research of the NAS of Ukraine”,
Kyiv, Ukraine*

METHODICAL BASES OF POSITIONING LOCAL TERRITORIES OF UKRAINE AS AN ELEMENT OF MARKETING TOOLS FOR THEIR INNOVATIVE DEVELOPMENT

In Ukraine, the issues of the local territorial units' development are especially important for the amalgamated territorial communities, which, thanks to the completed decentralization reform, have expanded their powers and now require competent and effective positioning of their territories. Thanks to the implementation of a pool marketing activities, each community is able to form a positive and recognizable image for others, the implementation of which will help

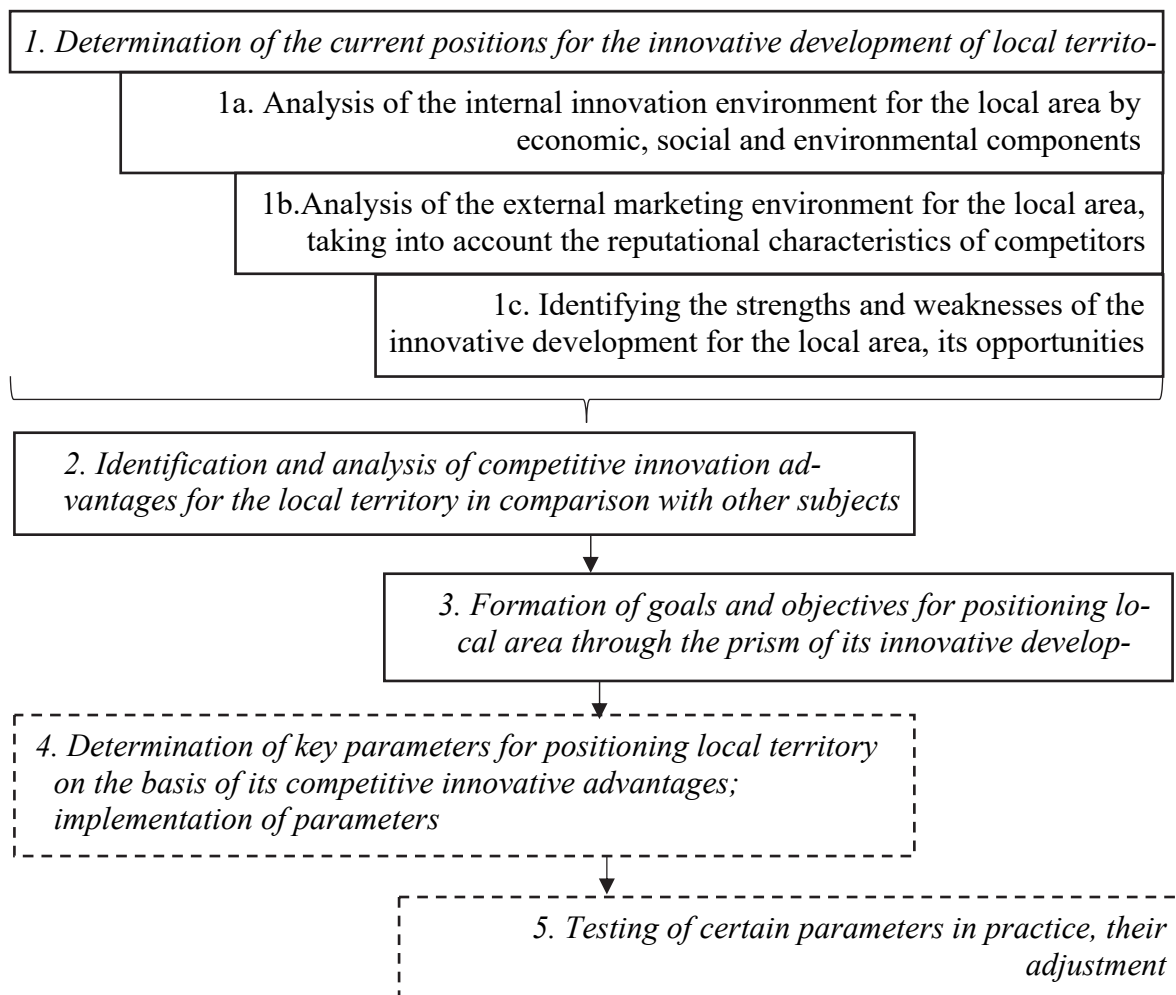
to increase competitiveness and attract internal and external investment flows to ensure sustainable development of the territory.

In general, the whole process of forming a positive image of the local area [1, p. 165] in Ukraine (territorial community – TC) arises very difficult, since its effective implementation depends on the combination of analytical, informational and marketing component based on rational arguments and existing economic, social and environmental features of the area with an attractive emotional and mental component, contributes to a faster perception of the TC image, greater controllability and predictability of the impact on the target audience groups, as well as receiving feedback from them. Both the content and emotional components of the forming a unique and recognizable image of TCs should meet the interests and needs of specific target groups of consumers, since for some people economic factors related to the income level or, for instance, the level of infrastructure facilities` development are vital, and for others, factors of personal perception of the communities (for example, the prestige of living in a particular territory, respect for the least protected segments of the population, etc.).

The construction of a methodical concept for the positioning local territories in Ukraine propose to be based on the definition of the unique parameters of this process, containing the innovative and marketing territorial components (Figure).

It proposes to start the process of positioning local territories from the *first step, which provides for the determination of the current positions of the areas` innovative development*. Considering the fact that territorial communities are the basic link in the system of the administrative-territorial structure of Ukraine, it is important not only to analyze their endogenous (internal) environment, but also exogenous (external) [2], since they function within a clearly regulated institutional framework, which have a direct impact on the community development. Therefore, it is important to consider the TC innovative development through the prism of sustainable development as the main concept of the vital activity for the administrative-territorial units in Ukraine for the coming years. Therefore, it is advisable to choose several main innovative development directions that reflect the economic, social and environmental indicators of the vital activity

of a particular local territory. It is worth noting that among all the components of sustainable development, more attention should be paid to the environmental one, through it one can find those unique characteristics or objects that only one community possesses and, in the future, on its basis, form innovative positioning parameters [2]. It is extremely important that the key stakeholders in the TC development participate in the implementation of this and subsequent stages (its residents, representatives of local authorities, the business and expert environment, etc.); it will help to determine those key positions of the community (both current and future), which are vital for this target audience and which should be analyzed in more detail.

Fig. Methodical concept for determining the positioning parameters of local territories of Ukraine in terms of their innovative development

The next step of the proposed methodical concept is the analysis

of the external marketing environment of the local area. This component appears important, given the fact that communities located within the respective region and the state as a whole cannot develop in a vacuum without taking into account the relevant regulatory, political, macroeconomic, social, innovative, marketing and other factors [3, p. 6]. In this context, it is important to analyze the conditions of the external environment and determine their impact on one or another component of the TC sustainable development, to understand whether there are risks or limiting factors that interfere with the life of a given territory [4, p. 787].

After that, it is necessary to determine and analyze the key image and reputation characteristics of the local area, namely, how the studied territory perceived from the main stakeholders' point of view for the TC innovative development. The above actions together will help the group, which will work on the problems of community positioning, to identify its significant competitive advantages, which will become key points in the future for determining its positioning parameters and forming an innovatively attractive image.

Another step for the successful positioning of the local territories in Ukraine is the formation of specific goals and scenarios for their achievement. It is advisable at this stage to pay attention to the formation of the desired TC image, taking into account the correlation between the strategic goals of its development and its significant advantages determined at the previous stage. Practice shows that this step is important for the formation of a positive TC image, since the directions of positioning that are now trying to form TC in Ukraine are divorced from reality, do not correspond to the strategic documents of their development and contain unattainable goals or, on the contrary, are common and vague.

Now that the significant competitive advantages of the studied local territory have already been identified, the achievable goals of its positioning have been formed; it is advisable to start formulating unique positioning parameters to ensure the innovative development of this particular community. *At this stage, it is also necessary to determine the vision of the target consumers groups in relation to the prevailing parameters of positioning [5, p. 34]. Therefore, each of the parameters can assess using the following formula:*

$$Xn_i = \frac{X_i}{Xmax_i} \quad (1)$$

where X_i – the value of the studied i-th indicator, which characterizes the corresponding parameter state of the community positioning;

$Xmax_i$ – is the reference (best) value of the i-th indicator in the set of the corresponding j-th parameter of community positioning.

Based on quantified indicators, the values of indicators reflecting the state of the community positioning in a certain parameter (Xn_i^j) it could be also calculate using the weighted average method. The final value of the rating assessment of the local territory positioning in the context of the economic, social and environmental group of its parameters R_n determines by the formula:

$$R_n = \sqrt{(1 - Xn_i^{A_j})^2 + (1 - Xn_i^{B_j})^2 + (1 - Xn_i^{C_j})^2} \quad (2)$$

where Xn_i^{A,B,C_j} – weighted average values of indicators in the economic, social and environmental group of community positioning parameters.

Each parameter might be evaluated on a 3- or 5-point scale; those parameters that come as a result of the highest number of points in the future will become the most effective for achieving the goals of positioning the local area and contribute to ensuring its innovative development in a strategic perspective.

Of course, the relevance and effectiveness of certain positioning parameters can only be verified over time, so it is important to monitor their implementation from time to time in order to assess their compliance with the set goals, the completeness of their reflection of the unique territory characteristics, the importance and trust of target consumers in them, a positive associative array aimed at forming a positive image of the community. If certain parameters contain the above features, then monitoring and control over their implementation continues, if not, then it is necessary to return to the first step of the proposed methodical concept to determine the TC parameters positioning, namely to identify significant competitive advantages of the territory and review them.

Summing up the research of the methodical bases of the positioning local territories of Ukraine as a marketing tool to ensure their innovative activities, it should be remembered that determining the positioning parameters is a complex and multifaceted process, therefore, each stage of its implementation requires the consolidation of efforts from all key stakeholders in the TC innovative development. It is important to find a balance between the components of sustainable development, within the framework of which this process recommended to carry out and between the categories of persons to whom the influence of one or another parameter directed. For instance, if you focus only on attracting additional funds as part of the diffusion of innovative processes from external investors, you can lose the opportunity to meet the needs of internal target groups and weaken the current position of endogenous development of the local territory, as well as the trust of its residents.

References

1. Florek, M. & Inch, A. Learning to co-create the city brand experience. *Journal of International Studies*. 2020. Vol. 13(2), pp. 163–177. <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2020/13-2/12>
2. Ustymenko, V., Zablodska, I., Rohozian, Yu., Eremeeva, N. & Hrechana, S. (2021). Environmental assessment for results of the local territories positioning. *International Conference on Sustainable, Circular Management and Environmental Engineering*. E3S Web Conf. (Odesa, 2021. April 16). Vol. 255. URL: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2021/31/e3sconf_iscmee2021_01043.pdf. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125501007>.
3. Milán-García, J., Uribe-Toril, J., Ruiz-Real, J., & de Pablo Valenciano, J. Sustainable local development: an overview of the state of knowledge. *Resources*. 2019. Vol. 8(1), pp. 1-18. <https://doi.org/10.3390/resources8010031>
4. Siryk, Z., Popadynets, N., Pityulych, M., Chakii, O., Irtysheva, I., Panukhnyk, O. ... Lysyak, N. Decentralization of local self-government under the conditions of administrative-territorial reform in Ukraine. *Accounting*. 2021. Vol. 7, pp. 781-790. <https://doi.org/10.5267/j.ac.2021.2.006>
5. Zablodska, I., Sieriebriak, K. & Bielousova, L. Cartesian coordinate system as a positioning tool of amalgamated territorial communities in Ukraine. *Time description of economic reforms*. 2020. Vol. 4. pp. 30-37.

*А.Є. Санченко,
к.ю.н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу проблем
модернізації господарського права та законодавства,
керівниця Центру перспективних досліджень і співробітництва
з прав людини в сфері економіки
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна*

ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ

Актуалізація вивчення засадничих параметрів взаємозв'язку соціально відповідального господарювання і сталого розвитку України в цілому та міст, зокрема, не викликає сумнівів. Адже такі пошуки мають науково-прикладне значення з огляду на сукупність поточних політико-правових, соціальних і економічних викликів та умов, передусім, – на тривалу соціально-економічну кризу в Україні, що посилюється через вплив пандемії COVID-19. Концептуально визначальними серед них є ті, що закріплені в ряді міжнародних документів комплексного характеру – в Резолюції 70/1 Генеральної Асамблеї ООН 2015 р. «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»[1] (далі – Порядок денний ООН) та відповідному Указі Президента України 2019 р. «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [2], Керівних принципах ООН з питань бізнесу та прав людини 2011 р. [3], Глобальному договорі ООН 1999 р. [4], Декларації ОЕСР про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства 1976 р. (оновлена в 2011 р.) [5], Міжнародному стандарті ISO 26000 «Настанови по соціальній відповідальності» 2010 р. [6], з яким у 2019 р. гармонізовано національний стандарт ДСТУ ISO 26000:2019 [7], ін.

Порядок денний ООН, що містить 17 Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР), визначає суть багатоаспектних перетворень у найближчі десятиліття, спрямованих на досягнення гармонійного розвитку різних сфер життєдіяльності людства й на різних її рівнях. Він становить універсальну основу наявних та потенційних

взаємозв'язків між розмаїттям явищ різного походження і ґатунку та їх суб'єктами й об'єктами і передбачає впровадження органічно збалансованого поєднання економічного, соціального та екологічного компонентів сталого розвитку світу, що має відбуватися на користь людей. При цьому однозначно встановлюється, що люди повинні мати можливість реалізувати свій потенціал в умовах гідності й рівності та в оточенні здорового довкілля, і ніхто не має лишатися поза увагою. Отже, ЦСР стосуються всіх суб'єктів суспільних відносин незалежно від їх статусу – колективних або індивідуальних, публічного або приватного права. А їх щоденна діяльність повинна мати стрижень соціальної відповідальності у тому її розумінні, що передбачає дотримання ними вимог соціальних норм (правових включно), які відображають інтереси суспільного розвитку, та у разі їх порушення в певній площині суспільних відносин – застосування заходів для відновлення соціальної справедливості й, за неминучості, несення юридичної відповідальності.

Зазначимо, що соціально відповідальна діяльність суб'єктів суспільних відносин, і особливо відносин господарювання, є суттєво важливою для прогресивних перетворень, адже вона впливає не лише на загальну культуру суспільних відносин, але й на загальний добробут і безпеку життя людей. Вона має базуватися на цілості принципів – підзвітність і прозорість, повага прав людини, дотримання національного та міжнародного права, етичність поведінки та врахування інтересів усіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів). І це однаково стосується такої діяльності як на рівні держав, так і на рівні міст, зокрема, особливо з огляду на виразну тенденцію сучасності до значної концентрації населення саме в містах. За підрахунками експертів ООН, до 2050 року в них мешкатиме близько 68% населення світу [8].

Поряд із позитивними ефектами явища урбанізації, його подекуди слабка контрольованість і спланованість та недостатня урегульованість соціально-економічних відносин, що формуються у зв'язку з цим, викликали включення до Порядку денного ООН Цілі 11 «Сталий розвиток міст і спільнот». Її досягнення передбачає виконання низки взаємопов'язаних завдань, серед яких забезпечення розробки і реалізації стратегій місцевого роз-

витку, спрямованих на економічне зростання, створення робочих місць, виробництво місцевої продукції, розвиток туризму, рекреації і місцевої культури; зменшення негативного впливу забруднюючих речовин, у тому числі на довкілля міст, шляхом використання інноваційних технологій.

Як стверджували експерти ООН вже на час ухвалення Порядку денного, чотири мільярди людей у містах світу внаслідок стрімкої урбанізації стикалися з їх незапланованим розширенням; недостатнім розвитком інфраструктури і послуг, включаючи водопостачання, управління відходами, комфортне транспортне сполучення та ін.; з проблемами збільшення забруднення повітря через інтенсивну та шкідливу господарську діяльність тощо. Останній негативний фактор є результатом порушення суб'єктами господарювання соціальних норм, принципів соціальної відповідальності та поваги прав людини й у цілому становить безпосередню загрозу для життя людей. Так, дані, наведені у Звіті ООН за 2020 рік про реалізацію ЦСР, свідчать, що в глобальному масштабі у 2016 році забруднення навколишнього повітря спричинило 4,2 мільйона передчасних смертей. У 2016 році дев'ять із десяти мешканців міст були змушені дихати повітрям, яке не відповідало показникам якості Всесвітньої організації охорони здоров'я; більше половини міського населення у світі зазнало рівня забруднення повітря, що перевищувало ці показники щонайменше в 2,5 рази. Водночас зазначається, що впродовж пандемії COVID-19, яка викликала локдаун та призупинення або скорочення роботи підприємств і зменшення використання автомобільного транспорту, у деяких містах рівень забруднення повітря суттєво знизився. При цьому висловлюється припущення, що внаслідок можливого послаблення або скасування деякими державами екологічних норм і стандартів із метою стимулювання економічного відновлення та зростання під час пандемії або в пост-пандемічний період, рівень забруднення повітря може значно підвищитися. В зв'язку з цим ООН закликає уряди держав-членів забезпечити уникнення таких дій [9]. Тож, наведені у цьому Звіті дані та факти вкотре актуалізують безспірну важливість визнання суб'єктами господарювання та дотримання соціальної цінності-норми щодо справедливого балансу між суто еко-

номічними підприємницькими інтересами та інтересами сталого розвитку в цілому, міст і міських громад зокрема.

Принагідно акцентуємо, що досягнення всіх ЦСР певним чином пов'язано зі сталим розвитком міст і залежить від нього. Виконання завдань Цілі 11 пов'язано, наприклад, у питаннях розвитку інфраструктури з ЦСР 6, 7, 9; у питаннях вироблення і споживання «чистої» енергії та зменшення забруднення навколишнього середовища – з ЦСР 6, 7, 9, 12, 13; у питаннях забезпечення задоволення базових потреб, а також якості та доступності послуг – з ЦСР 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10; у питаннях технологічного розвитку – з ЦСР 6, 7, 9; у питаннях залучення громади міста до прийняття рішень щодо управління ним – з ЦСР 5, 8, 10, 12, 16 та 17. Їх соціально спрямований зміст передбачає соціально-відповідальне господарювання. Адже спосіб, яким користуються суб'єкти господарювання при плануванні та розвитку міст, завдяки якому вони впливають на їх інфраструктуру, надання послуг і створення робочих місць, запобігають можливим ризикам своєї діяльності та пом'якшують їх, реагують на інтереси і потреби зростаючого населення міських громад, є визначальним для рівня і тривалості процвітання міст та їх жителів, а також для відповідного репутаційного та економічного успіху їх самих.

У цьому контексті для суб'єктів господарювання важливо не лише докладно орієнтуватися в комплексі ЦСР, але й свідомо реалізувати Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини, котрі в якості однієї із засад їхньої благополучної взаємодії з державою та суспільством встановлюють їх відповідальність поважати права людини (зокрема, застосовуючи підхід належної обачності (*due diligence*) в ході своєї діяльності), та котрі увібрали Десять принципів Глобального договору ООН, Міжнародний стандарт ISO 26000, ін.

Стисло характеризуючи ISO 26000, зазначимо низку наступних параметрів для діяльності соціально відповідальних суб'єктів господарювання:

- 1) політика соціальної відповідальності інтегрована в систему їх управління та, за необхідності, їх структуру;
- 2) забезпечується дотримання прав людини, у тому числі шляхом попередження і розв'язання ситуацій, які створюють ри-

зик для прав людини; уникнення співучасті в порушеннях прав людини та потенційної дотичності до них (зокрема, й на зачеплених конфліктом територіях та в ланцюгах постачання); наявності та дієвості механізмів розгляду скарг і вирішення спорів; запобігання дискримінації та взаємодії з вразливими групами населення; сприяння реалізації громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав;

3) застосовується належна практика у сфері праці в питаннях працевлаштування та трудових відносин, умов праці та соціального захисту, соціального діалогу, охорони та безпеки праці, розвитку людини та навчання на робочому місці;

4) забезпечується збереження навколишнього природного середовища;

5) впроваджується та укорінюється добросовісна ділова практика, що включає запобігання та протидію корупції, відповідальну політичну участь, етичну поведінку та чесну конкуренцію, сприяння соціальній відповідальності у ланцюжку створення вартості товарів і послуг, повагу до майнових прав;

б) забезпечується дотримання прав споживачів товарів і послуг;

7) здійснюється залучення та розвиток громади шляхом врахування її думки щодо ведення господарської діяльності на її території; підтримки сфер охорони здоров'я, освіти і культури; створення робочих місць та розвитку навичок працюючих; розробки нових безпечних технологій і доступу до них; створення середовища добробуту та зростання доходів; соціальних інвестицій.

Просування впровадження таких норм і стандартів у діяльність суб'єктів господарювання приватного права (бізнес-компаній) останніми роками відбувається через ESG (Environmental, Social and Governance) стратегії, спрямовані на розв'язання супроводжуваних екологічних, соціальних та управлінських проблем у відповідності до ЦСР. ESG-стратегії стають все більш помітним мейнстримом і є частиною пріоритетних вимог інвесторів. Три елементи ESG включають наступне: «Е» – екологічні критерії, що стосуються енергії, яку споживає компанія, та відходів, які вона створює; використання необхідних їй

ресурсів; та наслідків її діяльності для всього живого. Вони стосуються також і викидів вуглецю та проблем зміни клімату; «S» – соціальні критерії, котрі стосуються відносин компанії та репутації, яку вона формує, у взаємодії з населенням та установами в громадах, де ведеться господарювання; трудових відносин, сприйняття різноманітності суспільства та забезпечення інклюзивності; «G» – управління як внутрішня система практик, контролю та процедур, які застосовує компанія для внутрішнього управління, прийняття ефективних рішень, дотримання законодавства та задоволення потреб зовнішніх зацікавлених сторін [10].

В Україні компанії лише починають впроваджувати програми сталого розвитку та ESG-стратегії [11], готувати та публікувати нефінансові звіти [12]. Здебільшого цими інструментами користуються розміщені в Україні підрозділи великих європейських і американських компаній, адже таким чином вони не лише соціально відповідально долучаються до виконання ЦСР, але й працюють на користь реалізації своїх інтересів – зростання довгострокової цінності компаній, примноження їх репутаційного капіталу і собівартості активів, тощо.

Цікавими зарубіжними прикладами соціально відповідального господарювання для сталого розвитку міст на засадах ЦСР є нестандартні ініціативи інноваційних проектів. Так, у містах Італії, Китаю, Нідерландів та Швейцарії окремі будівельні та архітектурні компанії впроваджують проекти розташування «вертикальних лісів» на житлових багатоповерхівках для забезпечення зон комфортного проживання та відпочинку містян. Зокрема, в м. Мілані (Італія) на двох таких будівлях розміщено 800 дерев, 4500 кущів та 15000 рослин. Цікаво, що якби цей «ліс» був посаджений на землі, він охоплював би площу розміром у три з половиною футбольних поля. У м. Бангкок (Таїланд), де гострою є проблема дефіциту зелених насаджень, суб'єкти господарювання роблять внесок у створення нових громадських просторів шляхом використання старих інфраструктурних об'єктів – наприклад, стару залізничну лінію перетворили на затишний міський парк. Інші ініціативи стосуються забезпечення для мешканців міст 15-ти або 20-хвилинної інфраструктурної доступності

закладів освіти та відпочинку, бізнес - та державних послуг, магазинів, ін., що практикується, зокрема, в м. Парижі (Франція), м. Мельбурні (Австралія)[13]. Міжнародна компанія «Biosphere / Біосфера» виступила генеральним партнером проекту World Cleanup Day, що охоплює 156 країн та має на меті виховання культури поводження зі сміттям як з ресурсом. Вона долучилася і до прибирання у містах Києві, Дніпрі та Львові, зокрема, провівши плогінг – за шведською традицією запропонувала поєднати пробіжку з прибиранням парків та надала 175 000 пакетів для сміття зі 100% переробленого поліетилену [14].

На думку зарубіжних експертів у галузі сталого розвитку, «... маючи належні інновації та стимули, міста можуть дозволити поєднання високого рівня життя зі споживанням ресурсів, яке набагато нижче за нинішню норму в більшості міст» [15].

Необхідно наголосити, що у 2016 р. з метою просування реалізації ЦСР на рівні міст Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію 71/256 «Нова програма розвитку міст» [16]. Цей документ визнає урбанізацію як одну з рушійних сил послідовного і всеохоплюючого економічного зростання, соціального і культурного розвитку та охорони навколишнього середовища, а також вагомість її потенційного внеску в досягнення перетворюючого і стійкого розвитку. А План здійснення «Нової програми розвитку міст» (п. 58) передбачає обов'язок держав-членів ООН допомагати створенню сприятливого, справедливого та відповідального підприємницького середовища, заснованого на принципах екологічної стійкості та загального процвітання, сприяння інвестиціям, інноваціям та підприємництву. Крім того, в ньому закріплене зобов'язання держав розв'язувати проблеми, з якими зустрічаються місцеві ділові кола, за допомогою надання підтримки мікро-, малим і середнім підприємствам та кооперативам стосовно всього виробничо-збутового ланцюга, зокрема компаніям і підприємствам, що працюють в умовах соціальної та солідарної економіки і, що діють як у формальному, так і неформальному секторах економіки.

Принагідно доречно навести думку українського експерта щодо важелів, які здатні забезпечити розширення впровадження суб'єктами господарювання програм сталого розвитку в нашій

державі. Серед них, зокрема, зазначено необхідність масового розвитку фінансування, особливо кредитування їх діяльності банківським сектором України та інститутами довгострокового інвестування, включаючи пенсійні фонди[17].

Україна як суб'єкт міжнародного права і держава-член ООН, учасник процесів глобалізації та євроінтеграції йде шляхом реалізації національних завдань щодо досягнення ЦСР, які є дієвими драйверами прогресивних зрушень. Відповідно, останніми роками в нашій державі ухвалено ряд важливих політико-правових актів, спрямованих на реалізацію ЦСР у різних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема й тих, що визначають параметри відносин господарювання та сталого розвитку міст: Національна економічна стратегія на період до 2030 року[18], Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки[19], Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року[20], Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року[21], Національна стратегія у сфері прав людини[22], Стратегія людського розвитку [23], тощо. Їх виконання має здійснюватися в сукупності з реалізацією реформи децентралізації та зміцненням умов і готовності суб'єктів господарювання працювати у руслі міжнародних засад соціальної відповідальності, що поступово сприятиме сталому розвитку, збільшенню привабливості та комфорту міст України. А відтак відбуватиметься і рух до досягнення людино-центристської мети ЦСР щодо задоволення потреби населення міст реалізувати його потенціал в атмосфері гідності й рівності та в здоровому навколишньому середовищі.

Список літератури

1. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року : Резолюція 70/1, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 25.09.2015 р. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/70/1>.

2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України №722/2019 від 30.09.2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.

3. Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини. Реалізація Рамкової програми ООН «Захист, повага і засоби захисту»,

схвалені Резолюцією Ради ООН з прав людини № 17/4 від 16.06.2011 р. / «Зміцнення засад у сфері бізнесу та прав людини: драйвери для України»: збірник науково-практичних матеріалів міжнародного проекту. Наук. ред. В.А. Устименко. Київ : НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2019. С. 164-199.

4. Глобальний договір ООН (Global Compact), 1999 р. URL: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/desjat-principiv-gd-oon/>.

5. Декларація Організації економічного співробітництва та розвитку про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства, підписана Урядом України 15.03.2017 р. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fncp.gov.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2020%2F02%2Fdeklaraciya_OESR_ukr.doc.

6. Міжнародний стандарт ISO 26000 «Настанови по соціальній відповідальності» 2010 р. URL: <https://www.iso.org/standard/42546.html>; <https://aop.nmu.org.ua/ua/metodicki/specialist/opg/lzi/zakon/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%20ISO%2026000.pdf>.

7. Про прийняття національних стандартів : наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 29.12.2020 р. № 523. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0523774-20#Text>.

8. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Urbanization Prospects: The 2018 Revision (ST/ESA/SER.A/420). New York: United Nations. URL: <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>.

9. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. The Sustainable Development Goals Report 2020. New York: United Nations. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/the-sustainable-development-goals-report-2020_1.pdf.

10. Henisz W., Koller T., and Nuttall R. Five ways that ESG creates value. *McKinsey Quarterly*, 2019. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/five-ways-that-esg-creates-value#>.

11. ESG-стратегія Групи ДТЕК. URL: https://dtek.com/ru/investors_and_partners/esg/; Сталий розвиток АСТАРТА-КІЇВ. URL: <https://astartaholding.com/page/20>; Корпоративна соціальна відповідальність ЕРАМ Україна. URL: <https://careers.eram.ua/company/social-responsibility>; Нефінансова звітність ДП НАЕК «ЕНЕРГО-

АТОМ». URL: http://www.energoatom.com.ua/ua/actvts-16/sustainable_development-98/non_financial_reporting-99.

12. Нефінансова звітність. Інструмент соціально відповідального бізнесу. Представництво ООН в Україні / Ініціатива Глобального договору в Україні, 2010. URL: https://ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Non-Financial_Reporting__UA_.pdf.

13. Dunn A. 7 innovative projects making cities more sustainable. *World Economic Forum*, 04 September 2020. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/09/cities-sustainability-innovation-global-goals/>.

14. Корпоративна соціальна відповідальність Компанії «Біосфера». URL: <https://biosphere-corp.com/ua/soc/vidpovidalne-stavlennya-donavkolishnogo-seredovishha-ta-vixovannya-kulturi-povodzhennya-zismittyam-yak-z-resursom/>

15. Satterthwaite, D. The Role of Cities in Sustainable Development. *Sustainable Development Insights*, 004, May 2010. URL: <https://www.bu.edu/pardee/files/2010/04/UNsdpk004fsingle.pdf>.

16. United Nations. Resolution 71/256 «New Urban Agenda», adopted by the General Assembly on 23 December 2016. URL: <https://uploads.habitat3.org/hb3/NUA-Ukrainian.pdf>; https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_256.pdf.

17. Майбутнє, яке на нас чекає. Чому без програм сталого розвитку в бізнесу немає перспектив. *Новий час*, 26 квітня 2020 р. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/maybutnye-dlya-biznesu-staliy-rozvitok-shcho-potribno-znati-pro-nogo-vzhe-sogodni-eksperti-50083754.html>.

18. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.

19. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

20. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.

21. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>.

22. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України №119/2021 від 24.03.2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>.

23. Про Стратегію людського розвитку : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021 р., введено в дію Указом Президента України від 02.06.2021 р. №225/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073>.

О.В. Тарасевич,
*д.е.н., доцент, завідувачка відділу
економіко-правових проблем містознавства,
ДУ «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України»,
м. Київ, Україна*

Є.С. Градобоева,
*к.е.н., старший науковий співробітник
відділу економіко-правових проблем містознавства,
ДУ «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України»,
м. Київ, Україна*

ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА МІСТ ДОНБАСУ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ АТРАКТИВНОСТІ ТА КОМФОРТНОСТІ

За результатами щорічного рейтингу комфортності українських міст в 2020 р., в якому оцінено рівень життя в 22 українських обласних центрах, перше місце посідає м. Хмельницький, тоді як щорічний переможець зазначеного рейтингу – м. Київ опинився на другому місці, в той час як трійку лідерів з комфортності замикає м. Львів [1]. Обласні центри окупованих Донець-

кої і Луганської областей, як і м. Севастополь і адміністративний центр Криму – м. Сімферополь, в зазначеному оцінюванні комфортності не враховувалися. Утім, забезпечення атрактивності та комфортності міст на постконфліктних територіях виступає наразі актуальною проблематикою та нагальним завданням державної політики, адже створить передумови вирішення проблеми знелюднення шляхом скорочення відтоку населення, показників його міграції з міст на підконтрольних Україні постконфліктних територіях Донецької та Луганської областей, яка спостерігається протягом останніх семи років, та в цілому сприятиме поверненню вимушених переселенців в міста Донбасу. Термін «атрактивність» в даному дослідженні використовується, звісно, не з позицій туризму, а як чинник привабливості міст на постконфліктних територіях для життя, передумова створення комфортного середовища життєдіяльності їх мешканців та повернення тих, хто, внаслідок об'єктивних причин був вимушений покинути зазначені міста. «...Випереджаючий розвиток територіальних громад Донецької та Луганської областей, забезпечення комфортних умов проживання, самореалізації, розвитку громадян та підвищення якості їх життя...» серед іншого визначено метою Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1660-р [2], що підкреслює актуальність проблематики забезпечення атрактивності та комфортності міст Донбасу.

При цьому одним з 14 критеріїв, за якими щорічно оцінюватиметься комфортність українських міст [1], виступає їх екологічний стан, включаючи рівень забрудненості повітря, кількість небезпечних відходів тощо. Отже, стан довкілля міста значним чином впливає на комфортність середовища проживання його мешканців, а поліпшення екологічного стану міст за рахунок забезпечення їх екологічної безпеки створюватиме передумови підвищення атрактивності та комфортності. На жаль, наразі екологічна безпека міст на територіях Донецької і Луганської областей, зачеплених озброєним конфліктом, викликає особливе занепокоєння, адже їх екологічний стан характеризується вкрай негативними показниками, що обумовлено відтепер не стільки

інтенсивним видобутком вугілля (як було до воєнного конфлікту), скільки наслідками стихійного закриття та неконтрольованого затоплення нерентабельних і вироблених шахт і кар'єрів, розташованих на тимчасово окупованих територіях регіону, без дотримання відповідних правил із нехтуванням наукових підходів. Це неминуче зумовлює погіршення якості та екологічної небезпечності як підземних, так і поверхневих вод, а також може призвести до підтоплення та затоплення прилеглих міст і селищ, просідання ґрунтів і забруднення вод річкових басейнів, і взагалі до надзвичайних ситуацій водно-екологічного походження [3] з негативними наслідками для містян і в цілому довкілля міст регіону. За оцінками експертів програми ООН із навколишнього середовища (англ. UNEP – United Nations Environment Programme), лише за 2018 р. на Донбасі було зруйновано екосистеми на 500 тис. га земель, постраждало близько 150 тис. га лісів [3, с. 41]. Крім цього, промислово розвинуті міста Донбасу традиційно посідають перші позиції в країні за рівнем забруднення повітря. Так, зокрема, за I півріччя 2020 р., за даними, що містяться в огляді стану забруднення навколишнього природного середовища на території України, виконаного Центральною геофізичною обсерваторією ім. Бориса Срезневського, у м. Маріуполь рівень забруднення повітря (за комплексним індексом забруднення атмосфери) оцінювався як дуже високий. Також м. Маріуполь лідирує у I півріччі 2020 р. за даними спостережень міст України на вміст промислових токсикантів у ґрунтах (локальне забруднення яких важкими металами пов'язане, насамперед, з великими містами і промисловими центрами), де зафіксовано найбільший рівень відповідного забруднення: середній вміст цинку був на рівні – 326 мг/кг, свинцю – 56 мг/кг, міді – 55 мг/кг, мангану – 1293 мг/кг, кадмію – 0,93 мг/кг [4, с. 2; 18]. На критичності екологічної ситуації, яка склалася в регіоні наголошено в тексті Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей [2], серед шляхів вирішення якої, зокрема, визначено розвиток регіональних автоматизованих систем моніторингу довкілля, зниження рівня забруднення атмосферного повітря тепловими електростанціями тощо.

Крім цього, серед критеріїв щорічної оцінки комфортності українських міст [1] вагоме місце посідає аналіз стану інфраструктури їх сфери життєдіяльності, відновлення якої на модернізаційних засадах в містах Донецької та Луганської областей, зачеплених озброєним конфліктом, створюватиме передумови забезпечення їх комфортності та атрактивності, а також сприятиме поліпшенню їх екологічного стану. Адже, зокрема, згідно даним Державної служби статистики України, житлово-комунальне господарство посідає перше місце серед основних забруднювачів води (77%) (на другому місці – промисловість (22), тоді як сільське господарство посідає останнє місце в цьому списку (0,5%)), що багато в чому обумовлено критичним рівнем зношеності, ветхості та, відповідно, аварійності обладнання та мереж комунальної виробничої інфраструктури, а також застарілими недосконалими технологіями, що використовуються відповідним підприємствами міського господарства. В містах та населених пунктах Донбасу зазначене посилюється перманентними випадками пошкодження та руйнації насосних і фільтрувальних станцій, магістральних і розподільчих мереж вздовж лінії розмежування. Як наслідок, 95 % скиду забруднених зворотних вод від загального скиду по басейну річок Приазов'я та Азовського моря здійснюються комунальними підприємствами КП «Компанія «Вода Донбасу» [5, с. 39]. Одними з основних забруднювачів атмосферного повітря в містах Донбасу виступають підприємства з постачання електроенергії (теплові електростанції) поступаючись місцем лише підприємствам добувної та переробної промисловості (відповідно вугільним та металургійним підприємствам) [6, с. 8].

Це обумовлює необхідність активізації заходів з реконструкції і модернізації об'єктів і мереж виробничої інфраструктури сфери життєдіяльності міст Донбасу в рамках її відновлення в регіоні на інноваційно-модернізаційних засадах, включаючи: впровадження прогресивних енергозберігаючих технологій; встановлення сучасного енергоефективного обладнання (що дозволить зменшити ресурсо- й енергоспоживання при виробництві, транспортуванні та наданні відповідних послуг), а також обладнання, що дозволить використовувати відновлювальні дже-

рела енергії для зовнішнього освітлення, теплопостачання та гарячого водопостачання міст, електропостачання міських об'єктів соціальної інфраструктури (дитячих садочків, шкіл та лікарень); будівництво споруд резервного (альтернативного) водопостачання, а також модернізацію очисних споруд із використанням сучасних інноваційних рішень і надійних технологій для забезпечення очищення води з резервних джерел; «зелену» реновацію міських житлових та громадських будівель в процесі постконфліктного відновлення з метою підвищення їх енергоефективності. Зазначене, за рахунок меншого споживання енергії із одночасним досягненням скорочення негативного впливу на довкілля, дозволить отримати також економію витрат відповідно домогосподарств і місцевих бюджетів на оплату енергоносіїв і комунальних послуг вкупі з поліпшенням якості їх надання. Це, в свою чергу, обумовлює доцільність надання пріоритетності фінансування проєктів, які передбачають реалізацію вищезазначених заходів в містах і населених пунктах на території Донецької і Луганської областей в межах запровадження особливих умов на територіях пріоритетного розвитку, передбаченого Концепцією економічного розвитку Донецької та Луганської областей, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1660-р [2], Національною економічною стратегією на період до 2030 року, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179, а також Проектом Закону про запровадження експерименту щодо створення території пріоритетного розвитку на території Донецької та Луганської областей, подання якого заплановано Верховною Радою України на травень 2021 р. [7].

Зазначене, окрім досягнення екологічного ефекту (забезпечення екологізації діяльності підприємств міського господарства сфери життєдіяльності, завдяки підвищенню енергоефективності та невиснажливого природокористування, та за рахунок цього скорочення рівня впливу відповідних шкідливих чинників (обсягу викидів неочищених стічних (каналізаційних) вод, викидів парникових газів в атмосферу та інших шкідливих викидів) і зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище міст Донбасу), дозволить поліпшити комунальне обслугово-

ування всіх категорій споживачів за рахунок забезпечення надійності та безперебійності, підвищення якості та екологічної безпеки надання послуг (відповідність їх кількісних і якісних параметрів державним санітарним нормам і правилам, умовам укладених договорів на надання відповідних послуг) і таким чином досягти підвищення якості життя мешканців міст Донбасу, а, отже, створюватиме передумови забезпечення їх атрактивності та комфортності.

Список літератури

1. Как тебя не любит Хмельницкий мой. Рейтинг самых комфортных городов Украины. *Фокус. Официальный сайт*. 2021. URL: https://focus.ua/rating/kak_tebia_ne_liubit_khmelnitskii_moi.
2. Про схвалення Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1660-р. *Урядовий кур'єр* від 07.01.2021. № 4.
3. Іванюта С.П. Пріоритетні напрями нейтралізації екологічних і техногенних загроз у зоні воєнного конфлікту на Донбасі. *Стратегічні пріоритети*. 2019. №2 (50). С. 38–45.
4. Огляд стану забруднення навколишнього природного середовища на території України за I півріччя 2020 року. *Центральна геофізична обсерваторія (ЦГО) ім. Бориса Срезневського. Офіційний сайт*. 2021. URL: http://cgo-sreznevskiy.kyiv.ua/data/ukr-zabrud-viz-1/oglyad-stanu-zabrudnennya--pivrichchya-2020_-na-sayt.pdf.
5. Про стан навколишнього природного середовища в Донецькій області у 2019 році: регіональна доповідь. Краматорськ, 2020. 220 с. *Донецька обласна державна адміністрація. Департамент екології та природних ресурсів. Офіційний сайт*. 2021. URL: <http://ecology.donoda.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/РЕГІОНАЛЬНА-ДОПОВІДЬ-2019.pdf>.
6. Арапов О. Звіт з комплексного аналізу стану навколишнього природного середовища та план моніторингу забруднення Донецької і Луганської областей: комплексний аналіз даних про стан довкілля в Донецькій та Луганській областях, 2019. 140 с. URL: <https://deis.menr.gov.ua/lib/files/rpp-report-1-climate-action.pdf>.
7. Про затвердження плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік: Постанова Верховної Ради України від 2 лютого 2021 р. № 1165-ІХ. *Голос України* від 19.02.2021. № 32.

В.А. Устименко,
член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
директор ДУ «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України»
Голова Донецького наукового центру НАН і МОН України
м. Київ, Україна

А.О. Волкова,
к.ю.н., молодший науковий співробітник,
відділу економіко-правових проблем містознавства
ДУ «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова НАН України»,
м. Київ, Україна

НАУКОВІ ПАРКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЛУГАНСЬКОГО І ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНІВ

Позиціонування регіонів України здійснюється за допомогою багатьох інструментів: брендів, конкурентоспроможних підприємств, історико-культурних інсталяцій тощо. Проте сьогодення вимагає використання наукових походів не тільки до розвитку теорії позиціонування територій, а і до створення безпосередньо наукових інструментів позиціонування, до яких відносяться наукові парки.

Створення та функціонування наукових парків в Україні спрямовано на інтенсифікацію процесів розроблення, впровадження, виробництва інноваційних продуктів та інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Законом України «Про наукові парки» визначено, що основними функціями наукового парку є:

- створення нових видів інноваційного продукту, здійснення заходів щодо їх комерціалізації, організація та забезпечення виробництва наукоємної, конкурентоспроможної на внутрішніх і зовнішніх ринках інноваційної продукції;
- інформаційно-методичне, правове та консалтингове забез-

печення засновників і партнерів наукового парку, надання патентно-ліцензійної допомоги;

- залучення студентів, випускників, аспірантів, науковців та працівників вищого навчального закладу та/або наукової установи до розроблення і виконання проектів наукового парку;
- сприяння розвитку та підтримка малого інноваційного підприємництва;
- організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, необхідних для розроблення і реалізації проектів наукового парку;
- залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукоємного виробництва;
- захист та представництво інтересів засновників і партнерів наукового парку в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також у відносинах з іншими суб'єктами господарювання під час організації та виконання проектів наукового парку в межах, визначених установчими документами наукового парку;
- розвиток міжнародного і вітчизняного співробітництва у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, сприяння залученню іноземних інвестицій;
- виконання інших функцій, не заборонених законодавством України [1].

Перелік, показники та сутність діяльності сучасних наукових парків подано на сайті Міністерства освіти і науки України [2]. Так, наприклад, науковий парк «Київська політехніка» організовує взаємодію чотирьох груп учасників: перша — це наукові групи, які генерують ноу-хау, друга – факультети і кафедри, що генерують якісний людський капітал, третя – компанії, які знаходяться на ринку високотехнологічної продукції й постійно потребують підживлення ноу-хау і людським капіталом, четверта – інвестиційні та венчурні фонди [3].

Науковий парк «Стале природокористування та якість життя» організовує взаємодію трьох груп учасників: перша – це наукові групи, які генерують якісний людський потенціал та ноу-

хау, друга – високотехнологічні компанії, які потребують підживлення ноу-хау та людським потенціалом, третя – це інвестиційні фонди [4].

В Луганській та Донецькій областях немає сьогодні наукових парків, тому їх створення й функціонування може привести к активізації науки в цих регіонах. А наявний науковий потенціал Луганської й Донецької областей, завдяки якому можна забезпечити смартспеціалізацію цих регіонів, можна посилити шляхом залучення до створення наукового парку потенційних партнерів – суб'єктів господарювання, що укладуть з науковим парком договір про партнерство. До них слід віднести, насамперед, ЗВО та науково-дослідні установи та підприємства.

Враховуючи те, що, попередньо, смартспеціалізацією в Луганській і Донецькій областях обрано розвиток сільського господарства, переробної промисловості, машинобудування, хімічного виробництва, слід зауважити, що реалізацію цієї спеціалізації мають забезпечувати саме галузеві підприємства, а прикладні і технологічні дослідження доречно проводити в лабораторіях, цехах, та на полях цих підприємств, тобто використовуючи виробничі локації партнерів наукового парку.

Так, наприклад, для створення нових видів інноваційного продукту в хімічній галузі на Луганщині доцільно використовувати локації та напрацювання: ТОВ «Хімтехнологія» – одне з сучасних провідних підприємств у галузі інжинірингу та проектування хімічних виробництв на території Європи та СНД. За проектами підприємства побудовано ряд великих виробництв в Україні, Ірані, Литві, Китаї, Росії; Державного науково-дослідного інституту техніки безпеки хімічних підприємств; ДП «Науково-дослідний і проектний інститут хімічних технологій «Хімтехнологія»; ПРАТ «Сєверодонецький науково-дослідний та конструкторський інститут хімічного машинобудування»; ТОВ «Науково-виробниче підприємство «ЗОРЯ»; ПРАТ «Сєверодонецький ОРГХІМ»; ТОВ «АГК Україна»; ТОВ «МІКРО-ХІМ» тощо.

Обсяг витрат на будівництво (створення) наукових парків у Луганській і Донецькій областях, для виконання вищенаведених функцій, залежить від багатьох факторів та можливості досяг-

нення мети – ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу регіону, матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень та їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках.

Тому, враховуючи вітчизняний досвід будівництва та функціонування наукових парків доцільно зауважити, що всі витрати на їх створення важко порахувати, можливо тільки зробити орієнтовані розрахунки вартості створення адміністративно - управлінського блоку (ядра) наукового парку, який буде спроможний виконувати більшість функцій.

Формування наукових парків у Луганській і Донецькій областях, яке буде започатковане НАН України, потребує оренди приміщення та придбання офісної техніки і меблів для створення адміністративно-управлінського блоку (ядра). Середня вартість оренди приміщення для наукового парку становить від 100 (у фізичних осіб) до 300 (у юридичних осіб) грн/міс. за 1 м². [5] (в м. Северодонецьку або в м. Краматорську). Для функціонування наукового парку потрібна оптимальна площа 100 м² (офіси, аудиторії, конференц-зал тощо). Щорічні максимальні витрати на оренду – $300 \times 12 \times 100 = 360\,000,00$ грн. У разі надання приміщення державною установою для наукового парку за 1 грн/міс. за 1 м² щорічні витрати на оренду становитимуть $1 \times 12 \times 100 = 1\,200,00$ грн [6]. Вартість двох комплектів офісної техніки для здійснення адміністративно-управлінської діяльності – 342 000, 00 грн. Орієнтовна вартість меблів (столів, стільців та шаф) складе 150 000, 00 грн [7]. Також необхідно планувати витрати на реєстрацію установчих документів

Отже, орієнтовно загальні витрати на створення адміністративно-управлінського блоку(ядра) наукових парків у Луганській і Донецькій областях коливаються від 1 000 000 грн (500 000,00 x 2 парки) до 1 800 000,00 грн (900 000,00 грн x 2 парки). Беручи до уваги досвід розбудови наукових парків в Україні можна припустити, що обсяги витрат на створення наукових парків у Луганській і Донецькій областях залежать від вартості обладнання, яке буде необхідним для розбудови смартспеціалізації цих регіонів. Тобто у подальшому доречно буде окремо підготувати бізнес-проекти або техніко-економічне обґрунтування бізнес-ідей.

Список літератури

1. Закон України «Про наукові парки». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text>
2. Показники діяльності наукових парків. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/naukovi-parki>
3. Науковий парк «Київська політехніка». Офіційний сайт. URL: <http://spark.kpi.ua/about>
4. Науковий парк «Стале природокористування та якість життя». Офіційний сайт. URL: <https://nubip.edu.ua/node/15418>
5. Розрахунок мінімального розміру орендного місячного платежу за 1 квадратний метр загальної площі нерухомого майна в місті Северодонецьку Луганської області, що належить фізичним особам. URL: <https://sed-rada.gov.ua/sites/default/files/archive-sessiya/2020/rishennya/sessiya-78-rishennya-4617-id36527.doc>
6. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо активізації діяльності наукових парків». URL: <http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/11158.pdf>
7. Комплект офісної техніки. Офіційний сайт електронної системи публічних закупівель Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2019-11-06-001801-b>

*Л.М. Христенко,
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри публічного адміністрування,
менеджменту та маркетингу,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля,
м. Северодонецьк, Україна*

*О.Ю. Чорна,
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри публічного адміністрування,
менеджменту та маркетингу,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля,
м. Северодонецьк, Україна*

АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ОЦІНКИ АТРАКТИВНОСТІ У ЗАГАЛЬНУ ОЦІНКУ РІВНЯ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Реформування місцевого самоврядування, що наразі триває в Україні має забезпечити сталий розвиток територіальних громад та гарантувати населенню економічне майбутнє, працевлаштування та добробут особливо в теперішніх кризових умовах розвитку економіки. У цьому контексті вирішального значення набувають питання переходу громад зі стану об'єкта управління у стан суб'єкт управління, залучення широких верств суспільства до управління розвитком своїх громад [1]. Тож питання протікання реформи децентралізації в Україні є чи найбільш обговорюваною на сьогодні темою через той результат, на який всі очікують, а саме – встановлення більш демократичної й ефективної системи державного управління, спрямованої на розвиток країни взагалі та покращення життя її громадян. Першочерговим завданням цієї реформи є формування спроможних громад, які, перш за все, здатні розв'язувати локальні проблеми та задачі організації життєвого простору громадян.

Законодавче підґрунтя сутності терміну «територіальна громада» закріплено в Конституції України, Законі України «Про місцеве самоврядування», Законопроекті «Про засади адмініст-

ративно-територіального устрою України» та ін. Аналіз цих документів дозволяє говорити про те, що територіальна громада: наділена правами вирішувати питання місцевого значення [2]; є складовою системи місцевого самоврядування, первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень [3]; становить територіальну основу для реалізації місцевого самоврядування її жителів [4].

З урахуванням Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [5] та згідно з Методикою формування спроможних громад спрочною визнається територіальна громада (територіальні громади сіл, селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання (добровільного приєднання до об'єднаної територіальної громади) здатні самотійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці [6, 7].

Такий підхід до визначення спроможних територіальних громад є завузьким у порівнянні з концептуальним значенням категорії «спроможність».

В Академічному словнику української мови «спроможність» визначається, по-перше, як наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь; по-друге, як здатність до здійснення чого-небудь; по-третє, як можливість [8]. Використання об'єднаної категорії «спроможна територіальна громада», нарізі, чітко вказує на носія спроможності, проте не показує, що саме має бути здатною робити ця громада, які умови і для кого вона має забезпечувати.

Частково відповісти на це питання дозволяє висвітлення різних видів спроможності територіальних громад, які визначаються як функціональні. При цьому слід зауважити на різноманітних трактуваннях видів спроможності та, подекуди, їхній неузгодженості у межах загальної категорії «спроможність територіальної громади». Так, у науковій літературі відповідно до принципів місцевого самоврядування виділяють правову, органі-

заційну та фінансову спроможність; за очікуваними результатами функціонування органів місцевого самоврядування – правову, організаційну та матеріальну спроможність. У виданні ОЕСР «Підтримання темпу процесу децентралізації в Україні» вирізано поняття фінансової та інвестиційної спроможності громади, а також операційної та управлінської спроможності [9]. Тож, беззаперечним є факт існування функціональних видів спроможності, комплексне урахування яких має створити інтегрований результат щодо загального рівня спроможності територіальної громади, як можливості створити сприятливі умови для реалізації здатності:

1) забезпечити ефективне функціонування адміністративно-господарського територіального об'єднання на принципах самофінансування та, за необхідності, часткової бюджетної підтримки з метою розвитку відповідної локальної території на користь загальної (регіону, країни);

2) надати відчуття комфортності населенню територіальної громади та її основних стейкхолдерів (інвесторів, кредиторів, держаних представників та ін.).

Тож, загалом спроможність територіальної громади визначається сукупністю функціонально означених ресурсів, процесів і результатів, що у підсумку дозволять зробити висновок про рівень спроможності територіальної громади.

У цьому зв'язку, важливо розрізнити спроможність територіальної громади, по-перше, як можливості її ефективного функціонування та соціально-економічного розвитку; по-друге, як здатність забезпечити комфортні умови для населення громади за допомогою якісної соціальної інфраструктури та якісних і доступних послуг. До того ж у дослідженні підтримується думка М. Charman і К. Kirk, що спроможність громади визначається її можливостями та створенням передумов для «розвитку у довгостроковій перспективі» [10].

Говорячи про спроможність територіальної громади, слід зауважити про можливу вивітрюваність її рівня через оцінювання.

Оцінка рівня спроможності відповідно до Методики формування спроможних територіальних громад [6] проводиться на основі критеріїв, що мають характеризувати основні соціально-

економічні показники, які впливають на розвиток відповідної спроможної територіальної громади.

При цьому під критерієм оцінки рівня спроможності територіальних громад розуміється показник/ група показників, які характеризують можливість територіальних громад самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, та розвиток інфраструктури відповідної територіальної громади [6].

Попередньо у Методиці, яка була затверджена Постановою Кабінету Міністрів від 8.04.2015р. за № 214 було передбачено п'ять критеріїв, як то: 1) чисельність населення, що постійно проживає на території спроможної територіальної громади; 2) чисельність учнів, що здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти, розташованих на території спроможної територіальної громади; 3) площу території спроможної територіальної громади; 4) індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади; 5) частку місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади.

При цьому, значення оцінного рівня спроможності територіальних громад, шляхом суми числових значень п'яти критеріїв оцінки рівня спроможності, було встановлено у такий спосіб: 1) низький рівень спроможності – від 1,5 до 2,1; 2) середній рівень спроможності – від 2,2 до 3,8; 3) високий рівень спроможності – від 3,9 до 5 [6].

Досить тривалий термін реформування місцевого самоврядування дозволив виявити низку недоліків, які перешкоджають створенню та подальшому існуванню спроможних громад. Серед них можна назвати відсутність обґрунтованих критеріїв в оцінюванні рівня спроможності громад, що привело до формування таких об'єднань, конфігурація яких не дозволяє забезпечити, а ні їхню здатність надавати якісні й доступні послуги, ані комфортність перебування населення на території громад.

У січні 2020 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад» [6]. Необхідність започаткування Нової ме-

тодики формування спроможності об'єднаних територіальних громад пов'язана, перш за все, з необхідністю приведення положень Методики формування спроможних територіальних громад, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 [5], у відповідність до положень Закону України від 5 грудня 2019 р. № 348-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (щодо спрощення процедури затвердження перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, областей)» [4] та встановлення чітких критеріїв оцінювання рівня спроможності територіальних громад.

До того ж Програмою діяльності Кабінету Міністрів України [11] визначений Стандарт доступності публічних сервісів та послуг [12], яким, серед інших, визначений час прибуття екстреної медичної допомоги та пожежно-рятувального підрозділу до місця виклику поза межами міста та ін.

Внесення відповідних змін до Методики формування спроможних територіальних громад, дозволили упорядкувати такі питання як: доступність публічних сервісів та послуг для населення громади та визначення оптимальної мережі соціальної інфраструктури та доступності публічних послуг у відповідних сферах. Це, і своєю чергою, призвело до потреби оновлення критеріїв оцінки рівня спроможності територіальних громад, що характеризують основні соціально-економічні показники, які впливають на розвиток відповідної громади, та визначають рівень її спроможності з урахуванням оптимальної мережі соціальної інфраструктури та доступності публічних послуг. Саме цей напрямок більшою мірою відповідає за задоволеність населення об'єднаної громади від проживання на її території.

Відповідно до змін пропонується адаптувати критерії оцінки рівня спроможності територіальних громад шляхом його розширення із п'яти до семи критеріїв, які представлені виключно показниками з кількісним значенням. Так, до попередньо вказаних критеріїв оцінки рекомендовано додати ще два, як то: адміністративний центр спроможної територіальної громади та наявність Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) на території спроможної територіальної громади. Оцінний рі-

вень спроможності територіальних громад відповідно зміниться у такий спосіб: 1) низький рівень спроможності – від 2,1 до 3,9; 2) середній рівень спроможності – від 4 до 5,7; 3) високий рівень спроможності – від 5,8 до 7.

Однак, навіть з врахуванням вказаних додаткових критеріїв оцінка спроможності об'єднаної територіальної громади без врахування її атрактивності у дослідженні вбачається як неповна.

Зауважимо, що під «атрактивністю» у дослідженні розуміється формування індивідуальної або групової привабливості та позитивного емоційного інтересу до певного об'єкта (у нашому випадку – об'єднаної територіальної громади з урахуванням місцевості, природного ландшафту, виду населеного пункту, регіону та ін.) з боку потенційно зацікавлених учасників (соціально-активного населення, інвесторів та ін.).

Тож, атрактивність є інтегральною властивістю об'єднаної територіальної громади, результат прояву якого можна показати за допомогою щонайменше таких двох обставин як: 1) формування у фактичного та/або потенційного соціально-активного населення громади позитивного відношення до неї, яке має переважати при прийнятті рішення про довготривале перебування та прийняття активної участі індивідів у житті громади як правового та адміністративно-господарчого об'єднання; 2) досягнення прихильності з боку вітчизняних та міжнародних інвесторів при прийнятті рішень про спрямування капітальних вкладень у розвиток відповідної територіальної громади.

Прикладами характеристик, які формують атрактивність можуть бути: виразність та /або автентичність (унікальність) території, зручність географічного та рекреаційного розміщення, комфортність проживання, оптимальності мережі соціальної інфраструктури, доступність до публічних послуг, розвиток традиційних та/або новітніх (для певної території) бізнес-напрямів, добросовісність представників органів місцевого самоуправління та ін. Як правило, високі оцінки за критеріями атрактивності об'єднаної територіальної громади будуть свідчити про її позитивний імідж та конкурентоспроможність серед спроможних вітчизняних територіальних громад на користь подальшого розвитку.

Додавання до критеріїв оцінювання спроможності територіальної громади критеріїв атрактивності дозволять розрізнити та відокремлено оцінити внутрішню та зовнішню спроможність, про які йдеться у праці О.В. Ольшанського, де зазначається, що дотримання спроможності «спирається на потенціал громади як сукупність ресурсів» [14]. До того ж в наслідок пропонованих вдосконалень у методиці оцінювання спроможності територіальної громади, буде врахована та оцінена не лише її здатність до надання на належному рівні послуг населенню, а й урахована ефективність механізмів економічного розвитку територіальної громади, про які зауважує А.П. Павлюк [15].

Таким чином, формування спроможних громад, які здатні розв'язувати локальні проблеми та задачі щодо ефективного функціонування об'єднаної територіальної громади як адміністративно-господарчого суб'єкта на користь розвитку як самої громади, так і відповідного регіону, і держави в цілому, організації оптимального функціонально-життєвого простору населення громади, забезпечення його необхідним системним набором комунально-побутових та публічних послуг і сервісів, є першочерговим завданням реформи децентралізації. У цьому зв'язку актуалізується питання вірогідної оцінки цієї спроможності. Методично регламентована та закріплена у розпорядчих документах процедура оцінки спроможності на основі відповідних критеріїв, навіть за умови врахування їх розширеної кількості, надає лише кількісні оцінки, які, на жаль, досить часто не показують реального стану територіальної громади з точки зору позитивних відчуттів її населення про можливість створення комфортних умов для проживання, а також інших стейкхолдерів – з точки зору їхніх очікувань щодо ефективної співпраці, що у сукупності може бути описано за допомогою інтегрованої властивості – атрактивності. Наразі, розширення оцінки рівня спроможності територіальної громади за допомогою критеріїв атрактивності дозволить отримати реальні оцінки її рівня. Тож, подальші дослідження мають відбуватися, по-перше, у поглибленому вивченні самої категорії атрактивності як властивості територіальної громади, по-друге, формування методичних напрацювань включення оцінок атрактивності до загальної методики оцінки спроможності громад.

Список літератури

1. Чорна О.Ю., Христенко Л.М. Питання розроблення проєктів розвитку об'єднаних територіальних громад. *Приазовський економічний вісник*: Електронний науковий журнал. 2020. №2 (19). С. 164-170.

2. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Проект Закону про засади адміністративно-територіального устрою України від 24.01.2020 № 2804. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67986

5. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

6. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>

7. Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 34. URL:

8. Спроможність. Академічний словник української мови: сайт. 2018. URL: <http://sum.in.ua/s/spromozhnistj>

9. Підтримання темпу процесу децентралізації в Україні. ОЕСР: сайт. 2018. URL: <https://read.oecdilibrary.org/urban-rural-and-regionaldevelopment/9789264301481>.

10. Chapman M., Kirk K. Lessons for Community Capacity Building: A Summary of Research Evidence. Research Department Scottish Homes, 2001. URL: <http://docs.sciesocialcareonline.org.uk/fulltext/scothomes30.pdf>

11. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України. Постанова Верховної Ради України; Програма, Стандарт від 04.10.2019 № 188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-20#Text>

12. Стандарти доступності та якості послуг: що отримають жителі громад – роз'яснення Мінрегіону. URL:

<https://www.minregion.gov.ua/press/news/standarti-dostupnosti-ta-yakosti-poslug-shho-otrimayut-zhiteli-gromad-roz-yasnennya-minregionu/>

13. Драганова Ю.В. Теоретичний аналіз феномену атрактивності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Випуск 5. Том 1. С. 61-65.

14. Ольшанський О.В. Спроможність громад в аспекті теоретико-прикладної ідентифікації. *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. пр. 2016. Вип. 4(55). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/3/02.pdf>

15. Павлюк А.П. Економічні аспекти формування спроможних територіальних громад в Україні. *Стратегічні пріоритети*: наук. аналіт. зб. 2016. №1(38). С. 162–168. URL: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/15-1474017754.pdf>

Н.В. Швець,
*к.е.н., доцент, докторант відділу регуляторної
політики і розвитку підприємництва
Інституту економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна*

МЕТОДИКА РЕГІОНАЛЬНОГО БЕНЧМАРКІНГУ ЯК СКЛАДНИКА ПРОЦЕСУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ВІДКРИТТЯ

В Україні триває імплементація європейського підходу смарт-спеціалізації (Strategy for Smart Specialization – S3) у вітчизняну практику стратегування регіонального розвитку. Відмінною особливістю зазначеного підходу є процес підприємницького відкриття (Entrepreneurial Discovery Process – EDP), який через залучення широкого кола зацікавлених сторін має забезпечити досягнення спільного бачення пріоритетних векторів економічного зростання регіонів на основі знань та інновацій. Враховуючи новизну та важливість EDP у сучасній регіональній політиці, на сьогоднішній день особливої актуальності набувають питання адаптації кращих міжнародних практик та розроблення відповідного методичного супроводу цього процесу з урахуванням національної специфіки та євроінтеграційного вектору розвитку.

Концептуальне бачення процесу підприємницького відкриття визначено методологією Об'єднаного дослідницького центру Єврокомісії [1, 2]. EDP розглядається як рушійна сила і ключовий етап смартспеціалізації. Це інклюзивний та інтерактивний процес «знизу – вгору», де за результатами фахових комунікацій представників різних секторів (освітньо-наукового, підприємницького, політичного і т. ін.) й інтеграції їх знань генеруються нові потенційні можливості, що базуються на локальних конкурентних перевагах, мають інноваційно-технологічну складову, ринкові перспективи та/або соціально-екологічні ефекти й становлять підґрунтя для ухвалення інвестиційних рішень.

На основі положень та принципів зазначеної вище методології Українським інститутом міжнародної політики запропоновано методичне забезпечення впровадження процесу підприємницького відкриття [3]. Це неофіційні рекомендації, які дають роз'яснення етапності проведення EDP та окреслюють внутрішню організацію й інструменти для роботи координаційних груп у регіонах. Відповідно до цих рекомендацій процес підприємницького відкриття містить три етапи: підготовчий, партисипативний та планування впровадження. Аналітична робота для обґрунтування смартпріоритетів входить у другий етап і включає «аналіз світових тенденцій та трендів актуальних технологій та інноваційних продуктів» в межах обраного секторального напрямку [3, с. 24].

Отже, наявне методичне забезпечення не передбачає вивчення та узагальнення досвіду успішних регіональних практик смартпріоритизації зі схожими галузевими фокусами. Для забезпечення якісної аналітики автором пропонується доповнити методологію процесу підприємницького відкриття методикою регіонального бенчмаркінгового дослідження. Етапність розробленого комплексу науково-аналітичних заходів представлена на рисунку.

Запропонована методика бенчмаркінгу має універсальний характер і може застосовуватися регіональними координаційними групами EDP для опрацювання певного секторального пріоритету, визначеного за Класифікацією видів економічної діяльності (європейський аналог – NACE Rev. 2 – поточна версія Statistical classification of economic activities in the European Community).

Рис. Методика регіонального бенчмаркінгу смартпріоритетів

Апробацію запропонованої методики здійснено шляхом проведення бенчмаркінгу регіональної смартспеціалізації з фокусом на хімічну галузь, яка визначена перспективним секторальним смартпріоритетом у п'яти українських регіонах: Дніпропетровській, Івано-Франківській, Київській, Луганській та Харківській областях. Картографування на першому етапі виявило 69 європейських регіонів з 90 смартпріоритетами, що ґрунтуються на видах економічної діяльності С20 (Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції) і С22 (Виробництво гумових і пластмасових виробів).

Таке широке залучення хімічної індустрії до формування смартспеціалізацій свідчить про її важливу роль у забезпеченні сучасних трансформацій регіональних економік Європи.

Результати другого етапу бенчмаркінгового дослідження показали, що обираючи цілі політики/пріоритетні сфери смартспеціалізації, європейські регіони здебільшого зосереджуються на KETs, Сталих інноваціях та Цифровій трансформації. Така тенденція характерна насамперед для інноваційно активних регіонів за визначенням Регіонального інноваційного табло. У регіонів з низьким рівнем інноваційного розвитку рейтинг пріоритетних сфер смартспеціалізації за частотою їх зазначення має інший вигляд: Сталі інновації, KETs та Охорона здоров'я і безпека. Такий вибір цілей політики смартспеціалізації в інноваційно слабких регіонах можна пояснити незрілістю регіональних інноваційних екосистем і, відповідно, їх неготовністю розробляти та повсюдно впроваджувати, наприклад, високовартісні цифрові технології.

З методологічної точки зору цілі політики смартспеціалізації пропонується розглядати як зовнішню компоненту цільових орієнтирів пріоритизації регіонального розвитку, що задається загальними інноваційними, соціальними, екологічними трендами та стратегічно важливими детермінантами зростання. Внутрішня компонента визначається змістом та цілями смартпроектів регіонів, які містять бажаний кінцевий результат їх реалізації та відображають регіональні компетентнісні, ресурсні можливості для створення і впровадження інновацій.

За результатами порівняльно-змістовного аналізу всього масиву смартпріоритетів [4], здійснено їх групування за змістом та цілями проєктів. Всього виокремлено 8 таких груп: нові матеріали, розвиток виробництва, продуктові, галузеві, цифрова трансформація, екологічні, охорона здоров'я та комбіновані.

Для визначення міжгалузевих зв'язків між хімічними виробництвами та іншими секторами економіки на наступному етапі бенчмаркінгу відібрано тільки ті регіональні смартпріоритети, які передбачають подібні взаємодії. У рамках вирішення даного завдання встановлено, що зв'язки між галузями носять як односторонній, так і двосторонній характер, визначений спрямованістю потоків продуктів. Найбільшу кількість міжгалузевих взаємодій передбачають екологічні та комбіновані смартпріоритети.

Також європейські регіони демонструють, що міжсекторальне співробітництво відбувається через застосування кластерних

технологій. Раніше автором [5] було встановлено, що європейська хімічна промисловість давно та широко реалізує кластерні ініціативи з утворенням кластерів різного типорозміру. У рамках завдань бенчмаркінгу на основі інформації Європейської платформи кластерної співпраці [6] виявлено 13 кластерів за кодом С20 та 24 – за кодом С22. Здебільшого ці кластерні утворення організовано за типом «потрійної спіралі», коли до їх складу залучаються представники державного і приватного секторів, а також науково-дослідних установ та університетів. За регіональною локалізацією визначені кластери охоплюють більшу кількість країн ніж у переліку, що складено на етапі картографування. Окремі кластери є активними учасниками регіональних смартспеціалізацій, пріоритетними сферами яких є такі: Аеронавтика та космос; Блакитне зростання; Цифрова трансформація; КЕТs; Охорона здоров'я та безпека; Соціальні інновації та Сталі інновації.

На наступному етапі бенчмаркінгу, спрямованому на виявлення міжрегіонального співробітництва із залученням виробництв хімічної промисловості, встановлено, що за напрямом Chemicals у рамках регіонального партнерства розробляються такі інноваційні рішення: стале виробництво на основі відновлювальних джерел сировини та чистої енергії (декарбонізована викопна енергія, сонячна та вітроенергетика); скорочення викидів парникових газів (головним чином CO₂) і споживання енергії та ресурсів на хімічних заводах; сприяння новим ланцюгам доданої вартості та інтеграції через регіональні кордони й між такими секторами, як логістика, сільське й лісове господарства, енергетика та т. ін., таким чином, щоб використовувати комплементарність регіональних спеціалізацій; підтримка максимально готових для виведення на ринок продуктивних нововведень, проєктів масштабування, пілотних та демонстраційних установок [7].

Отже, у даній роботі викладено авторську методику бенчмаркінгового дослідження як складника процесу підприємницького відкриття, що дозволяє отримати важливу та корисну для робочих груп EDP інформацію і сформуванню у стейкхолдерів уявлення про світові тенденції інноваційного розвитку, загальноєвро-

пейські цілі, ініціативи та накопичений досвід регіональних смартспеціалізацій. У результаті апробації зазначеної методики на прикладі залучення хімічного сектору до формування регіональних пріоритетів встановлено, що міжгалузеві зв'язки в рамках смартпроектів здебільшого формуються в межах існуючих ланцюгів доданої вартості, але останнім часом виникають та активно розвиваються нові міжсекторальні і міжрегіональні партнерства, які переважно орієнтуються на дифузю інноваційних біотехнологій та технологій сталого розвитку. Задля побудови партнерських стосунків європейські регіони широко застосовують кластерні утворення різного типу.

Отримані результати регіонального бенчмаркінгу формалізовано у вигляді основних положень і рекомендацій, які подані до робочої групи EDP Луганської області.

Список літератури

1. Foray D., Goddard J., Goenaga Beldarrain X. et al. *Guideto Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation* (RIS 3). Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2012. May, 122 p.
2. Gianelle C., Kyriakou D., Cohen C., Przeor M. (eds). *Implementing Smart Specialisation: A Handbook*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2016. 122 p. DOI:10.2791/53569.
3. Методологія щодо впровадження процесу підприємницького відкриття. Неофіційна версія. Український інститут міжнародної політики. 2020. 46 с. URL: <http://surl.li/fopw>.
4. Eye@RIS3: Innovation Priorities in Europe. Smart Specialisation Platform. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/map>.
5. Шевцова Г.З., Швець Н.В. Кластеризація хімічної промисловості: європейський досвід та уроки для України. *Вісник економічної науки України*. 2017. № 2. С. 103-109.
6. Cluster mapping: Industry Selector. European Cluster Collaboration Platform. URL: <https://reporting.clustercollaboration.eu/industry>.
7. Шевцова Г.З. Сучасні тренди та пріоритети розвитку європейської хімічної індустрії: аналітичний огляд. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2. С. 36-45. DOI: 10.37405/1729-7206.2020.2(39).36-45.

С.Л. Шульц,
д.е.н., професор,
завідувачка відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
НАН України», м. Львів, Україна

О.М. Луцків,
к.е.н., с.н.с.,
старший науковий співробітник
відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
НАН України», м. Львів, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗПОДІЛУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

В Україні на сьогодні гострою залишається проблема формування ефективної державної регіональної політики як ключової умови для досягнення фінансової стабільності, забезпечення необхідними доходами всі основні ланки бюджетної системи та сталого соціально-економічного економічного розвитку загалом. Одним із фінансових інструментів її реалізації є міжбюджетні трансферти, які є основною формою реалізації міжбюджетних відносин і спрямовані на збалансування та вирівнювання фінансової спроможності місцевих бюджетів. З одного боку – це ефективний інструмент вирівнювання дисбалансів місцевих бюджетів, а також регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку, а з іншого – інструмент маніпуляцій і впливу центрального уряду на місцеву владу, а також лобіювання інтересів на місцях (яскравим прикладом є субвенція на соціально-економічний розвиток).

До 2015 р. Бюджетним кодексом України були передбачені такі основні форми міжбюджетних трансфертів, як: дотації вирівнювання; субвенції; кошти, що передаються до державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів та інші дотації [1]. В результаті реформи децентралізації влади в Україні були внесені зміни до Бюджетного та Податкового кодексу. Таким чином, з 2015 року змінились і основні форми на-

дання міжбюджетних трансфертів. Сьогодні міжбюджетні трансферти надаються у формі [2]: *базової дотації* – трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій; *субвенцій*; *реверсної дотації* – кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій; додаткові дотації; *додаткової дотації* (на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів унаслідок надання пільг, установлених державою).

Поряд з цим змінився і підхід до вирівнювання місцевих бюджетів. Так, сьогодні в Україні вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів здійснюється за доходами місцевих бюджетів, а не за видатками як було раніше. Такий підхід використовується і в багатьох країнах Європи й світу. Однак, незважаючи на суттєві зміни, які відбулися в трансфертній системі України, в ній і надалі залишилися ряд проблемних моментів. Серед яких слід відзначити:

- не оптимальний перерозподіл фінансових ресурсів між державним та місцевими бюджетами. Свідченням того є те, що, на жаль, не враховуються об'єктивні відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку окремих територій при розподілі трансфертів. Яскравим прикладом недотримання принципу оптимального розподілу міжбюджетних трансфертів є те, що у 2018 році в 7 регіонів України з показником ВРП на душу населення вище середнього значення по Україні отримали найвищі обсяги трансфертів [3; 4]. Це є яскравим прикладом того, що трансферти не йдуть на підтримку слаборозвинутих регіонів, а навпаки – високо розвинутих. Тобто не дотримується принцип оптимального їх розподілу;
- залежність місцевих бюджетів від загальнодержавних трансфертів, що суперечить принципам бюджетної децентралізації та не забезпечує ефективний розвиток регіонів. На сьогодні у бюджетах різних рівнів зосереджується переважна частина державних фінансових ресурсів. Динаміка частки офіційних трансфертів у доходах місцевих бюджетів має коливні тенденції до зростання. Так, якщо у 2012

році вона становила 31,2% то у 2018-2019 рр. вже 53,2% [3; 5]. Слід зазначити, також і той факт, що існуюча практика збільшення обсягів трансфертів зумовлює незацікавленість органів місцевого самоврядування до пошуку додаткових джерел наповнення бюджетів, зниження ефективності використання одержаних коштів і, як наслідок не сприяє соціально-економічному розвитку на місцях;

- низька частка цільових субвенцій спрямованих на економічний розвиток у структурі трансфертів. Переважаюча частка дотацій та субвенцій спрямована на соціальний захист та на розвиток соціально-культурної сфери. Так, вагому частку у структурі трансфертів займають медична та освітня субвенції. У 2019 році їх частка становила відповідно 21,4% та 26,75% [6]. Значно менші суми йдуть на будівництво, реконструкцію, ремонт й утримання вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах, утримання об'єктів спільного користування та виконання інвестиційних програм з місцевих бюджетів. Тобто трансфертні надходження використовуються на споживання, тоді як у розвинених країнах вони мають переважно інвестиційний характер, тобто спрямовуються на розвиток економіки;
- недосконалість формульного підходу до обрахунку трансфертів. Формула розрахунку дотацій вирівнювання ускладнена безліччю коефіцієнтів. Формула вирівнювання повинна забезпечити справедливий перерозподіл ресурсів, бути зрозумілою для всіх учасників бюджетного процесу та не бути об'єктом політичних інтересів та маніпулювань;
- механізм поділу адміністративно-територіальних одиниць на реципієнтів та донорів не завжди об'єктивний. оскільки пропорційне вирівнювання у міжбюджетних відносинах менш розвинутих здійснюється за рахунок більш розвинутих, що призводить до зниження фінансово-економічного стимулювання розвитку регіону;
- низький рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) через місцеві бюджети. Так, в 2006 р. через

місцеві бюджети перерозподілилось 8,7% ВВП то у 2019 році цей показник вже становив 7,1%, що свідчить про високий рівень централізації бюджетної системи України [4; 7]. Слід зазначити, що розподіляючи та перерозподіляючи ВВП, держава використовує бюджет як один з вагомих інструментів впливу на підтримку і регулювання соціально-економічних процесів;

- зростання частка трансфертів у ВВП (зростає з 6,2% у 2007 році до 9,1% у 2019 році), що є свідченням зниження самодостатності місцевого самоврядування [4; 7]. Згідно європейських експертних дослідження якщо частка трансфертів у ВВП перевищує 1,4% (у 2010-2012 рр. це порогове значення становило 4%) то це є свідченням того, що державні інвестиції не сприяють підвищенню продуктивності економіки. Тобто це є свідченням низької якості управління [8].

Вище наведене яскраво свідчить про:

- нездатність органів місцевого самоврядування реалізувати покладені на них завдання без міжбюджетних трансфертів;
- досягнення збалансованості місцевих бюджетів лише через покриття розриву між доходами та видатками базовими дотаціями;
- не дотримується їх основне призначення – збалансування та вирівнювання розвитку регіонів.

Загалом, оцінюючи систему трансфертного механізму підтримки регіонального розвитку слід зазначити відсутність чіткої позиції та стратегії фінансової підтримки регіонального розвитку. Це у свою чергу свідчить про необхідність реформування системи міжбюджетних відносин з метою створення прозорого механізму раціонального та ефективного застосування міжбюджетних трансфертів. Як відомо, ефективне використання бюджетних коштів є головним завданням держави, її органів та структур і свідчить про якість управління фінансовими ресурсами країни та має впливати на соціально-економічне вирівнювання регіонів, підвищувати рівень життя громадян, створювати сприятливий інвестиційний клімат тощо. Основним індикатором

ефективності реформ у міжбюджетних відносинах має стати скорочення співвідношення частки трансфертів наданих бюджетом центрального рівня – бюджетам місцевого самоврядування за рахунок збільшення власних доходів місцевих органів влади. Обсяги надання міжбюджетних трансфертів слід коригувати відповідно до оцінки якості використання бюджетних ресурсів та рівня використання економічного потенціалу територій.

Список літератури

1. Бюджетний кодекс України. [Закон України від 07.10.2010. № 2592-VI]. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010, № 50-51. ст.572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо форми міжбюджетних відносин: [Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII]. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 5. ст.37. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/79-19>
3. Бюджет України 2019. *Статистичний збірник*. К.: Державна служба статистики України, 2020. 298 с.
4. Валовий внутрішній продукт за 2019 рік. URL <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Бюджет України 2013. *Статистичний збірник*. К.: Державна служба статистики України. 2014. 244 с.
6. Інформація про виконання показників міжбюджетних трансфертів (освітня та медична субвенції, базова та реверсна дотації) за 2019 рік. Дані Державної казначейської служби України URL: <https://www.treasury.gov.ua/storage/app/uploads/public/606/321/4fc/6063214fc7c46676445887.xlsx>
7. Офіційні дані державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Корнєва О.В. Європейський досвід формування матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. №1. С. 20-24. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=29>

*Г.З. Шевцова,
д.е.н., доцент,
в.о. головного наукового співробітника сектору
структурної динаміки просторових утворень
Інституту економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна*

*Н.В. Швець,
к.е.н., доцент,
докторант відділу регуляторної політики і
розвитку підприємництва
Інституту економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна*

НА ШЛЯХУ ДО ПОБУДОВИ РЕГІОНАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ СМАРТСПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Вибір Україною євроінтеграційного вектору розвитку зумовив активізацію демократичних реформ, важливими складниками яких є децентралізація влади та відповідне удосконалення системи державного управління. Зазначені процеси потребують осучаснення методології та практики регіонального стратегування, що має велике значення в сьогоденних умовах невизначеності, зростання конкуренції та появи нових глобальних викликів.

Науково-практичні питання стратегічного планування економічних трансформацій в регіонах постійно знаходяться під пильною увагою українських вчених. Так, в роботах [1-4] розкриваються існуючі проблеми і недоліки стратегування та підкреслюється актуальність для України модернізації його системи з урахуванням важливої ролі регіонального/територіального управління при вирішенні завдань економічного розвитку. Публікації [5; 6] присвячені проблематиці стратегічного планування розвитку територіальних громад та обґрунтуванню рекомендацій щодо удосконалення його методичного забезпечення.

Сучасне реформування регіонального управління супроводжується процесами вивчення та впровадження в Україні кращих європейських практик стратегування. З 2018 р. в нашій країні розпочалась імплементація підходу смартспеціалізації

(Strategy for Smart Specialization – S3), який в світі застосовується як інструмент прискорення інноваційного розвитку, структурної модернізації та підвищення конкурентоспроможності регіонів. Основний сенс концепції S3, згідно із задумом її розробників [7, с. 8], полягає в формуванні і використанні конкурентних переваг, внутрішнього потенціалу розвитку територій через залучення широкого кола стейкхолдерів та подальшій підтримці, інвестуванні ключових пріоритетів і стимулюванні приватних інвестицій.

Сьогодні темі смартспеціалізації присвячено чимало наукових публікацій. Зокрема, у роботах [8-15] обґрунтовується доцільність застосування і необхідність адаптації концепції смартспеціалізації до вітчизняних реалій та пропонуються науково-методичні підходи до удосконалення на її основі промислової, інноваційної, регіональної політики і вирішення проблем структурних диспропорцій економічного розвитку. Попередні авторські дослідження [16-18] присвячені аналізу певних регіональних умов та визначенню секторальних пріоритетів на етапі розробки проєктів стратегій для подальшого опрацювання під час процесу підприємницького відкриття. Останній становить основу поточної стадії імплементація підходу S3 в Україні і потребує відстеження, аналізу та систематизації його результативності в регіонах.

За фактом затвердження обласних стратегій розвитку авторами проаналізовано їхній зміст з метою оцінювання ступеня просування регіонів на шляху до побудови моделей смартспеціалізації, що й визначило напрям даного дослідження. За результатами аналізу стратегій 24-х областей були зроблені такі висновки.

Встановлено, що всі регіони розпочали розроблення та затвердили свої стратегії розвитку в установлені нормативними документами строки. Обласними адміністраціями були повністю витримані вимоги з організації процесу стратегування, а саме щодо забезпечення його публічності, створення робочих груп з регіональних стейкхолдерів для опрацювання проєктів стратегій та їх громадського обговорення і врахування поданих пропозицій.

Новизною стратегування на період 2021-2027 рр. стало започаткування впровадження в практику підходу S3. Згідно з Порядком розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації (Постанова Кабінету України від 11.11.2015 р. № 932 із змінами) «не менше ніж одна стратегічна ціль регіональної стратегії визначається на засадах смарт-спеціалізації та передбачає інноваційний розвиток пріоритетних видів економічної діяльності регіону, підвищення рівня конкурентоспроможності регіону». Вивчення затверджених обласних стратегічних документів виявило розходження у підходах до виконання даного положення та різну глибину опрацювання визначених смарторієнтованих цілей.

Доцільно зазначити, що всі регіони при обґрунтуванні цільових орієнтирів спиралися на підхід S3, водночас, деякі з них виокремили такі цілі як стратегічні, а решта – як оперативні. Зокрема останнє характерно для стратегій Вінницької, Донецької, Житомирської, Полтавської, Рівненської, Тернопільської областей. У більшості регіональних документів S3-цілі чітко ідентифікуються за присутністю в них терміну «смартспеціалізація», який доповнює традиційні формулювання, що включають «економічне зростання», «інноваційний розвиток» і «підвищення конкурентоспроможності». Наприклад, «Економічний ріст регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище» – в Луганській області, «Інноваційний розвиток на основі смарт-спеціалізації» – у Дніпропетровській області.

Загалом результати аналізу регіональних стратегій свідчать про різний ступень просування регіонів у напрямі визначення смартспеціалізацій та відмінності у розумінні й опануванні регіональними суб'єктами методологічних інструментів підходу S3.

Більшість регіонів розробляли свої стратегії, використовуючи методику оцінювання регіонального економічного та інноваційного потенціалу, запропоновану Об'єднаним дослідницьким центром (Joint Research Center – JRC) Єврокомісії та при технічній підтримці експертів JRC та Групи радників з впровадження політики регіонального розвитку Програми U-LEAD з Європою. Разом з тим, не всі стратегії містять достатнє обґрунтування ви-

бору секторальних пріоритетів, а в деяких з них слабо відстежується його логіка. Так, наприклад, за результатами аналізу економічних та інноваційних можливостей розвитку Волинської області як пріоритетна визначена галузь виробництва меблів, проте, даний вид діяльності не включено в стратегічну смарт-орієнтовану ціль 3 «Розвиток інноваційної економіки (на засадах смартспеціалізації)». Зазначену ціль розкривають три оперативні цілі без чіткого секторального фокусу з акцентом на розвиток інноваційної інфраструктури та людських ресурсів.

Оцінюючи просування концепції смартспеціалізації в регіонах, слід відзначити Запорізьку, Київську, Львівську та Харківську області, в стратегіях яких на етапі підготовки регіональних стратегій відносно глибоко опрацьовані секторальні пріоритети із зазначенням конкретних виробництв, розділів і груп КВЕД, та обрані види діяльності корелюють з результатами оцінювання економічного, інноваційного потенціалу за методикою JRC.

Відмінною ознакою стратегування поточного періоду стало використання регіонами як секторального, так й горизонтального підходу до визначення шляхів їх розвитку. Чимало стратегії містять перелік заходів, що спрямовані на розвиток регіональних інноваційних екосистем, підприємництва, людських ресурсів, освіти, покращення інвестиційного клімату.

Слід звернути увагу на те, що поки в жодній регіональній стратегії не простежується запланована організація міжгалузевого та міжрегіонального співробітництва, яке згідно з європейською методологією розглядається як потужний каталізатор інноваційного розвитку економік регіонів. Водночас певні потенційні для подібної колаборації напрями в деяких стратегічних документах вже зазначені. Наприклад, Львівська, Харківська та Чернігівська області роблять ставку на сферу біоекономіки, яка передбачає зародження нових та розвиток традиційних міжсекторальних зв'язків.

Отже, аналіз першого етапу смартстратегування показав, що українські регіони знаходяться у пошуку власних моделей смартспеціалізації та увійшли у процес підприємницького відкриття з різними попередніми результатами. Подальший успіх імплементації концепції S3 значною мірою залежатиме від результативності цього процесу, ініціативності та активності регіональних стейкхолдерів.

Список літератури

1. Ляшенко В.І., Петрова І.П. Стратегування в системі державного управління: виклики сьогодення та науково-експертні платформи. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1 (38). С. 86-96. doi: 10.37405/1729-7206.2020.1(38).86-96.
2. Жаліло Я.А., Снігова О.Ю. Щодо інституційних засад стратегування регіонального розвитку в Україні. *Стратегія розвитку України*. 2018. № 1. С. 18-22.
3. Нема О.С., Козак І.І. Планування регіонального розвитку в контексті децентралізації. 2017. Вип. 2. С. 222-228.
4. Кизим М.О., Бєлікова Н.В., Беккер М.Л. Аналіз сучасної практики розробки стратегії регіонального розвитку в Україні на основі проблемно-орієнтованого підходу. *Бізнес Інформ*. 2020. № 8. С. 88-95. doi: 10.32983/2222-4459-2020-8-88-95.
5. Заблодська І.В., Гречана С.І. Дорожня карта як інструмент стратегічного планування розвитку новоутворених (об'єднаних) територіальних громад. *Стратегія економічного розвитку України*. 2019. № 44. С. 27-39. doi:10.33111/sedu.2019.44.027.039.
6. Гречана С.І., Рогозян Ю.С. Удосконалення методичного контенту з питань стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2018. №4. С. 28-38.
7. Foray D., Goddard J., GoenagaBeldarrain X., Landabaso M., McCann P., Morgan K., Nauwelaers C., Ortega-Argilés R. *Guideto Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2012. May, 122 p.
8. Amosha O., Lyakh O., Soldak M., Cherevatskyi D. Institutional determinants of implementation of the smart specialisation concept: Case for old industrial coal-mining regions in Ukraine. *Journal of European Economy*. 2018. № 17 (3). P. 305-332. doi: 10.35774/jee2018.03.305.
9. Снігова О.Ю. Управління структурними змінами в старопромислових регіонах України: монографія. Київ: КНЕУ, 2020. 552 с.
10. Грига В.Ю. Зарубіжна практика впровадження «розумної спеціалізації» та можливості її застосування в Україні. *Економіка та прогнозування*. 2019. № 2. С. 138-153. doi: 10.15407/eip 2019.02.138.
11. Шевченко А.В. Стратегічні пріоритети впровадження smart-спеціалізації у промисловості України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 10. С. 130–135. doi: 10.32983/2222-4459-2019-10-130-135.
12. Петрова І.П. Модернізація економіки старопромислових регіонів на засадах smart-спеціалізації (за матеріалами наукового по-

відомлення на засіданні Президії НАН України 11 березня 2020 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2020. № 6. С. 30-37. doi: 10.15407/vishn2020.06.030.

13. Родченко В.Б., Матюшенко І.Ю., Навроцький О.О. Смарт-розвиток економіки: концепти та інструментарій: монографія. за заг. ред. В.Б. Родченка. Харків: Право, 2019. 204 с.

14. Сторонянська І.З., Мельник М.І., Лещух І.В. Передумови і стратегічні пріоритети смарт-спеціалізації регіону. *Економіка України*. 2020. № 4. С. 39-55. doi: 10.15407/economyukr.2020.04.039.

15. Іщук С.О., Созанський Л.Й. Методологічні засади вибору потенційних сфер смартспеціалізації регіонів України. *Економіка та право*. 2020. № 2. С. 32-44. doi:10.15407/econlaw.2020.02.032.

16. Амоша О.І., Шевцова Г.З., Швець Н.В. Передумови смарт-спеціалізації Донецько-Придніпровського макрорегіону на основі розвитку хімічного виробництва. *Економіка промисловості*. 2019. № 3. С. 5-33. doi: 10.15407/econindustry2019.03.005.

17. Швець Н.В., Шевцова Г.З. Розвиток підприємництва та його роль у реалізації підходу смарт-спеціалізації в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 2. С. 53-66. doi: 10.12958/1817-3772-2020-2(60)-53-66.

18. Shevtsova H., Shvets N., Kramchaninova M., Pchelynska H. n Search of Smart Specialization to Ensure the Sustainable Development of the Post-Conflict Territory: the Case of the Luhansk Region in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. V. 9 N. 2. Pp. 512-524. doi: 10.14207/ejsd.2020.v9n2p512.

Наукове видання

Українською та англійською мовами

**АТРАКТИВНІСТЬ ТА КОМФОРТНІСТЬ
ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ
(РЕГІОНІВ, МІСТ Й ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД)**

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
31 травня 2021 року

Науковий редактор
Упорядник
Технічний редактор

І.В. Заблодська
С.І. Гречана
О.М. Єрмоленко

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»
01032, м. Київ, бульв. Тараса Шевченка, 60
03057, м. Київ, вул. Марії Капніст, 2, офіс № 323
Тел.: (044) 200-55-68
E-mail: office.iepd@nas.gov.ua

Підписано до друку 15.06.2021 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 9,8. Наклад 100 прим. Зам. № 157.

Надруковано у «Видавництві Людмила»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 5303 від 02.03.2017
«Видавництво Людмила»
03148, Київ, а/с 115
Тел./факс: +380504697485, 0683408332
E-mail: lesya3000@ukr.net